

ΕΝΔΟΧΩΡΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΧΡΟΝΟΣ Γ' ΓΕΝΙΑΡΗΣ — ΦΛΕΒΑΡΗΣ 1962 — ΤΕΥΧΟΣ 15

Λαμπτήρες

Ἡ πόλη μας γέμισε λαμπτήρες.

Σ' ὅσους ουρυσιοῦν Σωματεῖα καὶ ἄλλα γιὰ τὴν θεραπεία τῆς Τέχνης. Σ' ὅσους τὴν ἐκλαϊκεύουν κιόλας μὲ προγράμματα ἐπιμορφώσεων καὶ καλλιτεργείας. Σ' ὅσους τὴ σπουδάζουν μ' ἐπιστημολογικὴ σιὰ παλιὰ καὶ σιὰ νέα κιτάπια τῆς. Σ' ὅσους μ' ἐπιφυλίδες τὴν κρίνουν, τὴ διατιμοῦν, τὴ διερωτηνεύουν. Σ' ὅλους τοὺς κηδεμόνες καὶ τοὺς ζηλωτὲς τῆς μιὰ εἶναι ἡ διάπυση εὐχῆ μας. Τοὺς προβολεῖς τοὺς ὅχι ἀποκλειστικὰ πρὸς τὶς χθεσινὲς προτιμήσεις πίσω, ποτὲ πρὸς τὴν κοσμικὴ ἐπιφάνεια ἀπάνω, παρὰ ἀνιχνευτικὰς σιὸ βάθος κάτω, μήπως φέξει καὶ σιὶς μέρες μας μιὰ σπινθὴ δημιουργίας.

Αὕτὴ ἡ σπινθὴ τῆς δημιουργίας, ὅσο μικρὴ, εἶναι ὁ δικός μας ἀναφαίρετος χώρος. Τὴν ψάχνουμε, τὴν ἀναζητοῦμε, ὅπου τὴ βρίσκουμε τὴν ἀναδανύζουμε. Καύχημά μας πὺν δώσαμε ἐκφραση σιὴν πρωτοπορία αὐτοῦ τοῦ τόπου, πὺν γίναμε τὸ βῆμα νὰ φωνάξουν τὴν ἀλήθειά τους 3—4 πρωτοφανέστεροι πεζογράφοι κι ἄλλοι τόσοι ποιητὲς ἢ κριτικοὶ μιᾶς γενιᾶς πὺν μόλις ἀνεβαίνει. Πάνθος καὶ λαχτάρα μας οἱ νέοι μὲ τὰ φρέσκα αἰσθήματα, τὶς νεόκοπες ἐντυπώσεις, τοὺς παρθενικοὺς προβληματισμοὺς, τὰ χλωρὰ φύτρα τῆς καρδιᾶς καὶ τοῦ νοῦ τους. (Κι εἶναι ἀκόμη κἀκεῖ ξεμοναχιασμένα παιδιὰ χαμένα πίσω ἀπ' τὸ Φανάρι, βαιθεῖα σιὴ Σουλτανική Λάκα, ψηλὰ σ' ὅλα τὰ παρακλάδια τῆς Πίνδου, ἀπάνω σιὴν πρώτη πνευματικὴ τους δέψα —καὶ πάντα μὲ τὴν ἀκοίμητη ἔγνοια τοῦ ταχυδρομείου).

Εἶναι τὸ αἶτημά μας καὶ τὸ λειτουργοῦμε μοναχικοὶ κι ἀνένδοτοι. Πέρα καὶ πίσω ἀπ' τοὺς προβολεῖς, νὰ ψάχνουμε καὶ ν' ἀναδανύζουμε. Κι' ὅσο νὰ πεῖτε, μιὰ φλόγα βιαστικὴ σημαίνει πολὺ περισσότερα κι ἀπ' τοὺς πύθ μοντέρνους —διαφημιστικούς λαμπτήρες.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΤΟΠΙΑ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

Λαζοί και άλλοι

Τους ήξερα, αλλά τους γνώρισα αργότερα από κοντά με τη γυναίκα μου. Στην ταυτότητα της μητέρας της γράφει πώς γεννήθηκε στο Ίλιτσκογια του Ρωσικού πόντου. Στη σάλα της κιτρινίζει ένα διπλωμα της ελληνικής κοινότητας της Δερπένσκαγια. Ώρες—ώρες σπιθίζει η μνήμη της σπασμένες εικόνες από απέραντες θημωνιές κι έξοθλιωμένους μουζικούς. «Η ράτσα μας κυριαρχούσε εκεί πάνω» λέει. «Κόσμος αγαθός και θεοσεβούμενος» ξοναίλει κουνώντας διφορούμενα το κεφάλι της. Θυμάται τη μεγάλη πόλη, το Νοβοροσίνσκη. Δίπλα περνούσε το ποτάμι με χιλιάδες αργά πλεύμενα. Κι ύστερα ή εικόνα συννεφιάζει, εκεί κάτω στα ταραγμένα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας. Χειμώνας, πείναι, τρομοκρατία. Και τ' ανθρώπινα κοπάδια έτοιμα για μπαρκάρισμα. Τα παιδιά—σοφώτερα ή ανυποψίαστα;—ρώτάνε: «Γιατί φεύγαμε;». «Να μη γραφτούμε στα κόκκινα χαρτιά» απαντούσε ο προεστός από τη Δερπένσκαγια.

Τώρα το ποτάμι δεν είναι ο Ντόν. Όλα είναι χαμηλότερα στις καινούργιες ρίζες τους. Τούτος ο μυτερός βράχος του Ζαλόγγου δεν είναι ο Καύκοσος. Δεν είναι Μαύρη Θάλασσα το λιμανάκι της Πρέβεζας. Το '22 ξέβρασε κι η Μικρασιατική ανατολή τα δεκατισμένα της κύματα. Οί κεφαλές σκόρπιες σ' άλλαι, αστικά κέντρα, σ' άλλα παράλια. Κι απόμεινε η μεγάλη φύρα των μικρονοικοκυραίων και των κολλήγων ν' αδειάζει και να καταικαθίζει στις όχτες μας.

Στις όχτες του Λούρου κι απέναντι απ' τις άκτες του Ίονιου είναι τώρα κάτι παραρριγμένα χωριά με πλινθόκτιστα σπίτια: η Κεραισσούντα, η Σαιμψούντα, η Σινώπη, ο Αρχάγγελος.

Τα νέα ονόματα σ'α να εірωνεύονται την παλιά τους πατρότητα.

Κάθομαι και σπουδάζω τη μικρή τους κοινότητα.

Στο βάθος ο «πέσκος», μαζί παραγώνι και φούρνος. Στο τραπέζι σερβίρεται πάντα κάτι απ' τα παλιά: «μπόρς», «περεσκίω» «λαδάσια». Κι ολόγυρα φλυαρία ατέλειωτη. (Ή εκείνη ή φωναχτή διάχυση των προσφύγων μας! Κουβεντολόγι που μοιάζει με μάλλωμα, μάλλωμα που την άλλη στιγμή ξεθυμαίνει σε χάδι. Κυριαρχεί ή γυναικεία φωνή, ξεσπά μ' ασυνήθιστα ύβρεολόγια, αστράφτει κομπολόγι τα γέλεια της, τυλίγει άντρα και παιδά με τη γλύκα της). Πάστρα και καλαισθησία ως έξω στην αυλή με τις γλάστρες και τα ή-

λιοτρόπια («σίμισκαίς» τὰ λένε στὴ γλῶσσα τους),

Ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ ἄντρα ἀπὸ τὸ χαγιάτι μὲ τὰ ζῶα καὶ τῆς ταλίκης. Ριέμπελη ἀτμόσφαιρα ποὺ τὴ συνεχίζει στοὺς ὀκιοπόστατους χωματόδρομους καὶ στὶς ἀλευρωμένες πλατεῖες. Ἔχετε δεῖ τὰ ράθυμα ἀπογεύματα τῆ μιᾶ πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη τὶς προσφυγικὲς βωδαιόμειξες; Χαιμηλὲς καὶ μοκρόστενες κι ἀπάνω σὰ ναρκωμένος ὁ πρόσφυγας τραμπολίζεται μὲ τὴν πλατεῖα κάσικα του. Σέρνεται στὸ χωράφι γιὰ τὰ σπάρτά, τὰ κοπνὰ, τὰ κηπευτικά του ἢ τραβᾷ μὲ ὅλη τὴν οἰκογένεια σὲ γειτονικὰ πονηγύρια ἢ στὴν πόλη. Τὸν ξαναβρίσκεις μ' ἓνα δικριάνι νὰ στοιβάξει γύρω ἀπὸ πανύψηλους στύλους σὲ κωνοεῖδη σχήματα τὸ χορτάρι. Μὲ τὶς ἀργοβάδιστες ἀγελάδες του νὰ παίρνει τὴ στροφή, ὁ πιὸ ἀργοβάδιστος. Καὶ νὰ χάνεται ἀνέκφραστος μὲς στὰ καιστανὰ χρώματα τοῦ ταπίου.

Πορεία σιωπηλὴ στὴ στέπα. Κεφάλια ἀγουροξυπνημένα κι ἔκπληκτα μὲς ἀπ' τὴν πόρτα μιᾶς ἱσμπας. Ρωσίας βούδα —βόδια τῆς Ρωσίας, ἔτσι τοὺς λένε οἱ γυναῖκες τους.

Ἐκεῖνες ἄλλη ράτσα, ἡ κάθε μιὰ σὰ νὰ χύθηκε σὲ χωριστὰ καλούπια. Δὲ θὰ μιλήσω γι' αὐτὲς μὲ τ' ἀνατολίτικα κοντὰ καθίσματα. Ἡ ἄλλη ἐνδιαφέρει ποὺ σπαθίζει διαγωνίαι τὴ ζωὴ, σκίρτημα τοῦ κορμιοῦ, βλέμμα, νοημοσύνη. Νυχτερινὲς βαγγέρες ἀπὸ σπῖτι σὲ σπῖτι ὥς τὰ ἡμερώματα. Καὶ πάντα νὰ γλυσπρᾷ στὶς πόλεις καὶ τὶς κωμοπόλεις γιὰ τὴν ὀριστικὴ τῆς περιπέτεια ἢ παιγνιδίζει ἀθῶα τοῦ ἀμαρτήματος.

Πυγολαμπίδες τοῦ δρόμου, σ' ὥρα ποὺ ἡ χτεσινὴ ἀστὴ περιίμενε τοὺς νυμφίους πίσω ἀπ' τὰ κλειστὰ πατζούρια τῆς.

Τόση χειραφέτηση πῶς νὰ τὴν καταλάβει ὁ ντόπιος μὲ τὴν πατριαρχικὴ του παράδοση! Πρόκληση γι' αὐτὸν καὶ ἡ οἴηση τάχα γιὰ τὰ πλούτη τῆς χαιμένης παπρίδας. Καὶ περιγέλασμα γιὰ τὴ γῆ ποὺ τὴ νόμιζε χέρσα καὶ τὴν εἶδε νὰ καρπίζει κάτω ἀπ' τὰ χέρια τους γεμάτη δροσιτικὲς συστάδες. Περιγέλασμά καὶ κάρφος γιὰ τούτη τὴν κουρελαιοῖα τῶν παρείσακτων ποὺ τὴν εἶχε ξεγράψει καὶ τὴν περιίμενε νὰ λυγίσει σ' αὐτὰ τὰ ἡλιοκαὴ ψωμοτόπια τοῦ Ἑπαιρωτικοῦ νότου.

Γιατὶ ἐδῶ ὁ ντόπιος σπάθηκε πιά ἐχθρικός ἢ ἀδιάφορος ἀπ' τοὺς παλιοὺς γείτονες τοῦ Ρωσικοῦ ἢ τοῦ Τουρκικοῦ πόντου.

Εἶναι ἓνα κράμα ἐδῶ, Λαζοὶ καὶ ἄλλοι.

Οἱ ἄλλοι εἶναι οἱ Παβρινοὶ —τουρκόφωνοι— Κάτι γέροι τέλεια ἀπακοιμμένοι ἀπ' τὴ γλῶσσα μας. Μαυροδέματτοι, μὲ πλατεῖα πρόσωπα, βλέμματα ριγμένα πλογιαστά, καχύπατα. Σὰν κουρνιασμένοι στοὺς παλιοὺς κόσμους καὶ στὴ μοναξιά τους, κουνώντας πέρα

—δῶθε τὸ κεφάλι τους σ' ὅ,τι ξεκλίνει καὶ νεωπερίζει.

Κι ὅμως ἡ λύρα παίζει γιὰ ὅλους τοὺς ἴδιους καὶμούς, κινεῖ τὰ ἴδια χτυποκάρδια. Σὲ σχῆμα νερακολοκύθας μὲ τρία σύρματα, σέρονται πάνω της δάχτυλα μὲ μεράκι.

Στοὺς Λάζικους χοροὺς γυναῖκες—ἄντρες πιασμένοι χέρι—χέρι μὲ ἀργὰ τραμπολίσματα. Ὁ Λαζὸς —πρῶμα παρόξενο!— βγάζει φωνή:

Κορτσόπον ἀνημέρευτον, σὲ μένα ἀμερωμένον,
ἐκλείσται κ' ἀνὰ φίλνα το κι ἢ θέλ' τ' ἀφορεσιμένον.
Θέλει νὰ βάλει ἀκόμη κάτω τὴ δούλεμή του, νὰ ἐκλιπαρήσει:
Σὴ Καντουρὴ κι ἀπάγκηκ' ἐφύτεια τιτίνιν
σὰ πέρου σε, τρυγόν' μου, γκαλόσι μὲ μμποτίνιν.

Ὁ χορὸς γυρίζει σὲ «καρσιλαμά», ζευγαρωτός, πεταχτός ζεϊμπέκιος. Ἐκείνη καρσὶ στὸν πρόσφυγα τινάζεται ὁλόκληρη. Μετὰ ἀποκόβεται κι ἀναθυμάται τοὺς κοτραμποτζήδες τοῦ Καυκάσου. Τώρα χορεύει «χομποκάδες». Μόνη της περνᾷ τὰ χέρια στὸ κεφάλι, ἴδια στάμνα ποὺ τὸ κορμί της σπαραάζεται πρὸς τὰ μέσα.

Χοβαρντὰ τσακπὶν γιασίμ
σέ' σουῖλὲ πέν γιὰ ζαῖμ
ἔτιουν κούν ἐκλαῖοίμ /
πὸς τεφτέρι γιὰ ζαῖμ

(Γυναϊκά, τσαχπίνη, ἀγάπη μου,
πές μου ἐσύ κι ἐγὼ νὰ γράφω,
ὅσες ἀπιστίες μου ἔκανες
σ' ἄδεια δεφτέρια ἐγὼ τὰ γράφω).

Ἀπὸ ψηλὴ σκάλα ἄλλη φωνὴ μιλά γιὰ τὴν ἀπιαστὴ Ντούνια, στὴ μακρινὴ πατρίδα μὲ τοὺς Κοζάκους:

Ρὰς πουστίλια Ντούνια κὺρ
ἀζανιέ' καιμαγκὺρ
Ντούνια γιὰ χότσκα μου γιά.

Ρὰς πουστίλια Ντούνια κάσε
ἀζανιέ' σὲ μαπρόσε
Ντούνια γιὰ Ντούνια γιά
Ντούνια γιὰ χότσκα μου γιά.

(Λύνει ἡ Ντούνια τὰ μαλλιά της,
τρέχει ὁ ἀστυνόμος πίσω της

ἡ Ντούνια μου, ἡ Νταύνια μου.

Λύνει ἡ Ντούνια τὶς πλεξούδες της,
τρέχουν πίσω της οἱ ναῦπες
ἡ Ντούνια, ἡ δική μου Νταύνια).

Κι ἕνας τουρκόφωνος ἀπ' τὸ πεζούλι του ἀμπαρώνει τὴ νύχτα
μ' ἕνα βαρὺ ἀμανέ:

Βερούντα πὰν ποῦσαι ζίμ
Τσαλαϊίμ
Τσαλαϊίμ ντὰ κάρουπ—κάρουπ
Πάγλαϊίμ —ἀμὰν ἀμὰν.

(Φέρτε τὸ σαιμντούρι μου
νὰ παίξω
θλιβερά —θλιβερά νὰ παίξω
νὰ κλάψω —ἀμὰν ἀμὰν).

Ἕνας λαὸς δοκιμάζει ἐδῶ κάτω τὴ δούλεψη καὶ τὸ πάθος του.
Δούλεψη καὶ πάθος εἶναι τὰ μόναι διαπιστευτήριά του σ' αὐτὴ τὴ γῆ
ποὺ ἀνέλιπιστα κόποτε μεταφυτεύθηκε.

Ἀρσενικὴ καρτερίαι καὶ πολυμήχανη θηλυκότητα.

Μέρα μετὰ τὴ μέρα πιὸ πολὺ ζυμωμένοι Ἕλληνες, πιὸ λιγοστὰ
παράταιροι Ἠπειρώτες.

Στὶς ὄχτες τοῦ Λούρου κι ὡς κάτω στὶς ἀκτὲς τοῦ Ἰόνιου ἡ
Κερασσοῦντα, ἡ Σαμψοῦντα, ἡ Σινώπη, ὁ Ἀρχάγγελος. (Καὶ πιὸ πὰ-
νω, σ' ἄλλα ὑψίπεδα, ἡ Καισάρεια ἡ Μπάφρα, ἡ Ἀνατολή, ἡ Ἀσφά-
κα). Κάθε πρωὶ ἡ συγκοινωνία τῆς γρομμῆς θὰ σταθμεύσει ὥρες δ-
λόκληρες γιὰ νὰ φορτώσει σὲ πολλὰ δοχεῖα τὸ γάλα τους. Τὰ Σαβ-
βατόβραδα ὁ ἔμπορος θὰ μπεῖ στὴν πλατεῖα τους νὰ παραλάβει
ντουζίνες σφαχτά. Κι ὡς βραδυάζει σέρνονται ἀπὸ κεῖ, ὄγκοι σκο-
τεινοί, ὁ Σεφτίκ, ὁ Μουσιαχέρ, ὁ Παζιργιανάν. Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευ-
ρὰ κάποιοι μάννα βγαίνει καὶ φωνάζει στοὺς δρόμους. «Γιούρα, Ἀλιό-
σια, Μίκια, Ἀνιουσκα». Καὶ πάλι. «Πόλια, Νάστα, Βάνια». Ὁ Βά-
νιας ζαλισμένος ἀπ' τὴν ἡλίαση, γανωμένος ἀπ' τὴ σκόνη, ἀνεβαί-
νοντας κάτι μουρμουρίζει νοσταλγικὰ μὲς στὰ δόντια του:

Ἀνάθεμά καὶ τὰ μακρὰν ὅθεν κι πάει λαλίαν
ὅθεν κι πάει λαλίαν
τὰ μάτε μ' ἐσκοτείνεσαν ἀσὴν ἀραθυμίαν
ἀσὴν ἀραθυμίαν

(Ἀνάθεμα τὴν ξενιτειὰ ὅπου λαλιά δὲ φτάνει

τὰ μάτια μου σκοτείνιασαν ἀπ' τὴν πολλὴ λαχτάρα).

Κι ὁ ἥλιος ἀποτραβιέται ράθυμα πάνω ἀπ' τὶς ἔγνοιες τους καὶ πάλι ξανάρχεται.

Μικρὴ μπαλάντα γιὰ τοὺς Έβραίους

Γιὰ τοὺς ἔβραίους τῆς πατρίδας μου μὴ μοῦ ζητᾶτε ἱστορίες ἀπὸ βιβλικά κιτάπια. Ὅλα τὰ σκόρπισε ἐκεῖνη ἡ ἀσυγκίνητη ἀνοιξη τοῦ '44. Στὰ Γιάννινα, στὴν Ἄρτα, στὴν Πρέβεζα —ἀπὸ τὴ Βαλτική ὡς τὰ Βουλκάνια— ἐκαταμύρια πηλίκια μ' ἀγκυλωτοὺς σταυρούς. Καὶ κάτω τὸ βαρὺ πέλμα ποὺ προδοπάτησε τὴν πεντάλφα (τὶ γύμνασμα ἀλήθεια νὰ τὴν πετύχεις μὲ μιὰ μονοκοντυλιὰ στὰ 6 σου χρόνια!), ἀναποδογύρισε τὴν ἐμπορικὴ ζυγαριὰ καὶ τοὺς πλανόδιους μπόγους. Κι ὕστερα χύθηκε μὲς στὰ στενοσόκκακι ὁ «προηγμένος» Χριστιανός, ρήμαξε τὰ ἐμπορικὰ καὶ τ' ἀκίνητα, τρύπωσε στὸ ταῖδι καὶ στὶς καπνοδόχους γιὰ τὸ χρυσάφι καὶ τ' ἀσθήκωτα τόπια μὲ τὰ κασμήρια. Φαντάσου ἀκόμα κι αὐτὸν ποὺ γλύτωσε τὰ σκάγια:

Γύρισε ἐδῶθε μὲ κόκκινη γενειάδα
Βασιλιάς χωρὶς ἀγκάθι στὴν πόλη,
στὰ Έβραϊκά πολέμουσε νὰ θυμηθεῖ,
ἐξώλης καὶ προώλης

Γιωζέφ

σαπουνίσου μὲ τὸ κορμί σου παιλιόφιλε.

Μπορεῖς καὶ ν' ἀρχίσεις κάπως ἔτσι:

Μέρα Σαββάτου κοτάκλειστα μαγαζιά κι ἄς σφύριζε στ' αὐτί τους τὸ κέρδος, ὅμως ἀφαίρεσε, ἀφαίρεσε πὲς τὸ σύντομα: ἱερόπληκτη κόστα. Κι ἀκόμα μόλις νύχτωνε γραμμὴ γιὰ τὰ σπιτία τους, κολλητὰ σὲ μιὰ γειτονιά ξαναπὲς τους: κλεισιτὴ κόστα, Καὶ τέλος θυμήσου πὼς σ' αὐτοὺς ἔτρεχες, ἂν εἶχες νὰ ὑποθηκεύσεις καὶ τοὺς εἰρισκὲς σκιμμένους στὰ λογιστικά τους: ὀνόμασέ τους λαϊπὸν: ἐμπορικὴ κόστα.

Γι' αὐτὰ ὅλα καθὼς καὶ γιὰ τὴν κοίσιμη ὥρα τους καλύτερα, λέω, ν' ἀφήσουμε νὰ χωνεῖ ἡ φαντασία κι ἀνάμεσα νὰ βλέπομε τὰ πράγματα μὲ νηφάλια κρίση.

Στὰ Γιάννινα, στὴν Ἄρτα, στὴν Πρέβεζα, ἐν τοὺς μάζευες, ἔκα-

νες μιὰ ἀνθηρὴ κωμόπολη. Ράτσια κοντόσωμη, καστανόξανθη μὲ πεταχτὰ ζυγωματικά καὶ μικρές, σπινθηροβόλες ματιές. Γυναίκες μὲ κοντὰ καθίσματα, ἐπιδερμίδα ἄσπρη ἢ σπειρωτὴ πίσω ἀπ' τὶς πόρτες τοὺς τοίκνες ἀπὸ ἀντολίτικη βαρειά κουζίνα. Ἔτσι τοὺς πρωτογνώρισα, πληθείους κι αὐτοὺς, στὴν ἄσημη πολίχνη μας.

Πρῶτος ξυπνοῦσε ὁ Σαμπίνος, σκυφὶ στὴ φαλάκρα του, ἀρμάθα κλειδῶν ὅτ' ὁ χέρι, ν' ἀνοίξει ἀξημέρωτα τὸ μαγαζί του. Μεσημέριαζε κι ἔβγαине στὴν πόρτα ὁ γερο—Ναθανάλος, μὲ τὴ μεζούρα κρεμασμένη σὰ λαιμαργιά, νὰ ψαρέφει ξεμοναχιασμένους πελάτες. Οἱ ἴδιες πάντα φωνές: τοῦ Σαμπίνου, τοῦ γέρου—Ναθανέλου, τοῦ Γιακώδη, τοῦ Σάμου. «Καλ' ἔμερα, κοπιᾶστε, τί κάν' ἡ ἀφεντιά σας». (Τὸ λ καὶ τὸ σ παχιά, κοφτὰ τὰ σύμφωνα, λαχιά κοντόσυρτη). Ἦταν ἀκόμα κι ὁ Τρεμούλας, μὲ τὴν ἀρρώστεια ποὺ κρεββάτωσε ἀργότερα τὸν Ὀνὴλ—ἓνα γεροντάκι μὲ τὸ κεφάλι σὰν ἐκκρεμές, τὸ χέρι του σὰ ραβδασκόπου, καθὼς ἀναικάτωνε τὰ ράμματα καὶ τὶς βαφές. Ὁ Σάμος ἀλῶνιζε τὰ χωριά, γυρολόγος ψηλὸς καὶ καιμπούρης μὲ τὴν πραιμάτια του. Κι ὅταν γυρνοῦσε, τὸ παιδομάνι τὸν ἔπαιρνε ἀπὸ πίσω, τραβαλογώντας τον ἀπ' τὴν καιφετιὰ παπατούκια του. Κι ἐκείνη τὴν καθαρὴ Δευτέρα πῶς νὰ τὴν περιγράψεις! Πρῶτα νὰ πεῖς γιὰ τὴν πατροπαράδοτη «σκυλόκουνα». Στύλοι πελώριοι ἀπὸ τὴ μιὰ ὄχτη στὴν ἄλλη τοῦ ξερολάγκαδου κι ἀνάμεσα ἡ θηλιά γιὰ τοὺς σκύλους τῆς γειτονιάς. Τὸ κεφάλι τοὺς μὲς στὴ θηλιά, τίναγμα στὰ μεσοῦρα, οὐρλοισμα ζῶου κι ἀπότομη ἐκκένωση καὶ γκρέμισμα ἀπὸ μέγα ὕψος μὲς στὰ χαχανητὰ τῶν θεατῶν, κορῶνα γράμματα ἢ σκυλίσια ζωή. Καὶ τότε ἦταν ποὺ ὁ Σάμος περνοῦσε, καὶ τὸν ἄρπαξε ἓνας ἀπ' τοὺς μεγάλους νὰ τὸν περάσει στὴ θηλιά τῶν σκυλιῶν. Καὶ τὸν πήγαινε ὁ ἀφηνιασμένος ὄχλος ρεκάζοντας ἀπὸ ἀγαλλίαση, τὰ πόδια του νὰ τινάζονται, νὰ σέρνονται τὰ ρετάλια ἀπ' τοὺς μπόγους του. Κι ὅταν γλύστροσε, ξεμάκρυνε πιὸ καιμπούρης, ἴδιος καταδρεγμένος σκύλος, μὲ τὸ κεφάλι μὲς στὴν οὐρά του.

Λυτζάρισμα ὄχι τῆς Καλλιφόρνιας, ἀλλὰ τῆς παραμικρῆς ἐπαρχίας μας.

Στὴ γειτονικὴ πόλῃ τὰ κουβεντιάσαμε ἀργότερα μὲ τὸ Τζερεμίο.

—Γιὰτὶ μειονότητα; ρωτοῦσε. Σπουδάζομε στὰ σχολεῖά σας, μιλάμε τὴ γλῶσσα σας, ἡ πατρίδα σας εἶναι καὶ δική μας πατρίδα. Εἶδες νὰ ὄνειρευόμαστε καιμιὰ ἀνεξαρτησία, καιμιὰ προσάρτηση;

Βέβαια θυμῶμαι ποὺ ὁ ραββίνος τοὺς ἦταν ἀπὸ τοὺς πρῶτους στὶς καταθέσεις στεφάνων. Ἡ ἴδια πρόθυμη ἐπιστράτευση καὶ τῶν παιδιῶν τοὺς τὸ '40. Κι ὅμως στὸ βάθος, τὸ ἔξεραι, πῶς εἴμαστε ἀντίδικοι σὲ μιὰ κάπανογκαστικὴ συμβίωση. Ψυχολογικὰ ἀντίδι-

και, μόνον πού λογικά παροιδεχάμαστε τη συμβίωση. Θα μπορούσε νά 'ταν κάτι σαν μιὰ νομαδική φυλή, ὥς πούμε ἕνας λαὸς σὲ διαθεσιμότητα ἀπὸ τὴν Ἱστορία. Κι ὅμως ἦταν μιὰ ράτσα πού ἀπὸ μέρα σὲ μέρα διεκδικοῦσε τίτλους μονιμότητας, μὲ πολὺ παλιούς οἰκογενειακοὺς κλάδους στὶς πόλεις μας. Κι ἀπὸ ἐποχὴ σ' ἐποχὴ κάποιος τους θ' ἀγόραζε καινούργια καπιαστήματα, σπιτία καὶ περιδόλια.

Ὡ ναί, σὰν ριζωμένοι, μὰ πάντα ξένοι.

—Ἡ διασπορά, ἔλεγε ὁ Τζερεμίο, αὕτη εἶναι ἡ μόνιμη μοῖρα μας. Κοντά σας περάσαμε τὴ φοβία, πού δοκιμάσατε κι ἐσεῖς κάποτε μὲ τὸ παιδαμάζωμα. Κατόπι γιὰ νὰ ἐπιζήσαμε ἀνάμεσά σας καὶ σ' ὀρισμένους ταμεῖς νὰ σᾶς πλαγιακοπήσουμε, ὅπλισαμε —αὕτη εἶναι ἡ λέξη— τὴν ψυχὴ μας μ' ἠθικὴν ἐλαστικότητα ἀνάλογη μὲ τὴ δική σας στοὺς αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας. Διασπορά χωρὶς ἔλπιση φυσικά, ὅπως ἐκείνη τῶν πιὸ ἀπόμεκρων παροικιῶν σας.

Πραγματικὰ σὰν νὰ τοὺς βλέπω ἀκόμη καὶ σήμερα μ' ἓνα ὕφος καθημερινῶν προσκυνημένων.

—Ὁ μόνος θεμιτὸς μας τρόπος γιὰ ἄμυνα, ἐξήγησε ὁ Τζερεμίο.

Καὶ συνεχίζοντας παλιούς διαλογισμούς του:

—Δὲν εἶναι φυλετική, εἶναι θρησκευτικὴ ἡ δική μας καταπίεση, εἶπε. Ἀκόμη ἀφορμίζει στὶς μάζες σας ἡ κακὴ κληρονομιά ἀπὸ μιὰ κοινὴ σταύρωση. Κι ἂν ἡ διασπορά μᾶς μαζεύει πλάτη μὲ πλάτη, ὅπως ἡ παγωνιά τοὺς ζητιάνους τοῦ δρόμου, ἡ θρησκευτικὴ καταπίεση, πρᾶπαντὸς αὕτη, μᾶς ποτίζει μὲ ὑπομονὴ πολυμήχανη —πρόσεξα πού δὲν τὴν εἶπε Ἰώβεια— πού στοὺς πολλοὺς φαντάζει γιὰ δουλοπρέπεια.

Εἴμαστε σὲ μιὰ ψηλὴ ντάπια τοῦ κάστρου, πού τὸ ὕλφε πολὺ χαμηλὰ ὁ Ἄροιχος. Ἄμυνα λοιπὸν πού τὴ διαιώνιζε, ἐκτὸς ἀπ' τὴ φυλετικὴ ἔκπτωση, ὁ παραλογισμὸς ἑνὸς θρησκευτικοῦ μύθου;

—Ἐπὶ ποταμῶν Βαβυλῶνος, ψιθύρισα.

Λόγια πού δὲν ἦταν, μόνον ἔμοιαζαν γιὰ ἀλήθειες. Ὁ ἴδιος νὰ πιστεῦε ἄραγε στὴ μονομανία πῶς ἦταν παιδὶ ἑνὸς λαοῦ περιούσιου; Πάντως ἦταν ὁ μόνος ἐκεῖ κάτω πού ξεστράτισε ἀπὸ τὴ δουλειὰ τῶν πατέρων του, ὁ μόνος πού σπούδαζε.

Οἱ ἄλλοι, Σημίτες ἄσκητοι. Κυνηγοὶ τοῦ κέρδους ἀκόμα καὶ στὶς ὑποανάπτυκτες κοιλάδες τοῦ Λούρου καὶ τοῦ Ἀράχθου. Τὸ κέρδος τοὺς χάριζε μιὰ ἀπίθανη ἱκανότητα προσαρμογῆς σὰ ἡθὴ μας, τοὺς στάμπαιρε μὲ τὴν σφραγιδα τῆς ἐντοπιότητάς. Μιὰ δαιμόνια κάστα πού ἔξερε νὰ χαμηλώνει καὶ νὰ χνωπίζει μὲ τὶς γλίσχρες ἀνάγκες τῶν ὀρεινῶν, τὴν ἀγουστη σπατάλη τῶν πεδινῶν μας. Ἕνας πάγκος μὲ ψιλικά γιὰ τὸ παιδὶ πρὶν ἀκόμη χνουδίσει, ἔξω ἀπ' τὴ βιτρίνα τοῦ

ἐμπορικοῦ τοῦ πατέρα του. Ὁ πελάτης νὰ καμακίζεται μὲ τὸ βλέμμα, νὰ μουλίζεται μὲ τὴ φωνή. Φωναχτὴ ἔγνοια γιὰ τὰ οἰκογενειακὰ τῶν περαστικῶν, κοιμῶνται ἀρλεκίνων γὰ νὰ ξοδευτεῖ ἓνα ρούπι. Μιὰ ἄχαρη μαισκαράται ἐγκαρδιότητος ποὺ τὴ φοροῦσε ἀπάνω του κάθε πρωτὶ ὁ φτωχὸς ἐβραῖος.

Κι ἡ ἄλλη ᾄψη τοῦ νομίσματος: περνούσαμε ἓνα μακρὸ καλοκαίρι στοὺς ἐλαιῶνες τῆς Πρέβεζας. Κι εἶχα μπρὸς στὰ μάτια μου τοὺς Κυριακάτικους ἐβραίους, ἔξω ἀπ' τὶς καθημερινὲς ὑποκλίσεις τους, ἀγέρωχους τῶρα, σχεδὸν μὲ μιὰν ἀλύγιστη ἀξιοπρέπεια. Ἡ ἀστική τάξη σ' ἓνα περιφέρειαι ἀγροτῶν καὶ κολλήγων, σκέφτηκα. Ἀστοί, ἀναγκασμένοι νὰ διαπραγματεύονται σὲ μιὰ ἀγορὰ πληθείων. Κι αὐτὴ ἡ ταξικὴ τους ἀνωτερότητα ἀποτελοῦσε κίβλας γιὰ τοὺς ντόπιους πληθυσμούς μιὰ καθημερινὴ πρόκληση.

Τὸ κέρδος ὁλοένα τοὺς ἔφερνε καὶ τοὺς ἔπαιρνε ἀπὸ κοντά μας.

Τὸ κέρδος γι' αὐτοὺς ἀντιστάθμισμα ζωῆς. Ἐξαγορὰ τῆς ζωῆς —μάταιη! — ὡς τὰ κρεματόρια τοῦ Νταχάου καὶ τοῦ Μπουκενβάλντ.

Μουντὴ μέρα τοῦ '44.

Ὁ γεριμανὸς οὐρλιαζε:

—Ράιους, ράιους!

Τὸν εἶδα νὰ πετᾷ τὰ μωρὰ στὰ καμιόνια σὰν ἄψυχα δέματα. Τὶς γυναῖκες, κάτω ἀπ' τὰ κοντάκια τῶν ὅπλων, σπαραγμένες μᾶσκες πανικοῦ. Βλέμμαται ἀγκιστρωμένα στὰ ὑποστατικά, στοὺς ἀνθρώπους. Εἶδα τοὺς ἀνθρώπους στὰ πεζοδρόμια ἀσάλευτους, σὰν σέ θέαμα, χωρὶς τύψεις. Δὲν ἦταν νὰ παραιθεῖ ἢ στιγμὴ μετέωρη, ὥσπου ν' ἀστράψει ἀπὸ κεῖ ἓνα μαχαίρι, ἀπὸ δῶ ἓνα χέρι νὰ τοὺς ἀγκαλιάσει! Τίποτα, μόνον μιὰ ὕποπτη βλέψη νὰ σωθεῖ ὅ,τι μπόρεσε νὰ κρυφτεῖ γιὰ τὴν ὥρα τῆς ἐπιστροφῆς. (Ἡ διαταγὴ βέβαια μιλοῦσε γιὰ ὑποχρεωτικὴ ἐργασία στὶς χώρες τοῦ Γ' Ράιχ, ὅμως ὁ αὐρανὸς —πῶς δὲν τὸ βλέπατε;— ἔγραφε μὲ ἀνεξίτηλα γράμματα: γενοκτονία). Κι ἡ τελευταία ρόδα κύλησε ἀφήνοντας πίσω της, συνοικίες σὰν πελώριες ἀνοιχτὲς πληγές, ἐδῶ κάτω πρὸς τὸ Ρολόγι, ἐκεῖ πέρα πρὸς τὸ Σαϊτὰν —παίζαο.

Πρόλαβα κι εἶδα τὸ θῦμα καὶ τοὺς θύτες.

Ὅμως ποιоὺς θύτες;

Κανέναν. δὲν ἔμεινε, κανέναν δὲ γύρισε.

Τζερεμίο, ποιδὲς θὰ ζυγίσει, τῶρα στὶς παλάμες του τῶν δικῶν μου καὶ τῶν δικῶν σου τὴν εὐθύνη, νὰ ρεῖ τίνος πέφτει βαρύτερη;

Πῶς ἔβγαине τὸ χρυσάφι

Στὰ βάθη τῆς Αἰγύπτου, ἐκεῖ πὺν συνορεύει ἡ γῶρα μὲ τὴν Ἀραβία καὶ τὴν Αἰθιοπία, βροῖσκονται χιλιάδες πλούσια μεταλλεῖα· μὰ τὸ χρυσάφι βγαίνει μὲ πολλὴν τυράγνια καὶ δαπάνες ἄμειρες. Γῆ μαύρῃ σιὴν κατασκευὴ τῆς, πὺν σκιάζεται ἀπὸ χαράδρες καὶ ἀπὸ φλέβες κοιτασμάτων πὺν τὸ χρῶμα τους ξεπρονᾷ καὶ τὴ λευκότητα τοῦ μαρμαίρου. Φλέβες πὺν λαμπυρίζουν πὺν πολὺν ἀπ' τὰ γύρω τους φεγγερά πετρώματα. Ἐκεῖ οἱ ἐπιστάτες τῶν χρυσορυχείων μ' ἓνα πλῆθος ἐργάτες βγάζουν τὸ χρυσάφι.

Γιὰ τὴν κατεργασία τους οἱ ἀφεντιάδες τῆς Αἰγύπτου ἔχουν παραδώσει σ' αὐτοὺς τοὺς ἐπιστάτες ὅλους τοὺς βαρυποινίτες καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπὸ λογῆς—λογῆς πολέμους καὶ ὅσους φυλακισμένους ἀπὸ ροιμανιὰ ἢ ἀπὸ ἄχι κάποιον, πότε μονάχους, πότε σουδαλισμένους μ' ὅλους τοὺς δεικούς τους. Καὶ αὐτοί, μιλούντι ὀλόκληρα, μὲ σίδερα στὰ πόδια τους, δίνονται μ' ἐγκατεργασία στὰ ἔργα τους ἀδιάκοπα, ὀλημερὺς ἀκόμα καὶ ὀλονυχτίς. Οὔτε ὥρῃ, οὔτε ἰστοτε, τέλεια ἐμποδισμένη κάθε προσπάθειά τους γιὰ διαπείτευση.

Λοιπὸν τὴν πὺν σκληρὴν ἀπ' τὴ χρυσοφόρα γῆ ἀφοῦ τὴν κάβρουν μὲ πολλὴ φρονιὰ καὶ ἀφοῦ καλὰ τὴν ἀπαλύνουν τὴν κονδαιοῦν γιὰ τὴν κατεργασία τοῦ χειροῦ. Ὅμως τὴ μαλακῇ, πὺν σπάζει καὶ μὲ τὴν παρωικρὴ δύναμη, χιλιάδες ἄκληροι μὲ τοὺς λαστοὺς τῶν λατομεύων τὴν κάνουν θρούματα. Καὶ σ' ὅλη τὴ δουλειὰ ὁρίζεται ἐπιστάτης ὅποιος μπορεῖ καὶ ξεχωρίζει τὴ φλέβα τοῦ χρυσοῦ, γιὰ τὰ τὴ δείχνει καὶ οἱ τοὺς ἐργάτες. Καὶ ἀπ' ὅσους ἔλλαχε τούτῃ ἢ συμφορὰ πὺν λέγαμε, οἱ πὺν δυναμε

ροὶ μὲ σιδερένιες σφύρες κόβουν τὴν πέτρα πὺν μαρμαίρει χοντροδοσιεὶα πὲς πὺν δὲ θέλει καμινὰ τέχνη παρὰ γερὰ μούοκουλα. Κι οἱ ἴδιοι ἀκόμα κατεβάζουιν τὰ κομμάτια ἀπ' τὸ νταμάρι κάτω σιὸ χῶμα, κι ἔτσι πάει λέγοντας, ἀναγκασιμένοι ἀπὸ τὸν ἐπισιῶτη πὺν τοὺς παρσιπέκει ἄγριος μὲ τὸ βούροδουλα. Παιδιὰ ἀμούσιακα ὠροκουδίζοντας κι αὐτὰ μὲς σιὰ λαγούμια, ἐκεῖ πὺν κουφαλιάζει ἡ χρυσοφόρα πέτρα, μὲ χίλια βάσανά τὴν ἀνεδιάζουιν, ἔτσι πὺν οἴχνηται ἀπ' ἀπάνω λίγη—λίγη καὶ τὴν κουδαλοῦν ἔξω ἀπ' τὴ γαλαρία, σιὸ ξέφωτο. Οἱ τριαντάρηδες κι ἀπάνω παίρνουιν μὲ τὴ σειρὰ τους ὅση πέτρα λατομήθηκε κομματιασμένη σὲ στρογγυλὰ λιθάρια καὶ τὴ λιανίζουιν ἐκειδὰ μὲ σιδερένια ῥόπαλα, ὥσπου νὰ σπορίσει καὶ νὰ γίνει παρσιμικρὴ σὰν τὸ χαλάζι. Αὐτὸν τὸν χαλαζιῆν ἔπειτα χέρι—χέρι τὸ παίρνουιν ἀπὸ κείνους οἱ γυναῖκες κι ὅσοι γεροντιότεροι ἀπ' τοὺς ἄντρες τους. Καὶ σὲ μύλους, πὺν εἶναι σιὴ σειρὰ ἀτέλειωτοι, τὸν ἀποθέτουιν κι ὄρθιοι τρεῖς—τρεῖς, δυό—δυό, γυρίζουιν τὰ χερούλια τοῦ πετρούμουλου, ἀλλέθοντας τὸν χαλαζιῆν, ὥσπου νὰ θρουνυλιάσει καὶ νὰ γίνει σὰν τὸ σεμυγδάλι. Καὶ τότε ἄλλοι εἰδυκοὶ τεχνίτες παίρνουιν ἀπ' αὐτοὺς τὴν ἄλεσιμένην πέτρα κι ἡ δουλειὰ φτάνει σιὸ τέλος της.

Ἀπάνω σὲ μιὰ τάβλα δηλαδὴ, κάπως γυριτὴ, τρέθουιν τῶρα τὴ μαρμαροσκοπὴ πὺν λέγαμε, χύνοντας νερό. Τότε τὸ χῶμα λιώνει καὶ κυλᾷ μὲ τὰ νερὰ κατὰ τὴν κλίση τῆς σανίδας, μὰ τὸ χρυσάφι κατακάθεται, σὰν πιὸ βαρὺ, πάνω σιὴν τάβλα. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ ἴδιο γάνοντας πολλὰς φορὰς, πρῶτα τὸ τρέθουιν ἀνάλαμρα μὲ τὴν παλάμη τους. Ὑστερα τὸ περονοῦν ἀπάνω—ἀπάνω μὲ χροιστὰ σφουγγάρια, μόλις πὺν τ' ἀγγίζουιν. Κι ἔτσι τὸ στρογγυλίζουιν ἀπ' τὴ νότια κι ἀπ' τὸ χῶμα γιὰ νὰ μείνει καθαρὴ ἡ χρυσοσκοπὴ. Τέλος ἄλλοι τεχνίτες παίρνουιν μὲ τὴ λίτρα καὶ τὸ ξύγι ὅτι ἀπόμεινε ἀπ' τὸ λαμπικάρισμα, καὶ τὸ κλείνουιν σὲ κεραμυδέντες χύτρες. Κι ἀνακατιώνοντας μὲ ἀναλογία ἓνα κομμάτι μολυβιοῦ καὶ λίγους σβώλους ἀπ' ἀλάτι, κι ἀκόμη λίγη δόση μπρούτζου μαζὶ μὲ κριθαρένια πίτουρα, τὰ οἴχνουιν μέσα. Βάζουιν ἐρασιμωσιὰ κουπόματα σι' ἀγγεῖα, κι ἀλείφοντιās

τα μὲ τὸ πηλοφόρι τὰ καῖνε σὲ καμῖνι πέντε σωσιὰ μερόν-
χια. Ἐπειτα ἀφήροντάς τα νὰ χροῶσουν, διὰ τ' ἀνοίξουν ἀπ'
ἔλλα τὰ ἄλλα ποὺ ἔβαλαν μέσα τίποτε δὲ βροῖσκουν μόνον χροσάφι
ἀτόφιο. Κι ἡ φύρα λιγοσιή.

Λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ μέταλλου ἡ κατεργασία εἶναι παμπάλαια,
ἔτσι δασκαλεμένη ἀπὸ τοὺς πρώτους βασιλιάδες τους.

Β Α Κ Χ Υ Λ Ι Δ Η Σ

Ύμνος στὴν εἰρήνη

Μεγαλῶται ἡ Εἰρήνη φέρει σιὺς ἀνθρώπους
τὰ πλούτη, τῶν μιλλήσαντων ὠδῶν τὴν ἀνθήση·
σὲ τορνευτοὺς βαμνοὺς γιὰ τοὺς θεοὺς μας καίγονται,
σὲ ξανθὴ φλόγα, βόδια ἢ πρόβατα μακρόμαλλα.
Τῶν νέων σιὰ σιάδια, σὺς καντάδες εἶναι ὁ νοῦς τους.

Κι ὅπου λαβὲς ἀσπίδας σιδερόδειες
ἡ ἀράχνη τὴν ὥρα πλέκει τοὺς τεφροὺς ἰσιούς της,
δόρατα, ξίφη —μυτερά ἢ καὶ δίσιμα— ἡ σκουριὰ τὰ τρώει.

Τῶν χάλκινων σαλπύγων πάει τὸ σάλπισμα·
δὲν φευγαίζεται ὁ προῦνδς ὕπνος σιὰ βλέφαρα
ὁ πιὸ γλυκὺς ποὺ θάλλπει τὴν καρδιά μας,
μὰ ἀπὸ συμπόσια περιπόθητα
βρίθουν οἱ δοῦμοι, τὰ νεανικὰ τραγούδια φλέγονται.

Μεταφραστὴς: Γ. ΔΑΛΛΑΣ

7

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ Μ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ

Οι λάμπες

Τὸ σπίτι τοῦ Γλαριοῦ ἔμειαζε ἐκείνη τὴ βραδιά μὲ παλιὸ φεουδαρχικὸ πύργο πάνω στὸ λόφο του, ἔτσι πού ἀστραφτε κιόλας μὲ ὅλα του τὰ παρὰθυρα φωτισμένα, μὲ τὶς σκιὲς ὁλόγυρα «αἰωνόβιων δέντρων» καὶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του ὅλα τὰ ὑπολοιπα σπίτια τοῦ χωριοῦ, χαμένα σιὸν ὕπνο τους καὶ στὸ σκοτάδι.

Πάνω ἀπὸ τὸ λόφο ὑψώνονταν ὁ ὄγκος τοῦ βουνοῦ μὲ κορφές πού τινάζονταν σιὸν οὐρανὸ σὰν γοτθικὰ τόξα, μὲ σκοτεινὰ δάση ἀπὸ ἔλαια, ἓνα σύνολο γεμάτο ἀπὸ μυστήριο καὶ ἀπειλή. Ἐπὶ τοῦλάχιστον τὸ νιωθε τὸν πρώτο καιρὸ ἡ Ἄννα, ὅταν πρὶν ἀπὸ χρόνια ἦρθε κι ἐγκαταστάθηκε ἐδῶ, ἀκολουθώντας τὸν ἄντρα της. Βούλιαξε τότε ἡ ψυχὴ της κάτω ἀπὸ τὸ βάρος αὐτοῦ τοῦ ἀδυσώπητου ὄγκου, ὅμως γιὰ λίγο μονάχα, γιατί γρήγορα ἀναστυλῶθηκε μὲ τὴ σκέψη πὼς ἦταν μιὰ νέα γεμάτη δύναμη, καθὼς πρόσφατα τὸ εἶχε ἀποδείξει κόβοντας στὴ μέση τὶς σπουδές της κι ἀντιτρέποντας προοπτικὲς καὶ προγράμματα.

Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα φροντίδα της ἦταν νὰ ὀργανώσει, ὅσο καλύτερα μποροῦσε, τὴ ζωὴ της «γι' αὐτὸ τὸ σύντομο διάστημα, ὅσπου νὰ ῥθοῦν καλύτερες μέρες».

«Τὸ πᾶν, ἔλεγε, εἶναι νὰ ἔχεις φαντασία καὶ αἴσθημα. Νὰ βρίσκεις κάτι τὸ καινούργιο, νὰ σκαρώνεις μὲ πρόχειρα μέσα κάτι τὸ ὁμορφο καὶ τὸ πρωτότυπο... Δὲν θὰ μάθουμε ποτὲ ἐμεῖς τί θὰ πεῖ μοναξιά... Νὰ ἴδεις πού θὰ κάνουμε ὁμορφή τὴ ζωὴ μας».

Καὶ πραγματικὰ εἶχε αἴσθημα καὶ φαντασία ἡ Ἄννα. Καὶ πρώτα—πρώτα δὲν εἶχε ἐγκαταλείψει τὸν ἑαυτὸ της, ὅπως μερικὲς πού εἶχαν ἔρθει κι αὐτὲς ἀπὸ τὴν πόλη κι εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἐδῶ, μὰ πού ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες δὲν τὶς ξεχώριζες ἀπὸ τοὺς «ἄλλους, τοὺς ἰθαγενεῖς».

—Ἐσὺ εἶσαι δυνατὸς ἄνθρωπος! τῆς λέγανε. Βρίσκεις τὸ κέφι νὰ φτιάχνεις ὠραῖα φορέματα, ἀκόμη καὶ τὶς βλεφαρίδες σου νὰ βάφεις. Μὰ γιὰ ποιόν;

—Γιὰ ποιόν; Γιὰ τὸν ἄντρα μου, φυσικά! εἶπε μ' ἓναν τόνο ὅλο ἐκπληξή, σὰν νὰ μὴν εἶχε καμμιάν ἀμφιβολία.

Ὡστόσο, ὕπερα ἀπ' αὐτό, ἔγινε μιὰ ψυχρὴ σιωπὴ. Ὅχι πὼς φαντάστηκε καμμιά πὼς εἶχε τὴν ὁμορφιά της γιὰ ἄλλον (κι ἦταν ὁμορφὴ!) —μὰ ἴσως γιατί ὅλες εἶχαν διακρίνει μιὰν ὑποψία πανικοῦ πίσω ἀπὸ τὶς βαμμένες βλεφαρίδες. Κι ὅσο γιὰ τοὺς ἄντρες τους, ὅλο καὶ κάτι ψιδυρίζονταν γιὰ τὸν καθένα, γιὰ κορυφὲς συναντήσεις σὲ χαλιῶγια μὲ ἀπλῆτες χωριάτισσες ἢ πάνω στὸ δάσος μὲ τὰ ἔλατα.

«Ἀνοησίες!» ἔλεγε μέσα της ἡ Ἄννα. Τὸ δάσος μὲ τὰ ἔλατα ἦταν ἓνας θαυμάσιος τόπος γιὰ κυνήγι κι ὁ ἄντρας της τὴν ἀγαποῦσε. Κι αὐτὴ φρόνιζε νὰ τοῦ κάνει ὁμορφὴ τὴ ζωὴ. Μὲ διάβασμα κοντὰ στὴ φωτιά καὶ διαλεχτὴ μουσικὴ ἀπ' τὸ πικ—ἀπ' φρόντιζε νὰ γεμίζει τὸ σκοτεινὸ χάσμα ποὺ οἱ χειμωνιάτικες νύχτες ἀνοίγαν ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς κι ὅλον τὸν ἄλλο κόσμο.

Κι ἦταν ἀκόμα κι οἱ συντροφιὲς τῶν διαλεχτῶν φίλων καὶ τὰ «πάρετα» — ὅπως τὸ ἀποφινὸ, ποὺ ἡ Ἄννα θέλησε νὰ τοῦ δώσει ξεχωριστὴ λαμπρότητα, μιὰ κι ἦταν ἐπέτειος τοῦ γάμου τους. Γι' αὐτὸ κιόλας εἶχε ἀνάψει μεγάλες λάμπες σ' ὅλα τὰ δωμάτια, ἔτσι πρὸς τὸ σπίτι ἔμοιαζε «μὲ πύργο φρουδαρχικὸ τοῦ παλιοῦ καιροῦ, πάνω στὸ λόφο τοῦ».

—Δὲ νομίζετε; ρώτησε τοὺς καλεσμένους της, καθὼς ἀνέβαινε τὴν ἐσωτερικὴ σκάλα, κρατῶντας μιὰ λάμπα ποὺ τὴν πῆγαινε στὸ τελευταῖο σκοτεινὸ δωμάτιο.

—Ἐμένα πρὸ πολὺ μοῦ θυμίζει Τσέχωφ, ἀκούστηκε νὰ λέει κάποιος ἀπὸ τὴ συντροφιά, ποὺ καθόταν γύρω στὸ τραπέζι.

Ἡ Ἄννα σὲ μιὰ στιγμή κρατήθηκε ἀπὸ τὸ κἀγκέλω τῆς σκάλας. «Μιὰ ζάλη, ἴσως ἀπὸ τὴν κούραση! σκέφτηκε. Μὰ πὼς ἔνωσα ἔτσι παράξενα! Σὰ νὰ κρεμόταν τούτη ἡ σκάλα στὸ κενό!...».

Συνήλθε γρήγορα, ἀνέβηκε τὰ ὑπόλοιπα σκαλιὰ καὶ πῆγε ν' ἀποδέσει τὴ λάμπα στὸ τραπέζι, ποὺ ἦταν στὴ μέση τοῦ δωματίου. Ὅσοιρα κοντοστάθηκε, συλλογίστηκε λίγο καί, χωρὶς νὰ ξέρει γιατί, ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα πὼς θὰ ἦταν καλύτερα νὰ τοποθετοῦσε τὴ λάμπα κοντὰ στὸ παρόθυρο. Ἐφερε λοιπὸν μιὰ βόλτα κι ἔκανε τὸ ἴδιο σὲ ὅλα τὰ δωμάτια. Ὅσοιρα κατέβηκε στὴ συντροφιά ποὺ τὴν περιέμενε γύρω στὸ τραπέζι.

—Μὰ κάθησε πιά, χουσὴ μου!

—Ἀκούραστη πάντα!

—Κι αὐτὸ μὲ τίς λάμπες!... Τίνος ἦταν ἡ ἰδέα;

—Δική της φυσικά! είπε ο Γιατρός.

—Ποῦ τὰ σοφίζεται!

—Καὶ τόσες λάμπες, ποῦ πῆγε καὶ τὶς ξειρώνωσε!

Στὸ τραπέζι σερβιρίστηκε βραστό κοτόπουλο, λαγὸς μὲ καρύδια καὶ κρασί. Μὰ ἡ μεγάλη ἑμπληξη ἦταν τὸ παγωτό.

—Παγωτό! θαύμασαν ὅλοι, ὅταν τὸ παρουσίασε. Παγωτό ἐδῶ πάνω!

Ἦ, αὐτὸ πᾶς δὲ θὰ μπορούσαν ποτὲ νὰ τὸ φανταστοῦνε.

—Ὅλα εἶναι δυνατά, εἶπε ἡ Ἄννα. Καὶ βάλθηκε νὰ ἐξηγήσῃ σὲς κυρίες, πῶς μπορεῖ νὰ φτιάξει κανεὶς παγωτό ἐκεῖ πάνω.

—Δὲν εἶναι τίποτε. Πολὺ εὐκόλο.

Ἦστερα ἄναιμην τσιγάρα καὶ ἔβαλαν δίσκους μὲ κλασικὴ μουσικὴ σὲ πικ—ἄπ —ἦσαν Φίλιπς καὶ μόλις εἶχαν ἀλλάξει τὶς μπαταρίες. Τέλος βγῆκαν σὲ μπαλκόνι καὶ εἶπαν πῶς ὅλα γύρω ἦταν ἔξοχα— «τὰ αἰωνόβια δέντρα, ὁ ὄγκος τοῦ βουνοῦ μὲ τὶς κορφές ποὺ τινάζονταν σὲν οὐρανὸ σὰν γοτθικὰ τόξα, τὰ σκοτεινὰ δάση ἀπὸ ἔλματα, ἓνα σύνολο γεμάτο ἀπὸ μυστήριο καὶ ἀπειλή». Κι ὅταν κάποιος εἶπε πῶς τ' ἄστρα εἶχαν ἀνέβει πολὺ ψηλά, κοίταξαν τὰ ρολόγια τους καὶ εἶπαν πῶς ἦταν ὥρα πιά.

Σὰν ἔφυγαν («ἐπὶ τέλους!») ὅλοι οἱ ἐπισκέπτες, ἡ Ἄννα ἀνέβηκε καὶ ἔσβησε μιὰ—μιὰ ὅλες τὶς λάμπες στὰ δωμάτια, σὰν κερία γενέθλιας τούρας.

—Δὲ θὰ σηκώσουμε τὸ τραπέζι; τὴ ρώτησε ὁ ἄντρας της.

—Ἀφῆσέ το, δὲ μπορῶ τίποτε ἄλλο ἀπόψε, αἰσθάνομαι τόσο κουρασμένη! ἀπάντησε καὶ τράβηξε ἴσια γιὰ τὴν κορεσθαινοκάμαρα μὲ τὸ διπλὸ κορεσθῆναι. Ὁ ἄντρας της τὴν ἀγκιλούθησε. Τὴν ὥρα ποὺ ξεντυνόταν, γιὰ νὰ πλυνθῇ, ἔνιωθε πάλι ἐκείνη τὴ ζάλη καὶ κρατήθηκε ἀπ' τὸν τοῖχο, γιὰ νὰ μὴ πέσει. Ὁ ἄντρας της τὴν εἶδε σὲ λιγαστὸ φῶς ποὺ ἔμπαινε ἀπ' τὸ παρόθυρο, τὴν κράτησε ἑλαφρὰ.

—Τὶ ἔχεις; τὴ ρώτησε.

—Δὲν εἶναι τίποτε. Τελευταῖα αἰσθάνομαι πότε—πότε τὸ ἔδαφος νὰ τρέμει, σὰν νὰ ἔχει χάσει ἡ γῆ τὴ στερεότητά της. Μὲ πιάνει ἓνα αἰσθημα ἰλίγγου, ὅπως σὲ στιγμὴ σειсмоῦ...

—Δὲν εἶναι τίποτε, θὰ σοῦ περάσει...

Ἐπῆλθον χωρὶς νὰ μιλοῦν. Ἡ Ἄννα εἶχε τὰ μάτια της καρφωμένα σὲ σκοτεινὸ νταβάνι. Κάποια στιγμὴ ἀπῆλθε ἑλαφρὰ τὸ χέρι της σὲ μπράτσο τοῦ ἀνδρός της.

—Κοιμᾶσαι;

—Ὁχι, εἶμαι κουρασμένος.

—Κι ἐγὼ! Κι ὕστερα ἀπὸ λίγο:

—Πές μου, σοῦ θύμιζε κι ἐσένα Τσέχωφ;

—Τὶ προᾶγμα νὰ θύμιζε Τσέχωφ;

—Δὲν ξέρω... νὰ ὅλα αὐτά. Ἔτσι εἶπε ἐκεῖνος...

—Ἀνσιήσιες! Κοιμήσου τώρα, ὥσως ἦπιες λίγο παραπάνω.

Καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἀποσύρθηκε καθένας μέσα του, ἀμπαρῶνοντας πίσω του τὴν πόρτα, καὶ δὲν ξαναμίλησαν. Ὅμως ἀπ' τὶς ἀναπνοές τους θὰ καταλάβαινες πῶς γιὰ πολλή ὥρα κανεὶς δὲν κοιμόταν.

ΦΡΙΞΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

ΕΞΟΔΟΣ ΓΙΑ ΠΑΝΤΑ

Τὰ περιστέρια

Τὰ κάρρα περνοῦσαν φορτωμένα μὲ μπόγους καὶ γέμιζαν τὸ δρομάκι μας παραπονιαρικούς πριγκιούς. Πίσω τους κατηφόριζαν οἱ τούρκικες οἰκογένειες, μόνες τους δίχως ἔνοπλη συνοδεία. Κάμποσοι παραπαιτοῦσαν, λές καὶ τοὺς ἔσπρωχνε βάνανσα τὸ «κισμέι». Ἐφρευγαν ἀπὸ τὸν τόπο μας γιὰ πάντα. Οἱ ρωμιοὶ παρακολουθοῦσαν πίσω ἀπὸ μάντρες καὶ παράθυρα τὴν «ἔξοδο».

—Καλύτερα νὰ ὑποφέρει μιὰ γενιά· μιὰ καὶ καλὴ νὰ ἔρχεται καὶ νὰ περνάει ὁ πόνος, εἶπε ὁ θεῖος πρὶν ἀπὸ μέρες.

Ἡ γιαγιά φαίνεται τὰ συλλογίζονταν διαφορετικά. Παραπονιόταν πῶς κρύωνε. Τὸ κάτω χεῖλος της ἀκουμποῦσε σχεδὸν στὸ πηγούνι. Ξέραμε πῶς ὅταν κρέμονταν τὸ χεῖλος της ἢ γιαγιά μας ἦταν λυπημένη. «Φαιμέ, εἶχε πεῖ σιτὴ γριὰ χανοῦμισσα ἀναποδογυρίζοντας τὸ φλυτζάνι, λές νὰ χωρίσουν ἔτσι τὶς ψυχές μας καὶ σιτὸν ἄλλο κόσμο»;

Ἡ γειτονιά μας ἄδιαζε σήμερα. Ἡ μικρὴ μας πόλη ἔχει λογιῆς—λογιῆς τέτοιες πικρὲς ἱστορίες. Ἄν κάποιος χριστιανὸς κουνοῦσε μαντήλι ἢ ἔβγαινε σιτὸ κατῶφλι του γι' ἀπερχαιρετισμό, τότε ὅλα, μὰ ὅλα θὰ σκόρπιζαν σὰν χάντρες ἀπὸ κομπολόγι ποὺ λύθηκε. Θὰ χαλοῦσε ἡ τάξη. Ὁ Τοῦρκος θὰ φιλοῦσε ντουβά-

ρια, χώματα, φυτά κι έλα να του μαζέψεις το νοῦ. Ήταν άνε-
λήτητα διαταγμένα από πρίν, διαταγμένα από μιὰ φοβερή, πα-
ράλογη δύναμη. Κάτι έσφιγγε και το πρωινό. Το κρατούσε να
μην άνέβει με πάμφωτους κυματισμούς στους λόφους τής πολι-
τείας μας. «Άρχισε ή έκλειψη του ήλιου» λέγανε οί μεγάλοι.

Ήξερα πώς θα έχανα τον Άχμέι. τ' άλλα τότε δέν τὰ
καταλάβαινα καλά. Τελευταία φορά θα σμίγαμε για πάλεμα.
Καρτερουσα κάτω από τη θεώρατη καμάρα με το χαλασμένο
πορτόφυλλο που πίσω του ξάνοιγε το δικό μας βασίλειο: οικό-
πεδο γιομαίσι άγκάθια και πουλιά. Έσφιγγα τις γραδιές και
λογάριαιζα πώς θα τον πάλεβα μηχανευόμενι ύπουλους
τρόπους. «Να τον κάνω, έλεγα, να δαγκάσει χώμα, να του μα-
τώσω τὰ ρουθούνια για να πονέσει πολύ, μα πολύ». Έπρεπε να
με θυμῶται. Λογάριαιζα να του κάνω βαθειά χαρακιά στο χλω-
μό μέτωπο, να του βγάλω μιὰ τούφα μαλλιά. Πολλά λογάριαιζα
διαν ξέκοιπε από τὰ τουρκάκια και χωρίς να με κοιτάξει: «Πά-
με, για τελευταία φορά...» είπε και μπήκε πρώτος. Ή πόρτα
μᾶς έκρυψε. Είχε γυρισμένες τις πλάτες κι έψαχνε στο πορφυρό
άνθος του πρώτου άγκαθιού. Ήταν ευκαιρία να του ριχτώ, μα
ή περιέργεια με κράτησε. Κόλλησα το μάγουλο στα μαλλιά του.
Όπως το έντομο πήγαινε να του ξαφύγει, το έκλεισα στη χού-
φτα μου.

—Να μου τὰ δώσεις, είπε ταπεινά, και χτύπα με. δὲ θα
κουνηθῶ. Από χτες ψάχνω για έναν «μαυρομύτη» κι έβγαλε το
σπιριοκούτι του. Θέλω να έχω κοντά μου έναν «μαυρομύτη».

Έσφιξα τὰ δάχτυλα όσπου κατάλαβα πώς βγήκαν τὰ ύγρά
του έντόμου. Μετά τὰ άνοιξα γρήγορα δείχνονάς του τη μικρή
μάζα που σπάραιζε. «Α!», είπε μονάχα. Όστερα έφυγε. Αισθα-
νόμουν κάτι σαν άναγούλα κι ακούμπησα στην πόρτα να μου
περάσει. Εκεί βρίσκονταν τώρα και ο μεγάλος ξάδερφός μου.
Έκρυβε σχεδόν το πρόσωπο σ' ένατόφυλλο ρόδο. Το μύριζε βα-
θειά όπως καταλάβαινα από το λεπτό σφύριγμα που ξέφευγε
μέσα από τὰ πέταλα. Έτσι μύριζα κι εγώ κάποτε το μπουκάλι για
να μη λυποθυμήσω ήταν τότε που μ' άνοιξαν το κεφάλι με
σφεντόνα.

Έγινε μπροστά μας. Ή οδελφή του Άχμέι πήγε να βοη-
θήσει τον παππού της που κρατούσε κλουβι με δυο περιστέρια.
Πώς έγινε κι άνοιξε ή πόρτα του; Μυστήριο. Πολύ άργότερα
το έξηγησα. Τὰ περιστέρια ξέφυγαν και κυνηγώντας το ένα τ'

άλλοι ἀπήλωσαν. Οἱ ἄλλοι μήτε πού σιάθηκαν. Ὁ γέρος καὶ ἡ τουρκοπούλα παρόμειναν. Ἐκεῖ, καταμεσὶς τοῦ δρόμου, ὁ γέρος μὲ τὴν ἄσπρη ρόμπα, ἡ κοπέλλα μὲ τὰ κεντημένα κλαδιά σπὸ φουστάνι τῆς ἦσαν σὰ νὰ περιμέναν ὑπὸ σιγμὴ σὲ στιγμὴ κάποιου θάνα, αὐτὸ πού θὰ γύριζε τὸν τροχὸ τοῦ μαρτυρίου πρὸς τὰ πίσω. Θὰ χαλάρωνε τὰ λουριά, θὰ ἐπέτρεπε νὰ ζήσουν εἰρημικά κι αὐτὴ τὴν ἀνοιξη κοντὰ σ' ὅ,τι ἀγάπησαν. Ὁ γέρος τέντωσε τὸ λεγνὸ πρόσωπο πρὸς τὰ πάνω κι ἀγνάντευε τὰ πουλιά. Ὅσοιρα θυμήθηκε νὰ τὰ καλέσει κι ἦταν ἡ φωνὴ του σὰν ψυχομαχίμα. Τὰ περισσότερα ὅλο ἀπήλωναν κυκλικά. Ἡ τουρκοπούλα, ψηλόκορη, ἀνάγερνε μιὰ δῶ μιὰ κεῖ κλείνοντας τὰ μάτια. Σὲ μέτωπό της ἔπαιζαν χρυσὸ μισοφέγγαρο κι ἀστεράκι. Σκεφτόμουν, χωρὶς λύπη βέβαια, πὼς ὁ πομπόυς τῆς ἔπρεπε νὰ τὴν καταρωστεῖ καὶ νὰ τὴ δείρει. Ὅμως τίποτα. Ἐκεῖνος παροκμιλοῦσε· κοίταζε τὰ ἀνθρώπα καὶ ἀπὸ τὰ μάτια του κατέβαιναν καὶ γοῖθονταν στὰ γένια δάκρυα. Πρῶτη φερόα τύχαινε νὰ ἰδῶ πὼς γλῆνε οἱ γέροι.

Ὁ ξάδελφός μου μύριζε τὸ τριαντάφυλλο ἀκόμα κι ὅταν ὁ Χοίξιας τραβήξε τὸν παλπόῦ ἀπὸ τὸ χέρι. Πίσω τους ἡ τουρκοπούλα μὲ τὸ ἄδειο γλουβὶ ἔσερνε ἀργά, σὰν ὑπνωτισμένη, τὰ πασημύζια της. Τρεῖς ἔβλεπα ὥς τὴ στροφή τοῦ δρόμου πού τὴ στεφάνωνε γλιστίνα. Ἐκεῖ σύννεφο σκόνης πού στροβιλίζονταν τοὺς ἔκρυψε. Τότε χάθηκε ἔντελῳς ὁ ἥλιος. Κάτι τὸ παγερὸ πέρασε σιὸν ἔορμο δρόμο καὶ τὸν σκοτείνιασε. Ἐβγαλα ἀπὸ τὴν ἰσέπτη τὸ κατνισμένο γυαλί καὶ κοίταξα ψηλά. Ἐβλεπα στὸν οὐρανὸ μιὰ σκουρογάλανη κηλίδα σὰν κορδαὶ βοδιού πού τὴν κορμαίει σιὸ τσιγγέμι του ὁ χασάπης. Ὅσοιρα ἔβγαλα κάτι κακαρώσιμα καὶ τὸ σκιαγμένο δονίθι. Κάλεσα τὸν ξάδελφό μου νὰ δεῖ κι αὐτὸς σιὸν οὐρανὸ τὴν καρφωμένη καρδιά. Χτυποῦσα τὰ πόδια, ἤθελα ν' ἀγκύσω φωνές, νὰ ἰδῶ ἀνθρώπους. Ἡ στιγμὴ μὲ φρόνιζε, ἦταν πολὺ βαρειά γιὰ ἓνα παδί. Ἐκεῖνος εἶχε φέγει.

Ὅταν βγήζε τὸ φεγγάρι τὸν ἀνακάλυπα. Πῆγα κοντὰ του πελεκώντας ἓνα ξύλο καὶ ρακφώντας δυνατὰ τὴ μύτη. Ἐκίνα ἐπίτηδες θόρυβο.

—Θὰ κοπεῖς, εἶπε σιγανά, κλεῖσε τὸ σουγιά.

Ἐγὼ ἐπέμενα μὲ τὸ σουγιά καὶ τὸν κοίταξα κλεφτά. Ἦθελα νὰ τὸν ἐρεθίσω, νὰ μοῦ μιλήσει ὅπως ἄλλοτε, ἀκόμα κι ἂς μὲ χτυποῦσε. Ὅλη μέρα κάτι τέτοιου ζητοῦσα, μὰ οἱ ἄλλοι δὲ

μέ πρόσεχαν. Είχαν τὰ δικά τους. Κι ἐκεῖνος τίποτα. Μὲ σκυμένο κεφάλι σὰν κάτι νὰ περιμένε, κάτι νὰ συλλογίζονταν. Τὸ φειγγάρι πέρασε ἀπὸ τὴ συκιά κι ἀπῆλθε ὥς τὴ φωλιά τῶν πελαργῶν.

—Γ' ἀκουσες; γουργουρίσαν, εἶν' ἐκεῖ, κι ἔδειξε κατὰ τὸ σπῆτι τοῦ Ἀχμέτ. Τὰ περυστέρια γύρισαν στὴ φωλιά... τὰ περυστέρια τῆς, συμπλήρωσε ξέπνοα.

Ἐμοιαζε μὲ πελώρια σαύρα ὁρμητὴ ὅπως ἀκουμποῦσε στὴν κορομηλιά κι ἔτρεμε ὀλόκληρος μέσα στὰ ραῦχα του. Δὲν ἀπάντησα, μόνο ἀνοιξα τὴ χοῦφτα μου. Στὸ φῶς τοῦ φειγγαριοῦ ἔλαμψε μπρούτζινο κοιμητὶ ἀπὸ παιδικὸ σακκάκι. Τὸ εἶχα βρεῖ τὸ δειλινὸ στὸν κῆπο τοῦ Ἀχμέτ.

Τὸ πένθος

Κατοχή ἦταν. Οἱ μέρες περνοῦσαν δύσκολα, δύσκολα κι ἐπικίνδυνα. Κάθε πρωὶ συνήθιζα νὰ περνῶ ἀπὸ τὸ γραφεῖο τοῦ δικηγόρου Δανῆ. Καταλάβαινα πὼς μόλις ἀνέχονταν τὴν παρουσία μου. Μετὰ τὴν «καλημέρα» ποὺ ἔλεγε κοφτά, ἔσκυβε τὸ μαστρο του στὰ χαρτιά ἔτσι ποὺ νόμιζες πὼς θὰ τὰ μασήσει. Στεκόμουν λίγα λεπτά ὁρθιος καὶ ζύταζα τὴν πρωϊνὴ ἐφημερίδα. Πρῶτα διάβαζα τὸ Γερμανικὸ «ἀνακοινωθέν» γιὰ νὰ βγάλω τὸ δικό μου. Μετὰ περνοῦσα στὶς τοπικὲς εἰδήσεις. Ἄφηνα τὴν ἐφημερίδα στὸ τραπεζάκι, πρόσεχα λίγο τὴν κίνηση τοῦ δρόμου καὶ ὕστερα, «εὐχαριστῶ» ἔλεγα πάντα καὶ ξεπόρτιζα. Θὰ σκεφτεῖς πὼς ἤμουν ἀγενής, ὅμως εἶχαμε μακρινὴ συγγένεια ποὺ δὲν τὴν ξεχνοῦσα ἐξ αἰτίας τῆς ἐφημερίδας. Ἐκεῖνο τὸ πρωί, πρὶν ἀκόμα τελειώσω τὸ «ἀνακοινωθέν», μπῆκε ὁ πουνκαμισὰς καὶ πίσω του ὁ ἀπόστρατος. Περασμένης κάπως ἡλικίας καὶ «ἀκραιφνεῖς» πατριώτες, αὐτὸ νὰ λέγεται. Πῆραν ἀπὸ μιὰ καρέκλα καὶ κάθισαν κοντὰ στὸ δικηγόρο. Τὶ ἔλεγαν μετὰξὺ τους, οὔτε καὶ μ' ἐνοιαζε. Θὰ τελείωνα τὴν ἐφημερίδα ὅταν ἄκουσα τὸν πουνκαμισά: «Ξέρετε πόσοι ἀνδρες ποὺ πέρασαν στὸ δρόμο μὲ πένθος; Τὶ διάβολο, τόσοι πολλοὶ πεθαίνουν στὴν πόλη μας»;

—Ἀνδρες εἶμαστε, θὰ γεννηθοῦμε, θὰ πεθάνουμε, εἶπε ὁ ἀπόστρατος. Πρόσεξα ἔξω, τὴν κίνηση. Ἀλήθεια, στοὺς τρεῖς ποὺ θὰ περνοῦσαν οἱ δυὸ ἢ ὁ ἓνας θὰ εἶχαν πένθος. Ἀπέναντί μας κάθονταν στὸ σταματημένο ἀμάξι τοῦ ὁ γέρο Ραδίτσας καὶ περιμένε πελάτη. Τὸ ἄλλογο, Ἐδουάρδος ὁ Γ', σὰ νὰ ἔτρεμε

στήν προωινή ψύχρα. Ήταν άλλοτε ένα θαυμάσιο άλλογο. Άλλοτε, τόν καλό καιρό που του έδινα σοκολάτα. Τήν έπαιρνε από την παλάμη με τὰ χεῖλη κι έτριβε πὸ κατωσάγωνό του στήν πλάτη μου. Αὐτὴ τὴν κίνηση έκανε πάντα. Τώρα τὸ εὐόφρευγα. Δέν ήθελα νὰ με παρεξηγήσει τὸ ζῶο. Ποῦ νὰ καταλάβει τ' ἀνθρώπινα.

—Μπά, καὶ ὁ Ραδίτσας με πένθος! μίλησε ὁ πουκαμισάς. Αὐτὸς κάθεται στὴ γειτονιά μου δέν ἀκουσα νὰ ἔχασε κανέναν.

Χτύπησε με τὸ δαχτυλίδι τὸ τζάμι καὶ σὰν ὁ ἀμαξᾶς ἔστριψε τὸ κεφάλι τοῦ έκανε νόημα νὰ ρθεῖ. Ὁ γέρος κατέβηκε ἀργά. Σέρονοντας τὰ πόδια μπῆκε καὶ βιάζοντας τὴν τραγιάσκα: «Καλημέρα ἀφρεντικά, στοὺς ὁρισμοὺς σας».

—Γειά σου παλιόφιλε, τοῦ λέει ὁ πουκαμισάς. Μπρὲ μουρντάρη, ποιά φιλενάδα ἔθαρες καὶ κόλλησες τὸ πένθος;

Οἱ ἄλλοι χαζάρισαν. Ήταν γνωστὸς στήν ἀγορὰ ὁ γέρος σὰν χοροταυτῆς κι ἐρωτύλος.

—Γιὰ τοὺς Ὁθραίους, πέταξε τὸ λόγο ὁ γέρος κι ἀναισθήτως τὸ κεφάλι προκλητικά.

«Τσὰκ» έκανε ὁ χάρακας στὸ κοίσταλλο τοῦ γραφείου. Ἐγὼ εἶχα μεσάνυχτα. Ὁ πουκαμισάς ξέσκισε τὸ πένθος τοῦ ἀμαξᾶ καὶ τὸ ἔρριξε στὸ ἀστεῖο. Βγήκα με τὸ γέρο ἀπὸ τὸ γραφεῖο κι ἀπὸ αὐτὸν ἔμαθα πὼς οἱ Γερμανοὶ ξεισήκωσαν τὴ νύχτα ὅλους τοὺς Ἑβραίους.

Ξεχνώντας ν' ἀγοράσω τίποτα λάχανα γιὰ τὸ μεσημέρι γύρισα σπίτι μου. Στὶς πλάτες εἶχε τὸ μαῖτρο σάλι. Ἐκανε κούρ. Κοντὰ της, στήν καρέκλα με τὴ χαλασμένη ψάθα, κάθονταν ὁ τζουτζές τῆς γειτονιάς. Κάτι τῆς ἔλεγε, φαίνεται κάποια χιλιοειπομένη ἱστορία του. Γελοῦσε καὶ χτυποῦσε τὴν ἀρβύλα στὸ πάτωμα. Στάθηκα στήν κορνίζα τῆς πόρτας. Ἡ μάννα με κίτταξε βαθεῖα. Φαίνεται πὼς ἡ ὄψη μου εἶχε κακὰ χάλια. Μὲ ζύγωσε. Ὁ τζουτζές γελοῦσε ἀκόμα.

—Τι εἶναι; κανέναν δικός μας...

—Οἱ Ἑβραῖοι, εἶπα, ὅλους τοὺς μάζεψαν... τοὺς ταξίδεψαν τὴν νύχτα...

—Δυστυχία τους, μουρμούρισε κι ἔσφιξε στὶς πλάτες τὸ σάλι.

—Καὶ τὸν Ἑλιέξερ, μάννα. ρώτησα καὶ μοῦ εἶπαν πὼς καὶ τὸν Ἑλιέξερ τὸν πῆραν.

Ὁ τζουτζές σὰν καὶ νὰ κατὰλαβε, γέλιασε δυνατώτερα. Τὸ φαρφούτζα σιόμα του πέταξε σάλημα στὸ μαγκάλι. Χτυποῦσε τὰ χέρια στὰ λιγνὰ μεριά του καὶ: «Τοὺς Ὁθραίους, σκότωσαν οἱ

Γερμανοί τούς 'Οθωμανούς» φώναζει: "Τσίτερα μαζεύτηκε στήν καρδέλλα σάν ξεφουσκωμένος κι άρχισε νά κλαίει άνθρώπινα.

Ήταν όρφανούλι ό 'Ελιέξερ μας. Έρχονταν τακτικά και τοῦ δίναμε φαγητό. Τόν ντύναμε μέ τίποτα παληά ρούχα μου. Μᾶς άγαπησε όσο και τή γιαγιά του. Όμως μιᾶ μέρα δέν κρατήθηκε, μου άρπάξε τό χέρι κι ακούμπησε τό μάγουλο μέ δύναμη σά νά ήθελε νά τό αποτυπώσει για πάντα στήν τρυφερή σάρκα του.

Ή μάννα μου είχε πεῖ πώς κουβέντιασε μέ τή γιαγιά τοῦ παιδιοῦ. Ή γοιᾶ, ανάμεσα στ' άλλα της βάσανα, τῆς μίλησε και για τόν 'Ελιέξερ της: «Γυρίζει πάντα πικραμένο ἀπό τὰ γειτόνιουλα, ὥστερα κουρνιάζει πλάι μου βουβό». Σκιαζόνταν ἡ γοιᾶ πώς θά τῆς μαράζωνε. Κι ἀλήθεια, τό παιδί γίνονταν ὅλο και πιό χλωμό. Τὰ μάτια του ἦταν γιομάτα ἄπορία και μυστική θλίψη. Τότε σκέφτηκα νά προχωρήσω πέρα ἀπό τό φαγητό πού τοῦ ἔδινα. Τοῦ ἔφτιασα ἕνα ροδάνι, παιγνίδι παληᾶς ἐποχῆς, πού εἶχε σανιδένια ρόδα. Τό ἔβαψα μέ χτυπητά χρώματα. Τό ἄλλο πρωῒ πῆγα σιό σπιτάκι του. Κοιμόταν ἀκόμα. Παρακάλεσα τή γοιᾶ νά μή τό ξυπνήσει. Ἀκούμπησα τό παιγνίδι στόν τοῖχο ἀπέναντί του, για νά εἶναι τό πρῶτο πράγμα πού θ' ἀντίκριζε. Περίμενα μέ τή γοιᾶ. Ὁ ἥλιος φώτιζε τό ροδάνι ὅταν ὁ 'Ελιέξερ ἔπαιξε τὰ μάτια. Τά στήλωσε κρατώντας τήν ἀνάσσα. Τά ἔκλεισε, τὰ ξανάνοιξε και σαλτάροντας τό ἀγκάλιασε. "Τσίτερα μέ πρόσεξε. Τότε ἦταν πού κόλλησε τό μάγουλο σιό χέρι μου. Όπως κατάλαβα, δέν ἦταν για τό παιγνίδι αὐτό καθ' ἑαυτό πού μου φέρονταν ἔτσι, ἦταν πού διαβοῦσε για σιτοργή. Ἀλλή μέρα τοῦ ἔφτιασα χαρταετό. Ἀνεβήκαμε πάνω σιό φρούριο. Πρίν καλά, καλά ψηλώσει, μᾶς ἔδωξαν οἱ Γερμανοί μέ χονγκιά. Ὁ ἀετός κρεμάστηκε πάνω σις ἀγριοσυκιές πού φυτρώνουν στή πλευρά τοῦ κάστρου. Πήγαινε κάθε μέρα και τόν ἔβλεπε, ὥσπου ἔμεινε ὁ καλαμένιος σκελετός. Ξεχνοῦσε νά γυρίσει στή γιαγιά. Ἐκείνη μου τὰ ἔλεγε. Παραμιλοῦσε στόν ὕπνο του. Φώναζε τ' ὄνομά μου, μέ καλοῦσε νά τό γλυτώσω ἀπό κάποιον κίνδυνο. Ἐλεγε στή γιαγιά πώς ὀνειρεύεται τόν ἀετό, τόν ἀψηλώνει, μᾶ τοῦ τόν ἀρπάζει πάντα ὁ σιροπιώτης πού φυλάει σκοπός στήν τάπη.

Ἀφησα τό τζουτζέ νά κλαίει σιγά και τή μάννα μου νά χονχοιλλίζει τὰ χέρια. Κατέβηκα πρὸς τή λίμνη περνώντας ἀπό τό σοκάκι τοῦ 'Ελιέξερ. Στάθηκα μπροστά σιό κλειστό χαμῶστι-

το. Στὸ πρῶτο σκαλί ἦταν τὸ ροδάνι του σπασμένο. Ἴσως τὸ παιδί θύλησε νὰ τὸ πάρει μαζί του μὰ τοῦ τὸ πέταξαν. Ὅποτε-
ρα γύρισα στὴν ἀγορά. Οἱ Γερμανοὶ ἔκλεβαν τὰ Ἑβραϊκά μα-
γαζιά. Ἀπὸ τὸ βουνὸ κατέβαινε ψύχρα. Ἐκεῖ θὰ χιόνιζε.

—«Θὰ πεθαίνουν ὅπως τοὺς πῆραν γυμνοὺς, καταλαβαί-
νεις; Τρεῖς χιλιάδες ἀνθρώποι θὰ πεθαίνουν...», εἶπε ὁ σιδεράς
στὸν παραγυιό του. Περιοῦσα καὶ ε' ἄκουσα. Ὁ σιδεράς κρα-
τοῦσε τὴν ἀλυσίδα τοῦ φισεροῦ καὶ εἶχε πένθος στὸ μανίκι του.
Τότε δὲν κρατήθηκα. Τράβηξα γιὰ τὸν πουκάμισό. Ἦξερα πὺς
ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ φανατικά μέλη τῶν Ε.Ε.Ε. μιᾶς προπολεμικῆς
οργάνωσης μὲ ἀντισημιτικὰς ἐκδηλώσεις.

—Θέλω μαῦρο πουκάμισο, τοῦ εἶπα.

Μὲ κοίταξε ἐξαιρετικά: «Γιὰ νὰ σηκώνει τὴ λέρα;» ρώτησε
εἰρωνικά.

—Ὁχι, μὰ γιὰ νὰ σηκώνει ὅλα τὰ πένθη, ἀπάντησα. Πλή-
ρωσα καὶ πῆγα σπύι νὰ τὸ φορέσω.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ

Ἐξομολόγηση καὶ ἀπολογία

«...Μὴ ζητῆτε καταφυγὴ σὲ πράγματα ἔξω
ἀπὸ σᾶς οὔτε προσευχές, οὔτε λατρεῖς, οὔτε
θεολογίες, οὔτε μαγεῖς, οὔτε πνεύματα θὰ
σᾶς σώσουν. Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι δίνουμε στὸν
ἐαυτόν μας τὴν εὐτυχία ἢ τὴ δυστυχία...»

Βούδδας

α1

(Μπροστά μας ἔδειχνε Ἐ κ ε ῖ ν ο ς)

... Καθάλα σ' ἄλογο, ἔφηβος, ἄμορφος δυνατὸς μὲ παράτολμο
βλέμμα καὶ διάθεση ἐνάντια στὸ κακό. Ἕνα δέντρο ὕστερα μὲ μῆλα
ξανθά, μιὰ βραδυλὴ ἀτμόσφαιρα καὶ μέρη—μέρη μὲ σκιερὰ δάση, μὲ
φαντάσματα, μὲ νεράϊδες...

Σκέψεις δὲν ἔρχονταν. Ἦτανε κάτι πιὸ πολὺ ἀπὸ ὄνειρο καὶ κά-
θε μέρα πέρναγε μὲς τῇ ζωῇ. Πολλὲς φορές, μὲς ἀπὸ τὰ παιγνίδια
μας, φτάναμε κοντὰ τόσο πού νὰ μᾶς χτυπάει ἓνας ἄερας εὐτυχίας

1. Χρονικὸ ἀπ' τὸ πρῶτο εὐπτημα στὴν ἐφηβεία: (Εἰσαγωγή).

κρυφῆς. Σὰν γλυκειὰ κάτι χαρούμενη ἀνταύγεια γέμιζε τὶς στιγμές. Κι ὅταν ὁ ἥλιος βοσῖλεψε συχνὰ βόηθαγε νὰ γίνονται πιὸ κόκκινα τὰ μῆλα κι ἑκεῖνος πιὸ ξανθός... Ὁρεσ ποὺ τύχαινε ἡ μάννα νὰ φωνάζει γιὰ τὸ κρῦο καὶ γι' αὐτὰ ποὺ λέρωναν. Μὰ ἐμεῖς δὲν ξέραμε γιὰ τὴ φωνὴ τῆς μάννας.

Στὸν ὕπνο πάλι πηγαίναμε μαζί. Μιθαίναμε, πῶς οἱ ξωθιὲς τὸν γνῶριζαν. Πῶς σπῆνανε χορούς, πῶς χαίρονταν γι' αὐτὸν καὶ πῶς τὰ μῆλα ὠρίμαζαν συχνὰ. (Σὰ γέγονταν ἦτον σὰν προσημονή). Κι ἑκεῖνος τᾶκοβε ὅπως φιλικὰ καὶ τᾶστελνε σ' ὅσους τὸν γνῶρισαν φτωχοί. Μετὰ μᾶς πέραγε ἀπὸ σκιές, ἀπὸ νύχτες ποὺ σῶπαιναν οἱ ἄγριες φωνές. Σὲ δράμους ὑπουλοὺς ποὺ σύχνασαν στοιχεῖα καὶ τέτοια, καὶ φάνταζε ἀντρεῖος μόνος, ὅσο ἡ λαχτάρα νὰ τὸν νιώθουμε κοντά. Σὲ μονοπάτια ὕστερα κάτω ἀπὸ ἰδέντρα φιλικὰ, σὲ ξάγναντα, σὲ χώρα ποὺ ξεγέλονε τὶς ἔγνοιες, ποὺ ἔπαιρνε τὴν κίνησι τὸ βλέμμα μας τὴ σκέψι καὶ τᾶκανε σὰν ἓνα μὲ χαμόγελο. Καὶ ἦταν τότε ποὺ νιώθαμε θάρρος ἐμεῖς νὰ λέμε πῶς θάρθουμε ἀργότερα ἀπὸ μοναχοὶ κι ἑκεῖνος ἔγνεφε...

Ἦταν ἡ ὥρα ποὺ ὑπῆρχε μέλλον, ποὺ ὑπῆρχε γιὰ μᾶς μιὰ χώρα, ποὺ ὅλα ὑπῆρχαν πιὸ πολὺ κι ἐμεῖς τὰ ἀσχημάτιστα παιδιὰ.

Λίγο μετὰ ἦρθε ὁ Χριστός.

Βόγγαιε στὶς νύχτες τοῦ ὁ βαριάς. Καὶ σπῆ γιαγιὰ κοντὰ ποὺ ἔμοιαζε τότε πιὸ καλὴ ἀκούσαμε γιὰ κάποια βράδια, γιὰ κάποια μάννα, κάποιους μιάγους. Ἀκούγαμε καὶ προσιμέναμε... Πολλὲς φορές τὸ τζάκι ἀναβε κι οἱ σωπὲς μιὰ γλύκα κλείναν ποὺ ἐρχόταν σάμπως ἀπ' Αὐτόν. Κι ἦταν οἱ γείτονες μὲ τὶς εὐχές, οἱ καμπάνες κι ἀκόμα ἓνα ρίγος καθὼς τράνταζε σπῆ νύχτα ὁ βοριάς...

(Ἴσως νᾶταν ἡ μόνη φορά).

Ἐγινε νὰ σιμῶσουμε στὸ Χριστό. Νᾶναι τὸ πρόσωπό του κατ' ἐμᾶς: (Ἦνα παιδί). Κι ἓνα παιδί ποὺ ἔπαιρνε μορφὴ μεγάλου δίσχως αὐτὸ νὰ τὸν μακραίνει. Κι ἀκόμα: Καὶ μεγάλος γινόταν νᾶμενε παιδί, ἢ στοὺς μεγάλους νᾶμαστε μ' Αὐτόν.

(Ἦσαν Θεός;...). Κάτι συγκεχυμένο εἶχε κι ὑποβλητικό. Καὶ στὰ τυφλὰ ἐντελῶς τὸν βρίσκαμε.

Μονάχα ποὺ σταυρώθηκε ὁ Χριστός! Σταυρώθηκε ἀταίριαστὰ. Κι ἦρθαν ἀπρόσιμα οἱ στιγμὲς ποὺ ἀνοιξαν τὰ μάτια μας στὴν πρῶτὴ ἐκπληξὴ ἀπ' ὁδύνη: Οἱ ἄνθρωποι ποιοὺς ἀδικοῦν; Γιὰ αἰτίες ποιές;... Κι ὅν πάλι εἶναι οἱ «κοκοῖ» γι' αὐτὰ, πῶς ἔγινε νὰ βρίσκονται ἀπ' αὐτούς; (Σκέψεις ποὺ δὲν ὠρίμασαν μὰ ποὺ ἄφηναν στὸ ἐρώτημα κενό). Ὅπως κι ἀδύνατο καιρὸ μετὰ νὰ καταλάβουμε τὸ δά-

σκαλο γιὰ «ἀνάσπαιση» καὶ τέτλια. Καὶ μόνο ἀπόμεναν σὲ μέρες ὅπως ἐκεῖνες, τὰ λουλούδια τοῦ 'Επιτάφιου, ὁ «γύρος» τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, οἱ ἄλλες μέρες. Ἀπόμενε ἡ Περσθημανή. Ὁ Πέτρος μὲ τὴν ἀρνηση, ὁ παπὰς νὰ βλέπει χωρὶς νὰ ξέροῦμε γιατί, καὶ πιὸ πολὺ αὐτὴ ἢ πρώτη ἢ ἐκπληξη.

(Φτάσαμε ὅμως νὰ βροῦμε ἀπὸ μέσα μας πὼς ὁ Χριστὸς ἦταν καλὸς καὶ πὼς οἱ ἄνθρωποι δὲν τὸν συνάντησαν ποτέ).

Κι ὕστερα ἄρχιζε ξανά μιὰ νοσταλγία γιὰ 'Εκεῖνον ποὺ ἦταν κάτι πιὸ πολὺ, καὶ γιὰ τὶς ὥρες ποὺ ἡ γισγιὰ χεῖλια καὶ χέρια μᾶς κουνοῦσε κι ἐμεῖς ἐλάχιστοι ἀναπνέσαμε. —Μιὰ ἔφεση μᾶς κέντριζε χωρὶς προσπάθεια.

Κι ὥστόσο, κάτω ἀπὸ τὰ πόδια ὁ τόπος ἄρχιζε νὰ στρώνεται μὲ ἄλλες ἔγνοιες. Ἔναι ρεῦμα μᾶς ἔπαιρνε «ἀνεπαισθητῶς» ἀπὸ τὴ γνωστὴ μας ὄχτη κι ἀπόμενε τὸ ξάφνιασμα ἀπὸ μιὰ τέτλια ἀντίληψη.

'Αρχίσαμε νὰ ζοῦμε μοναχοί...

** ** *

'Ἡ πορεία ποὺ ἀκολούθησε μετὰ ἦτον ἓνα λαιχανιαστό, ἀνάκατο καὶ ἀνήλεο κύλισμα. Ὁ καιρὸς, ποὺ ἡ πραγματικὴ ἀντίληψη τοῦ κόσμου διώχνει ἀνεπίστρεφα τὸνειρο τῶν παιραμυθίων, στάθηκε ἐκδικητικός. Τὰ γεγονότα προσπέρασαν τὸ νοῦ κι ἡ πείρα ἔσυρε τὰ χρόνια ἀφύσικα.

Πολὺ πρὶν ἔρθουνε τὰ «δέκα» 'Εκεῖνος χάνονταν.

Ἔνα κρυφτὸ ἀρχίνησε μὲς τῇ ζωῇ κι ὁ χώρος σκούραινε μονάχα ἄξενος. Ἡ χώρα δέχονταν σκιές. Σημάδια ἐπικίνδυνα μᾶς φτάσαν ποὺ ἡ παιδικὴ διαίσθηση μᾶς τῷδειχνε μὲ δέος: (Ὁ κόσμος δείχνονταν γυμνός). Καὶ σ' ὅ,τι τότε εἰπώθηκε σ' ὅ,τι μᾶς κοίταξε ἐμεῖς φανήκαμε ἀδιάκριτοι. (Ἴσως ἀπὸ τὴν ἔμφυτη τὸ πιὸ πολὺ, τὴν περιέργεια ἐκείνη ποὺ εἶναι ἡ ἀρχὴ σὲ κάθε μάθηση).

Ἡ γεύση ἢ πρώτη χάνονταν.

Μιὰ μέρα οἱ σειρήνες, μιὰ μέρα οἱ καμπάνες, μέρες οἱ θρήνοι, μέρες πολλὰς ποὺ ἔσπρωχναν. Νύχτες ποὺ ἔκοβαν τοὺς δρόμους ποὺ ἔδειχναν σταυρούς. (Νύχτες καὶ σ' ὥρες μόνες μάθαμε τὸ σταυρό...).

Σκέψεις δὲν πρόλαβαν ξανά. Ὅ,τι κι ὅν γίνονταν πάνω του ὑπῆρχε ἀμετάκλητο τὸ νόημα μιᾶς ἀγρίας ἀλήθειας. Καὶ ὁ χειμῶνας τῶρα φάνταζε βαρὺς. Ὁ ὑγρὸς ἀέρας καὶ τὸ κρύο ἀδίστακται. Κι οἱ ὥρες θλιβερά ἀνήμερες νὰ ξεστραπίσουν ἀπὸ τὴ στυγνὴ τὴ γνώση. Μάταιος κι ὁ παπὰς ποὺ μὲ τὸ ράσσο νὰ φυλάει ἓνα πιστόλι. Πάσχιζε ν' ἀναστήσει τὸ Χριστό...

'Εκεῖνος χάνονταν!

Μέσα σ' αὐτά, ἂν κάτι ἀπόμεινε, ἦταν μιὰ ἀπαντοχή. 'Αμίλητη σ' ὅλους, σίγουρη κι ἔτσι πού ξεγέλαγε. (Πάντα καὶ στὰ δύσκολα πιὸ πολὺ εἶναι πού καρτερεῖ κανένας). Κι ἦταν πού ἀπ' αὐτὴ πιστεύουμε μὲ δίχως ἀποδείξεις ὅτι στὸ κάθε κακὸ ἓνα τέλος θάταν.

... Ὡσπου ἓνα πρωὶ ὁ πατέρας δὲ βρέθηκε κοντά. 'Η μάννα ἔμενε σκεφτικὴ κι ὅταν θὰ τόφερνε μιλοῦσε δύσκολα. Μὰ κι ὅταν χαμογέλαγε μαντεύαμε πὼς βρίσκονταν σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ μὴ φανῇ αὐτὸ πού ἔσφιγγε τὸ στήθος της, μὴ μᾶς δεχτεῖ...

Ἦτανε τότε ἡ ἐποχὴ πού δίπλα στὴν «ώραία πύλη» πρόβαλε πάλι ὁ Χριστὸς σὰ χτυπημένος πιὸ βαθιά. 'Εποχὴ πού μέσα ἀκούστηκε τὸ κίνημα γι' αὐτὸ πού ἀρχίνησε νὰ σπᾶει.

'Ακουμπήσαμε τὸ χέρι στὸ σαγόνι καὶ μείνουμε κοιτώντας μακρὰ.

... ..

(Τὶ ξέφευγε ἀπ' ὅλα αὐτά;...)

Μονάχα ὁ πόλεμος! Ὅταν ἀκούγονταν ἀπάμαικρα ἡ πρώτη ντουφεκιὰ κι ἡ ἄλλη πού ἀπαντᾷ, ὅταν ἐρχόταν οἱ «ριπές», ὁ θόρυβος τῆς μάχης, τότε γίνονταν μιὰ ἀλλαγὴ. Μία συγκίνησις κι ἓνα ρίγος μᾶς διαπερνοῦσε. Φτάνουμε σὲ μιὰ μυστικὴ ἄκρῃ σ' ἓνα εἶδος ξεφάντωμα ἐσωτερικοῦ. Κάποια γωνιὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσης μᾶς τραβοῦσε ἡδονικὰ στοὺς χώρους της. Μᾶς ἔπαιρνε σὲ τέτιες στιγμὲς κι ἦταν ὅπως μεθύσι αὐτό. Ἔνα ρίγος θελκτικὸ πού ἀναφαίνονταν ὥσπότε, τόσο, ὅσο οἱ μικρὲς στιγμὲς.

Πιὸ πέρα, πιὸ κάτω, πιὸ κρῦα, μὲ τὴν ἐκπληκτικὴ διάρκειαν περιμένε ἡ ἀφύπνιση. Ὁ χώρος μὲ τὴ μνήμη κι ὅλας καὶ τοὺς ζωντανούς: Ὅτι ὑπῆρχε καὶ μᾶς ἔδενε σὲ τούτη τὴ ζωὴ).

Σὲ κάθε ἀρχὴ καλοκαιριοῦ τὰ φρούτα ὠρίμαζαν.

Προσέχαιμε τὰ ρούχα ποῦτανε παλιὰ κι ὅταν στὰ δέντρα θ' ἀνεβαίναμε, τὸ ξέραμε ἀπὸ πείρα νέας, πὼς μόνο γιὰ τὴ χόρταση θὰ γίνονταν αὐτό.

(Τὰ φρούτα ἦταν γλυκά...).

Καθόμασταν καὶ τὰ κοιτούσαμε ἂν φαίνονταν σὰν κόκκινα ἢ ρόζ. Λέγαμε ἀκόμα πὼς ποτὲ δὲν φάνηκαν πιὸ μαῦρα, πὼς δὲν ξέραμε ἂν θὰ γύριζε ὁ πατέρας κι ἂν ξαναωρίμαζαν ποτέ... (Πέρασε μιὰ μέρα ἔτσι). Ὑστερα κι ἄλλες. Κι ἄλλες, μέχρι πού δὲν προσέχαιμε πὼς ἔμοιαζαν καὶ πὼς ἀποξεχνάμασταν μὲς σὲ φροντίδες γιὰ μεγάλους. Κι ἔγινε νὰ βιαστοῦμε στὸν καιρὸ αὐτό. Νὰ περπατήσουμε τὴ στρά-

τα γλήγορα καὶ νὰ περάσουμε ὥς ἐκεῖ ποὺ τὰ κοιτᾷς τὰ πράγματα μὲ μάτι ποὺ δὲν μοιάζει παιδικό... (Ἄργότερα θάρχόταν νὰ τὸ μάθουμε πόσο ἀκριβῆ θὰ ὀρίζονταν μιὰ τέτια πληρωμή): Μιὰ ἀλλαγὴ. Ἕνα προσπέρασμα τῆς ἡλικίας ποὺ θὰ σημάδευε μετὰ ὁλόκληρη τὴ ζωή.

Καὶ τότε Ἐκεῖνος φάνηκε ξανά.

Αὐτὸς καὶ τᾶλογο εἶχαν κουραστεῖ. Τὸ γέλιο μου φαινόταν δύσκολο. Ἡ κίνησή του σάμπως μουδιασμένη καὶ στὸ βλέμμα διηγήσεις, ἀφορμές σὲ σκληρὲς χαρακιὲς γιὰ ἱστορίες πικρὲς καὶ πόνος ἢ ὅπως πόνος στὸ ράγισμα τῆς φωνῆς. —Μονάχα ποὺ ἦρθε. Τὸν εἶδαμε σὲ μάτια κοριτσιῶν, στὰ φουσκωμένα στήθη, σὲ πόδια ποὺ τυχὸν φανήκανε πιὸ ξέσκεπα, μὲς σὲ κουβέντες «ἄπρεπες», κι ὕστερα ἀλλοῦ... Τὸν εἶδαμε ὅμως κουρασμένο. (Στὰ δέντρα δὲν ὑπῆρχαν μῆλα καὶ στὰ δάση λέγονταν πὼς κρέμασαν πολλούς).

Κι ἦταν οὕτῃ ἡ ἐπιστροφή ποὺ ἔλεγε πιὸ πολὺ πὼς ἔφευγε. (Σάμπως νάχε στὸ δρόμο λάθος). Κι ἔσθισε ἀθόρυβα, —κανέναις θᾶλεγε ἀναγκαῖα.

Ἔτσι, πρῶτα μᾶς μίλησεν ὁ καιρὸς, μετὰ ὁ δάσκαλος, κι ἄργότερα ἡ σιωπή.

Πῆρνε κι οἱ χειμῶνες λίγο νὰ μικραίνουν. Ἀκούσαμε γιὰ τοὺς «Ἀρχαίους» καὶ γιὰ γραμματικὴ. Ἀκούσαμε συχνά γι' αὐτά. Μὰ ἐμεῖς νιαζόμασταν γιὰ τοὺς πολέμους πάλι...

Τὰ χρόνια, δὲν μετρήθηκαν.

Στὸν καιρὸ τοῦ «Γυμνασίου» οἱ καθηγηταὶ μᾶς μίλησαν ξανά γιὰ τοὺς «Ἀρχαίους». Μᾶς εἶπαν πὼς θᾶπρεπε νὰ εἴμαστε ὑπερήφανοι γι' αὐτούς. Πὼς γίναν τότε κάποιες μάχες, στήθηκαν «κολῶνες» καὶ πὼς ἔδωσαν «φῶτα πολιτισμοῦ». Μᾶς βγάλαν λόγους...

(Κανεῖς δὲν πίστεψε ποτέ!).

Οἱ καθηγηταὶ μᾶς παῖρναν φροντιστήριο κρυφά.

Ὅμως τὸ πιὸ πολὺ μᾶς κόστιζε ποὺ μέσα στὰ βιβλία ὑπῆρχε πάντα μιὰ ἀκεφιά. Ἕνα σημεῖο ἄκαρπο παντοῦ στὸ χρόνο. Ἕνα σημάδι ποῦδειχνε τὶς σκέψεις μας, τὶς κινήσεις, σὰν χώρο ἄγονο· χωρὶς νὰ λογαριάζονται ὅσα διωιδάζοιμε γι' ἀληθινά. Ὅλα ἀφύσικα μπροστά. Καὶ μέσα ἡ βεβαιότητα ἡ ἄλλη πὼς αὐτοὶ δὲν πίστευαν. Κι ἔτσι καίμιὰ συνάντηση καὶ καίμιὰ οἰκεία θέση στοὺς καθηγητάς.

... Ὡσπου μιὰ μέρα ἓνας πεσιμένος, στὰ θρανία ἀνάμεσα, ἔκλαψε πικρὰ φωνάζοντας πὼς «... ἔχουμε μὰ παλὴν ἀρρώστεια νὰ τρογώμαστε καὶ νὰ μὴ προκόδουμε. Ἔχουμε ἓνα σαράκι ποὺ γίνεται πολλὰ, ἔχουμε σάπια, ἔχουμε ἴσως ἔχουμε τὸν ὄγκο μιᾶς κατάρας...».

Κι ήταν η μόνη φορά που σχεδόν πιστέψαμε πώς κι εμείς είμασταν, μπορεί νάμασταν απόγονοι από «'Εκείνους». 'Η πρώτη φορά που μιὰ πραγματικότητα στηριγμένη στην καθημερινή ζωή, —ή πραγματικότητα που έφερνε πρὸς τὴ σύγχρονη Εὐρώπη—, κόβονταν. 'Η πρώτη φορά που νιώθαμε θλίψη γιὰ τὸ γκρέμισμα τῆς συνέχειας τοῦ παρελθόντος ἐκείνου...

"Οξω ἀπὸ τὸ σχολειὸ ὁ κόσμος μας δὲν ἄλλαξε. (Κι ὡστόσο γίναν πράγματα πολλά): Φύγανε κι ἤρθαν κυβερνήσεις. 'Ο πόλεμος ἄλλαξε μορφή καὶ τέλειωσε: Οἱ ἄνθρωποι ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν ἀρχή...

"Οξω ἀπὸ τὸ σχολειὸ καὶ μέσα στὸ σχολειὸ ὁ Β' παγκόσμιος. Πάνω στὴν «ἔδρα» οἱ καθηγηταί, μπροστά μας τὰ βιβλία. (Εἴχαμε ἕναν καθηγητὴ καὶ κανένα βιβλίο). "Οξω ἀπὸ τὸ σχολειὸ ἴσως νὰ γύρισε ὁ πατέρας. Μὰ ἐμεῖς δὲν θὰ καταλαβαίναμε ποτὲ γιὰτί. —Δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμα τίποτε καὶ λείπανε πολλά!

Τὸ πρῶτο ὄραμα οὔτε ποὺ ξανάρχονταν.

Μάταια τὰ κορίτσια τοῦ «... Θηλέων» μὲ τὶς μαῦρες ποδιές τὸ πιάσχιζαν. Μάταια καὶ μ' ἄλλο ἐνδιαφέρο: "Ο,τι ἦταν πολὺ μᾶς κούραζε εὐκόλα. 'Εμεῖς βρισκόμασταν ἐλάχιστα ἔφηβοι. Εἴχαμε τελειώσει μὲ τὴν προσμονὴ κι ἕνας πυρῆνας σκλήρυνε βαθύτερα. 'Ελάχιστα εἴμασταν διαπεθειμένοι καὶ νὰ τὸν δεχτοῦμε, κι ἂν περνοῦσε 'Εκεῖνος ἀπὸ τὴ σκέψη μας θὰ ἦταν σίγουρα ἕνας γέρος. Κάνουμε ἀκόμα καὶ πὼς δὲν μᾶς ἔμελλε. Ἴσως καὶ νὰ μὴ θέλαμε κανέναν νὰ μιλήσει ἀνοιχτὰ στὸν ἄλλον. (Στάθηκε τόση ἡ δυσπιστία ποὺ κουβαλήθηκε πάνω μας, ποὺ χώρισε καὶ τὴ δική μας τὴ γενιά).

Τότε ἦρθε ἡ ἐποχὴ ποὺ βαθιά, πιὸ ἥσυχα, πιὸ σταθερὰ κι ἀσυγκρότητα βούλιαξε κάτι μεγάλο πολὺ.

... ..

Μέρες καὶ μέρες ὁκνὲς μὲ χρώμα σταχτί, χωρὶς μιὰ φωνὴ δικαιολογημένη μετὰ ἀπὸ τόσα δύσκολα χρόνια, χωρὶς θόρυβο ἄξιο, μέρες σχεδὸν ἄχρωμες πέφταν στὸ μέλλον καὶ στὰ νεῦρα.

Μέσα ἀπὸ πρόωρες φροντίδες, μετὰ ἀπὸ τόση δράση ἀπὸ βίαιη τρικυμία, ἡ ἥσυχία αὐτὴ μᾶς νέκρωνε. Κι ἀλήθεια τί ἦταν φυσικό; Στὸ πρῶτο ξύπνημα κίνηση, τρεχάματα, παραιμύθια μὲ τέτοια. Στὴ συνέχεια πόλεμος, πόλεμος καὶ παρὰκαιρὲς ἔγνοιες. "Επειτα;... "Επειτα τίποτε ποὺ νὰ ἐπαληθεύει τὰ προηγούμενά. (Καὶ εἶναι ποὺ ἡ ἀκίνησις σκοτῶνει τὴν κίνηση). Τὶ ζητούσαμε λοιπὸν καὶ γιὰτί θὰ προσπαθοῦσαμε;... Οἱ μεγάλοι στὰ σπίτια καὶ στὰ καφενεῖα κουνούσαν τὸ

κεφάλι για τούς δύσκολους δρόμους που άνοιξαν. Στην ατμόσφαιρα όσφραινόμεθα τὸ κάθε γνήσιο νὰ πατιέται. Γύρα παντοῦ μία στεγνή, ἄγριη προέκταση, ἀνέβαινε πρὸς ὅλες τὶς μεριές...

Καὶ ξαφνικὰ ἀναικαλύπταμε πὼς τὰ πρόσωπα ποὺ ξέραμε κι ἄγαπήσαμε, τὰ τοπία ποὺ ξέραμε κι ἀγαπήσαμε, τὰ ὄνειρα, τὰ σχέδια ἦταν ἐλάχιστα ὑπαρκτά. Καὶ τὸ χειρότερο πὼς δὲν ἄξιζαν καιμιά ἀνάμνηση. Τὸ παρὸν καὶ τὸ παρελθὸν ἦταν δυὸ χῶροι ἄσχετοι, χωρὶς δεσμούς, χωρὶς κἂν ἐξάρτηση. Τὸ παρελθὸν ὑπῆρξε ζωντανὸ μὰ ἔμοιαζε προδομένο. Τὸ παρὸν σχεδὸν ἀνύπαρκτο. Ὅμως τότε καὶ μ' ὅλη τὴν τυράγνια ποὺ προηγῆθηκε καὶ μ' ὅλη τὴν κόπωση, αὐτὸ ποὺ τυχὸν διασώθηκε, αὐτὸ ποὺ περισσεύει τί θὰ γινόταν;

(Γι' αὐτὸ δὲ μίλησε κανεὶς).

Κι ἔτσι ἄρχισε ἡ πλήξη κι ἡ ἀπογοήτευση. Μιὰ πλήξη καὶ μιὰ ἀπογοήτευση ποὺ ἔπαιρναν ἀπρόβλεπτες διαστάσεις κάτω ἀπὸ ξενικὰ ὀνόματα, κάτω ἀπὸ ξενικὲς ἀφίσεις, ἀπὸ ξένα τρόφιμα, ξένα ρούχα, ξένα πρότυπα. Καὶ τόσο ποὺ νὰ φαίνεται κι ὁ τόπος κι ὁ ἀέρας σὰν μὲς σὲ ἄλλου εἴδους κατοχή...

Ἔτσι ἄρχισε ἡ πλήξη. Ὡσπου ξάφνου ἕνας χτυπάει ἕνα μεγάλο τόπι. Ἐναις δεῦτερος τὸν σπρώχνει καὶ κάποιος τρίτος «σφυράει» λάθος τὴν ἐνέργεια. Ὑστερα ξαναρχίζουν. Ξαναχτυποῦν τὴ μπάλλα, πάλι καὶ πάλι, ἕως ὅτου ὅλοι μαζί ἀποξεχνιῶμαστε, γινόμαστε σχεδὸν ἑξαλλοὶ καὶ ρίχνουμε τὸ περισσεύμα φωνάζοντας: «Γκόλ...» τὴ μεγάλη κραυγὴ τῆς μεγάλης δ ι ἄ ψ ε υ σ η ς.

7

ΝΕΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΟΔ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ

ΔΩΔΕΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Βραδυνό

Σὲ μᾶς τὸ χρέος
νὰ κλαῖμε τοὺς νεκρούς.
Ἡ καρδιά μας κάτω ἀπὸ γρανίτη,
κάτω ἀπὸ χιλιάδες
τόνους θλίψη.

Ἡ ζωὴ τους φευγάτες εἰκόνες
οἱ χαρές τους ἀέρας πὺν πέρασε.

Θυμᾶσαι κι ἀπλᾶ
σὰν ἐπισκέπτης πὺν φεύγει
σ' ἀφίρουν καὶ σβύνουν τὰ μάτια τους.

Κι εἶναι μονάχα
τῆς ψυχῆς σου τὸ βράδυασμα
πὺν τοὺς θυμίζει.

Ι. Τ. τῆς Κατοχῆς

Στὰ σιόματα τῶν εὐγενῶν περιφρόνηση
γιὰ τὴν καπάντια τῶν εἰκοσί σου χρόνων:

Βρέθηκες σιτὴ λάσπη νὰ κοιμᾶσαι μεθυμένος.

Ὅμως τὰ μάτια σου
καὶ τὸ τριμμένο σακκάκι σου
(μὴ χτυπᾷς τὴ γροσθιά σου στὸ μαχαίρι)
χαμογελοῦσαν

σις χάλκινες λάμπεις «ἀνθρώπων ἐν πολέμῳ»
 σιὴν ἀσιραπὴν
 (μὴ χιτυᾶς τὴ γροθιά σου σιὸ μαχαίρι)
 μιᾶς σφαίρας πὺν ἔρχεται.

Α. Π. Κ. 22)8)61

Γαλήνη σιὸν μειρημένο
 δυναμισμὸ τῶν σκέψεών σου.
 Τὴν πράξη σου τὴ σφραγίζαν
 ὥρες ἀνύποπτης ἀνάλυσης.
 Καλωσύνη — ὅση σ' ἄφινε
 ἐκείνο πὺν ἔιάξες νὰ κάνεις
 κι οὔτε πάλι αὐτὸ
 ἀντίθετο μὲ τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀνθρωπιᾶς σου.

Πρέπει νὰ φύγεις τώρα
 ἐσὺ πὺν ποτὲ δὲν σκέφτηκες τὸ θάνατο.

Καλοκαίρι 1961

Νᾶμαστε τώρα νὰ διανύουμε τὸ τριακοστὸν
 μὲ μιὰ ρευρική κρίση στὴ ράχη μας
 μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴ μας μειοδότητα
 μὲ πλήρη ἐξουθένωση τῆς φαντασίας μας
 μὲ τὸ βρόχο τῆς σιωπῆς σιὸ λαιμὸ μας.

Ὦρες, Ὦρες, λέει, ἀκολουθοῦμε
 τὸν χουσοῦν κανόνα.

«Μηδὲν ἄγαν»

Εἴμαστε στήριγμα ἀνώνυμο τῆς ἀστικῆς μᾶς κοινωνίας.

Ἐξίσωσις

Ἡ φυγὴ
 δὲν εἶν' παρὰ στιγμὲς
 ἐναλλασσόμενες: Τὸ βραδυνὸ
 φίδι τοῦ φεγγαριοῦ
 χαμένο στὴν καρδιά μας,

τὰ πρωῒνὰ χαρούμενα ἀντικρούσματα,
ὁ ψέθυρος τῶν φωτεινῶν κυμάτων,
σιὸ ἡλιοδασίλεμα.

Ἡ φυγὴ δὲν εἶναι κάτι πὺν σοῦ ἀρκεῖ
(ὁ ταχυδρομὸς μὲ παρτέκαιμπε
χαμογελῶντας σιὴν ἀγωνιώδη
ἐπὶ κλησὶ μου).

Κι' αὐτοῖο θὰ προσπαθῶ νὰ συνταιριάξω
τὸ νόημα τῶν μελισσῶν
πάνω ἀπ' τὰ κυπαρίσσια,
τὰ δεντρολίβανα πὺν ἀνθοῦν
σιὸν τάφο τῆς μητέρας μου,
τὸ βουητὸ τῆς θάλασσας
πάνω ἀπ' τὸν παγωμένο της
βυθό. Θὰ βλέπω
τὸ φῶς ν' ἀπομακρύνεται
σιὰ βάρη μιᾶς σπηλιᾶς
ἀπὸ δμῆχλη.

Ἡ φυγὴ δὲν εἶναι παρὰ στιγμές.
Τὸ πῶς θὰ δεῖς πίσω ἀπ' τὰ μάτια
τὰ χαλύβδινα, τὸ πῶς
θ' ἀποκριθεῖς σιὸ σιδερένιο γέλιο,
σιὸν μαῦρον ἀρουραῖο
πὺν σὲ κοιτάει κατὰματα.
Τὸ πῶς...

Εὐλαβὴς δῆλωσης

Φοβούμεθα τὸν θυμὸν σας κύριε Σ.Γ.:
Ἐπώδυνον τὸ μέλλον τῶν ἐχθρῶν σου:
Τὸ διὰ τοῦ πυρὸς μαρτύριον
εἰς τοὺς αἰῶνας.

Δὲν σᾶς ἀντιτιθέμεθα,
δὲν ἐνοχλοῦμε τὴν ἀρμονικὴν δομὴν τῶν ἰδεῶν σας.

Μαριάννα 1951

Τοῦ φεγγαριοῦ μι' ἀισάλινη λεπίδα
 ἔπεσε ἀπάνου σιὰ νερά,
 ἔσπασε σὲ χιλιάδες ἄστρα
 κι' ὥρμησε σημαδεύοντας
 τὶς καρδιές μας.

Τὰ ,πουλιά

Πέρασαν τὰ πουλιά...
 Στὴν ὥρα πὺν τὰ βουνὰ σβύναν πτωπαίωντας
 σὶδ σκοιάδι
 ... τὰ δυνὸ πουλιά περῶσαν.

Στὴν ὥρα πὺν τὰ νερά γλωμιάζαν ἡρεμῶντας
 κι' εἶχε τὸ βράδυ τυλιχτεῖ ἀμυδρὰ
 μὲ καλωσύνη
 ... ἤρθανε τὰ πουλιά.

Ἦρθαν... (Ἀμίλητα
 μεῖναν γιὰ λίγο καὶ μὲ κοίταζαν).
 Κι εἶχαν τὸ χρῶμα σκοτεινὸ σὰν ἀπειλή
 καὶ τὰ φτερά
 τὰ δρέπανα.

Aurora

Στὸ ποτάμι,
 πλάϊ σ' ὁσένα
 σ' ἔναν μίσχο φωτὸς
 ἔγειρε κι ἐκοιμήθη ἓνα χαμόγελο

Τὸ νερὸ πὺν φιλοῦσε τὰ πόδια σου
 εἶναι τῶρα
 σὶή θάλασσα.

Outward Stream

Ἡ ἀγωνία τῆς σιωπῆς μονδιάζει.

Τὰ παράδοξα
δὲν λένε νᾶθγουν ἀπ' τὰ χεῖλη μας.

Δροσερός ὁ ποταμὸς τῆς συναινέσεως
κατακλύζει τὶς σχέσεις τῆς ἀγάπης.

Ἀλήθεια

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἄπιαστο πουλί...

Ἔρχεται μέρα πὺν ὁ ποταμὸς ἀλλάζει κοίτη
κι ἡ ὑποψία γίνεται ὁδηγὸς τυφλός.

Τ' ἄσπρα τῆς Ἀνοιξης — ἐν μεγεθύνσει
φωτοδόλα ἔντομα — ψυχρὸ φῶς θανάτου.
Γέλοιο ἡχηρὸ γελοῦν οἱ φίλοι
καὶ πὰ δὲν εἶναι αὐτοί.

Χορδὴ τεντωμένη πάνω ἀπ' τὴν ἄβυσσο.

ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑΝ ΣΧΕΔὸΝ

Ἡ κοπέλλα πὺν μὲ φόβο ἀφίνει
νὰ τὴν ψάχνει ὁ σιραιώτης
(Γκέτο τῆς Βαρσοβίας),
ἡ μπουλνιόζα πὺν ἐνταφιάζει τοὺς νεκρούς
(Σιραιόπεδον Νιαχάου),
ντροπή πὺν μᾶς βαραίνει ἀκόμα.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΤΖΑΛΛΑΣ

Ο Χ Τ Ω Π Ο Ι Η Μ Α Τ Α

Τώρα πὺν ὁ θάνατος

Τώρα πὺν ὁ θάνατος μὲ σκεπάζει
κάτ' ἀπ' τὸν μαῦρο του μανδύα
καὶ πωλοῦν μὰζι του
τὸ δρόμο πὺν δὲν ἔχει γυρισμὸ

σκέπνιουμαι τὰ παιδικά μου χρόνια
 Τόττε πὸν σιὸ νοῦ μου παιγνίδιζαν
 σκέψεις πλάσμενες ἀπ' τὴν ξενοιασιά μου.
 Ὁ κόσμος μοῦ φαινότανε παιγνίδι,
 πὸν θάπεφτε στὰ παιδικά μου χέρια.
 Σκέπνιουμαι τὴν ἀγάπη ποῦχα
 σὲ μιὰ γλοιοὺ κοπέλλα πὸν γιὰ χάρι της
 κουρσάρενα κᾶσιρα φανταστικά
 Τώρα ὅλα περνοῦν ἀπὸ τὸ νοῦ μου
 πεθαμένα.
 Καπνοὶ ἀπὸ χαλάσματα τὰ ὄνειρά μου
 καὶ ἡ κοπέλλα σάβανο.

Ἡ νέα γενιά

Πιγίξαμε στὴν ἀνία μας
 καὶ τὸ κενὸ τῆς ψυχῆς μας
 σφίγγει τὴν καρδιά μας.
 Ὅνειρα δὲν ὑπάρχουν μέσα μας.
 Κάποτε δείξαμε τὴ ζωτιάνια μας
 λαοπλόνοντας μιὰ πινακίδα,
 γελοῦσαμε μὲ τὸν πόνο
 τοῦ γέρον πὸν χτυπήσαμε.
 Καὶ θὰ γεράσουμε χωρὶς νὰ νιώσουμε
 τὸ σκίσημα τῆς νιότης.

Ἡ φυγή

Ἀνάμεσά μας πειάχτηκε βουνὸ
 καὶ ποιάμι ἡ φυγή.
 Γύμνωσαν οἱ βράχοι
 πὸν τόττα σχίζουν μὲ τὴν ἀμφιβολία.
 Τὰ μάτια σου ξένα, τὰ παύνει τὸ κῆμα
 καὶ φεύγουν γι' ἄλλα ὄνειρα κι' ἐλπίδες.
 Βουβάθηκαν τὰ χεῖλη
 τὰ μάτια μας νέκρωσαν
 τὸ πρόσωπό μας ρυτίδωσε ἀπὸ τὸν πόνο.
 Καὶ φύγαμε...

Τούτη ἡ νύχτα

Τούτη ἡ νύχτα δὲν ἔχει ἄσπρα
 ἓνα σύννεφο ἔπνιξε τὸν οὐρανό.
 Σταγόνες βροχῆς λούζουν τὸ πρόσωπο
 σιτὴν νύχτα ποὺ δὲν ἔχει ἄσπρα.
 Τὸ φῶς χλωμὸ φωτίζει τὰ βήματά μου
 σιτοὺς ἔρημους δρόμους
 ποὺ ἀντηχοῦν σὰν πένθιμες καμπάνες.
 Εἴμαστε μόνοι χωρὶς συντροφους
 καὶ κάποιον κοντὰ μας ὁ θάνατος
 ποὺ δὲν μᾶς θέλει.

Δὲν ἦρθαν

Κύριε, ποῦ εἶναι ἡ καλωσύνη σου;
 Ἡ ἀγάπη ποὺ θὰ πλημμυρίζε τὴ γῆ
 δὲν ἦρθε.
 Περάσαν πάνω ἀπὸ τὴ γῆ μας
 καὶ φύγανε γιὰ ἄλλους πλανῆτες
 καὶ μᾶς λησιμόνησαν.

Ἐκτέλεισις

Σ' εἶδε χλωμὸ τὸ πουλὶ ἀπ' τὸ δένδρο
 καὶ πέταξε φοβισμένο ἀπ' τὶς φωνὲς ἐκείνων
 ποὺ σὲ φέρανε δεμένο σιὸ λειβάδι.
 Τὸ φῶς θέλησε νὰ σχίσει τὸ σκοτάδι
 τοῦ πανιοῦ ποὺ σοῦ δέσανε τὰ μάτια
 μὰ δὲν μπόρεσε.
 Ἔτσι τὸ σιερὸν δὲν εἶδες ἥλιο.
 Ἦσουν λεπτὸς, ἀδέσφοι μου
 καὶ δὲν πόνεσες ἀπ' τὶς σφαῖρες ποὺ σὲ ξεσχίσαν.
 Ἔπεσες σιὸ ἀγριόχορτο μὲ τὰ μάτια
 στυλωμένα βλαδιὰ σιὸν οὐρανό.
 Τὸ ματωμένο κορμί σου ρίχτηκε σιὸ λάκκο
 χωρὶς ψαλμὸ καὶ θρῆνο.
 Μόνον ἓνα λουλούδι φύτρωσε

κεῖ πὺν κῦλῃσε τὸ δάκρυ σου
 πὺν ἔφερε τὸ παράπονο γιὰ τὸ γρήγορο
 χαμό σου, ποῦθε
 μιὰ ἀνοιξι, ἓνα μαγήσιο πρωῒνό.

Τὸν ἔρωτά μας στὶς λάσπες

Τῶν ἄσπερων τὸ φῶς χάιδε νε τὸ σιῆθος σου.
 Τῆς νύχτας ἡ γαλήνη ἐπαιγε τὶς κουθέντες μας.
 Ἐκεῖνος πὺν σιέκει ψηλὰ χαμογελοῦσε μὲ τὰ παιγνίδια μας
 καὶ μόνον ἀνθρώποι, τυφλοὶ ἀπὸ μῦθος,
 τὸν ἔρωτά μας τὸν ρίξανε στὶς λάσπες
 καὶ πνίξανε τὴ ζωὴ μας σὶα καλούπια πὺν φτιάσανε
 μάγισσες γρη῏ς κι' ἀραχνιασμένα νιῶτα.

Γύφτισα

Γύφτισσα μὲ τὰ μαῦρα μάτια
 καὶ τὸ σιγὶὸ κορμὶ
 πὺν τὸ λικνίζεις μεθυσαμένη
 χόρεψε.

Τὰ μάτια σου ἀειπίσια
 καὶ ἡ φωνή σου κρύσιαλλο
 τὸν τρελλὸ σκοπὸ τοῦ πόθου
 τραγούδησε.

Στὸ σιῆθος κρέμεται στανρός,
 μέσ' σιῆν καρδιά σου ὁ Θεός
 φωλιάζει,
 γιαι' εἶσαι «καὶ εἰκόνα καὶ ὁμοίωση»
 τοῦ Πλάσιη.

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

JULES SUPERVIELLE

Ταξίδια

Δὲν ξέρω τὼρα, τὶ νὰ κάνω μὲ τὴ Γῆ,
μ' αὐτοὺς τοὺς λόγους τῆς Εὐρώπης, τὴ θύελλα τῆς Καλλιφόρονιας,
τὴν ἀμαλότητα τῆς Αὐστραλίας.

Αὐτὸς ὁ ἐλέφαντας ποὺ ὀλόθρεχτος βγαίνει ἀπ' τὸν Γάγκη
περονῶντας μὲ μουσκεύει, ὅμως τίποτα
δὲν ἔχει νὰ μᾶς μάθει.

Ἀλήθεια, τὶ ἀξίζει ἓνα μάτι ἐλέφαντα μπροστὰ
σιὸ μάτι ἐνὸς ἀνθρώπου,
παντοδύναμος ἀπ' τὸν χρόνον;

Δὲν ξέρω τὶ νὰ κάνω καὶ μὲ τὶς γυναῖκες, ποὺ σχεδὸν παντοῦ
γυρίζουνε σιτὴ γῆ, πιδ στρογγυλὴ ἀπὸ κεῖνες.

Γυναῖκες, τραβάτε στοὺς δουλειές σας...

Μὴ μᾶς καθυστερεῖτε..

EDGAR LEE MASTERS

Edmund Pollard

Θάθελα νὰ ξεκούραζα τὰ σάρκινα χέρια μου
στοὺς δίσκους τῶν λουλουδιῶν, ποὺ οἱ μέλισσες ρουφᾶνε,
σιτὴν καρδιά τῆς φωτιᾶς —ἴδια μὲ καθρέφτη—
σιὸ φῶς τῆς ζωῆς, σιὸν ἥλιο τῆς ἡδονῆς.

Γιατὶ τάχα ὑπάρχει ὁ ἀνθός, τ' ἀνθόφυλλα,
οἱ ἀκτῖνες τῆς ἄλως; Ψευδαιοθήσεις, σκιές
τῆς καρδιάς τῶν λουλουδιῶν, γιὰ τὴν καρδία φλόγα.

Ὅλα εἶναι δικὰ σου, νεαρὲ διαβάτη.

Σιτὴν αἰθουσα τοῦ συμποσίου προσχώρα μ' ὅλη σου τὴ σκέψη.

Καὶ μὴ λοξοδομήσεις ἀμφιβάλλοντας

ἂν θᾶσαι ἢ ὄχι εὐπρόσδεκτος. —Δικὴ σου εἶναι ἡ γιορτή—

Διγάζει ἀπ' ὅλα πάρε, πιότερο ν' ἀρνεῖσαι

καὶ ἂν εἶσαι πεινασμένος ἓνα «εὐχαρισιστὴν» δειλὰ νὰ λές.

Εἶναι ὀλοζώντανη ἡ ψυχὴ σου; Θερέψτηνε λοιπόν...

Καὶ μὴν ἀφίσεις τὶς ἐξέδρες πὺν μπορεῖς πάνου νὰ φθάσεις,
οὔτε τὰ κάπιασπρα, ὡσὰν τὸ γάλα, σιγήθη πὺν μπορεῖς νὰ ξα-
(ποσιάσεις,
οὔτε τὰ μαξιλλάρια πὺν μπορεῖς νὰ μοιραστεῖς μ' ὀλόχουσα κεφάλια,
οὔτε τὶς κοῦπες τοῦ γλυκόπιατου κρασιοῦ
καὶ τὶς ἐκσιάσεις τοῦ κορμιοῦ ἢ τῆς ψυχῆς.
Ὁ θάνατος θαρνεῖ ὅπωοδήποτε. Ὅμως σὰν θάρνει, νᾶχεις ζήσει
σ' οὐράνια βάνη ἐκστατικὸς, συνηροφειμένος,
φιλῶντας τὴ βασίλισσα τοῦ μελισσιοῦ — Ζωή... —

Μεταφραστὴς: ΤΑΣΟΣ ΚΟΡΦΗΣ

ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΜΑΝΣΦΕΛΝΤ.

Ἡ Μίςς Μπρίλλ

Ἄν καὶ ἦταν μιὰ τόσο λαμπρὴ καὶ ὁμορφὴ μέρα — ὁ γαλάζιος οὐρανὸς περασιμένος μ' ἓνα στρώμα χρυσόσκονῆς καὶ μεγάλες πιτσιλάδες ἀπὸ φῶς σὰν ἄσπρο κρασί πάνω ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ Πάρκο — ἡ Μίςς Μπρίλλ ἦταν εὐχαριστημένη, ποῦχε ἀποφασίσει νὰ φορέσει τὴν γούνα της. Ὁ ἀέρας ἔμενε ἀκίνητος, ἀλλὰ ὅταν ἄνοιγες τὸ στόμα σου ἔνοιωθες ἓνα ἀνεπαίσθητο ρίγος, σὰν τὸ ρίγος πὺν νοιώθεις προτοῦ πιεῖς ἀπὸ ἓνα ποτήρι παιγμένο νερό. Κάπου κάπου ἓνα φύλλο παρασυρμένο κυλοῦσε κι ἔρχονταν θαρρεῖς ἀπὸ πουμενά, ἀπὸ τὸν οὐρανὸ. Ἡ Μίςς Μπρίλλ σήκωσε τὸ χέρι της κι ἄγγιξε τὴν γούνα της. Τὶ ἀξιαγάπητο πραγματάκι! Ἦταν ὁμορφὰ νὰ τὴν νοιώθῃ κάτω ἀπ' τὰ δάχτυλά της καὶ πάλι. Τὴν ἔβγαλε ἀπὸ τὸ κουτὶ της ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα, τίναξε τὴν ναφθαλίνη, τὴν βούρτσισε καλὰ καλὰ κι ἔτριψε τὰ θαιμπὰ ματάκια μέχρι πὺν γυάλισαν ὅλο ζωή. «Τὶ νὰ μοῦ συνέβαινε ἄραγε τόσο καιρό;» ἔμοιαζαν νὰ λένε τὰ μικροσκοπικὰ θλιμμένα ματάκια. ὦ! τὶ θαῦμα νὰ τὰ βλέπει ν' ἀνοιγοκλείνουν πάλι πάνω στὸ κόκκινο πουπουλιένιο πάπλωμα. Ἀλλὰ ἡ μύτη, πὺν ἦταν φτιαγμένη ἀπὸ κάποιον μαυριδερό ὑλικό, δὲν ἦταν διόλου γερὴ. Κάπου πρέπει νάχε χτυπήσει. Δὲν βαρύνεται — μιὰ σταλιά βουλοκέρι ὅταν θάρχόταν ἡ ὥρα της, ὅταν θάταν πιὰ τελείως ἀπαραίτητο. Ἡ πονηρούλα! Μὰ τὴν ἀλήθεια, ἔτσι ἔνοιωθε γι' αὐτήν. Ἡ πονηρούλα, πὺν δαγκώνει τὴν οὐρά της πίσω ἀκριβῶς ἀπὸ τ' ἀριστερὸ αὐτί! Θὰ μπο-

ρούσε νὰ τὴν εἶχε βγάλει ἀπ' τὸ κουτί της, νὰ τὴν ξαπλώσει στὴν ἀγκαλιά της καὶ νὰ τὴν χαϊδεύει. Ἔνοιωθε ἓνα μούδιασμα στὰ χέρια της, ἀλλὰ νόμιζε πὼς ἦταν ἀπὸ τὸ περπάτημα. Κι ὅταν ἀνάσαινε κάτι ἐλαφρὸ καὶ θλιβερό, ὄχι, ὄχι ἀκριβῶς θλιβερό—κάτι ἀπαλὸ κι εὐγενικὸ ἀνοιδεύονταν μέσα της.

Ἀρκετοὶ ἄνθρωποι εἶχαν βγεῖ ἔξω ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα, πολλοὶ περισσότεροι ἀπὸ τὴν περασμένη Κυριακὴ. Καὶ ἡ μπάντα ἔπαιζε πιὸ δυνατὰ καὶ πιὸ εὐθυμα. Ἦταν ἐπειδὴ εἶχε ἀρχίσει ἡ «σαιζόν». Γιατὶ ἂν καὶ ἡ μπάντα ἔπαιζε ὅλο τὸν χρόνον τὶς Κυριακὲς, δὲν ἦταν ποτὲ τὸ ἴδιο νὰ τὴν ἀκοῦς ἐκτὸς «σαιζόν». Ἔμοιαζε μὲ ἓναν ποῦ παίζει μὲ μοναδικὸ ἀκροατήριον τοὺς σπιτικούς. Δὲν τὴν ἔνοιαζε πὼς παίζει, ἂν δὲν ἦταν καὶ ξένοι παρόντες. Κι ὁ διευθυντής, δὲν φοροῦσε καινούργιον σακάκι; Ἦταν σίγουρη πὼς ἦταν καινούργιο. Σκάλιζε μὲ τὸ πόδι του τὸ χῶμα κι ἀνοιγόκλεινε τὰ χέρια του σὰν κόκορας ποῦ ἐτοιμάζεται νὰ φωνάξει. Κι οἱ μουσικοὶ καθισμένοι στὴν πράσινη ροτόντα φοῦσκωναν τὰ μάγουλά τους καὶ στηλώνον τὰ μάτια τους στὴν παρτιτούρα μπροστά τους. Νά! Ἐπαιζε τὸ φλάουτο τώρα γιὰ λίγο —τὶ ὁμορφα!— σὰν μιὰ μικρὴ ἀλυσίδα φωτεινὲς σταγόνες. Ἦταν σίγουρη πὼς τὸ μοτίβο θὰ ἐπαναλημβάνονταν. Κι ἔτσι ἔγινε ἀλήθεια. Ἡ Μίςς Μπρίλλ σήκωσε τὸ κεφάλι της καὶ χαμογέλασε.

Μόνο δύο ἄνθρωποι μοιράζονταν τὴν «ἰδιαίτερή» της θέση: ἓνας θαυμάσιος ἡλικιωμένος κύριος μὲ βελούδινο σακάκι καὶ τὰ χέρια του στοιρωμένα πάνω σ' ἓνα πελώριον σκαλιστὸ μπασιτόνι, καὶ μιὰ μεγάλωσμη ἡλικιωμένη κυρία καθισμένη πολὺ στητὴ μὲ τὸ πλέξιμό της κουβαριασμένο πάνω στὴν κεντημένη της ποδιά. Δὲν μιλοῦσαν. Αὐτὸ ἀπογοήτευσε τὴν Μίςς Μπρίλλ γιατί πάντα της λαχταροῦσε τὶς κουβεντες. Εἶχε στ' ἀλήθεια γίνεи εἰδική, σκέφθηκε, στὸ νὰ στήνει τ' αὐτὴ της ὅταν οἱ ἄλλοι μιλοῦσαν γύρω της, νὰ στρογγυλοκάθεται γιὰ μιὰ στιγμούλα μέσα στὴν ζωὴ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ νὰ κάνει πὼς τάχα δὲν ἀκούει τίποτα.

Ἐρριξε ἓνα πλάγιον βλέμμα στὸ ἡλικιωμένο ζευγάρι. Ἴσως νὰ φευγον γρήγορα. Οὔτε τὴν προηγούμενη Κυριακὴ εἶχε τίποτα ἀξιόλογο ἂν καὶ συνήθως ὑπῆρχε πάντα κάτι ἐνδιαφέρον. Ἐνας Ἑγγλέζος καὶ ἡ γυναῖκα του ὅλο κι ὅλο, ἐκεῖνος μ' ἓνα φριχτὸ παναμαδάκι κι ἐκείνη μὲ μποτίνια κουμπωτὰ στὸ πλάϊ. Κι ὅλη τὴν ὥρα δὲν ἔπαψε νὰ λέει γιὰ τὸ πὼς θάπρεπε νὰ φοράει γιοιλιὰ. Ἦξερε πὼς τῆς χρειάζονταν ἓνα ζευγάρι ἀλλὰ δὲν ἄξιζε τὸν κόπο ν' ἀγοράσει —ἔτσι ἢ ἄλλως δὲν ἦταν σίγουρο πὼς θάσπαζον κι ἔπειτα διαρκῶς θὰ γλυστροῦσαν στὴν μύτη της καὶ ποτὲ δὲν θάμεναν στὴν θέσιν τους. Κι ἐκεῖνος ἦταν τόσο ὑπομονετικὸς. Εἶχε προτείνει τὰ πάντα —χρυσοὺς σκελετοὺς μὲ γυριστοὺς πίσω ἀπ' τ' αὐτιά βραχιόνες, καὶ παξιμαδά-

κια μέσ' ἀπὸ τὴν γέφυρα πάνω στὴν μύτη. Ἀλλὰ τίποτε δὲν ἦταν ἱκανὸ νὰ τὴν εὐχαριστήσῃ. «Θὰ γλυστροῦν διαρκῶς πάνω στὴν μύτη μου!». Ἡ Μίςς Μπρίλλ ἤθελε νὰ τὴν πιᾶσῃ καὶ νὰ τὴν τραντάξῃ.

Οἱ γέροι κάθονταν στὸ παγκάκι σὰν ἀγάλλιατα. Δὲν βαρύνοντο. Ὑπῆρχε πάντοτε τὸ πλήθος νὰ χορῆσει κανεῖς. Μπρὸς ἀπὸ τὰ παρτέρια καὶ τὴν μπάντα πηγαίνοεντο σὰ σὲ παρέλαση τὰ ζευγάρια καὶ οἱ παρῆες, στοίματοῦσαν νὰ μιλήσουν, νὰ χαιρετίσων, ν' ἀγοράσουν ἓνα ματσάκι λουλούδια ἀπὸ τὸν γέρο ζητιάνο ποῦχε ἀκουμπήσει τὸ καλάθι του πάνω στὰ κάγκελα τοῦ φράχτη. Μικρὰ παιδιὰ ἔτρεχαν ἀνάμεσά τους, ἔπεφταν καὶ γελοῦσαν. Ἀγοράκια μὲ μεγάλους κάτασπρους μεταξωτοὺς φιδόγκους κάτω ἀπὸ τὸ πηγούνι τους, καὶ κοριτσάκια σὰν Φραντζέζικες κούκλινες, ντυμένα Κυριακάτικα μὲ τὰ βελούδα καὶ τὶς νταντέλες. Καὶ κάπου κάπου ἓνα τοσοδὲ πλάσματάκι ξεπρόβαινε ξαφνικὰ κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα, ταλαντεύονταν πάνω στὰ δυὸ του ποδαράκια προσπαθώντας νὰ ἰσορροπήσουν, στοίματοῦσε, κοιτοῦσε γύρω του καὶ ξαφνικὰ «μπάμ» κάθονταν κάτω φαρδεῖα—πλατειά, ὥσπου ἡ μικρὴ ψηλοτάκουνη μοιμὰ του ὁμοῦσε σὰν νεορὴ κλώσσα νὰ τὸ σώσει. Κι ἄλλοι ἄνθρωποι κάθονταν στὰ παγκάκια καὶ στὶς πράσινες κάρκες, ἀλλὰ ἦταν σχεδὸν πάντοτε οἱ ἴδιοι ἀπὸ Κυριακὴ σὲ Κυριακὴ καὶ —ἡ Μίςς Μπρίλλ τόχε συχνὰ παρατηρήσει— ὑπῆρχε κάτι τὸ ἀστεῖο σ' ὅλους σχεδόν. Ἦταν παρὰξενοί, σιωπηλοί, ὅλοι σχεδόν γέροι καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο ποῦ στήλωναν τὰ μάτια τους μπροστὰ καὶ κοιτάζαν στὸ κενὸ ἔμοιαζαν νάχον μάλιστα βγεῖ ἀπὸ μικρὰ, σκοτεινὰ δωματιάκια ἢ ἀκόμα—ἀκόμα καὶ ντουλαπάκια.

Πίσω ἀπὸ τὴν ροτόντα τὰ λεπτόκορμα δένδρα μὲ τὰ κίτρινα φύλλα πεῦγερναν βαρεῖα κάτω, καὶ ἀνάμεσά τους ἴσα—ἴσα μιὰ γραμμὴ θάλασσας καὶ πὶὸ πέρα ὁ γαλανὸς οὐρανὸς μὲ σύννεφα ποὺ τὰ χάραζαν χρυσὲς γραμμές.

Τά—ρα—ραῖμ ρα—ράμ! ρα—ράμ! ταιραράμ, ραράμ! ἔπαιζε ἡ μπάντα.

Δυὸ νεαρὰ κορίτσια στὰ κόκκινα πλησίασαν καὶ δυὸ νεαροὶ στρατιῶτες μὲ μπλὲ τὰ συνάντησαν καὶ ὅλοι μαζὶ γέλασαν καὶ ζευγάρωσαν καὶ ἔφυγαν πιασμένοι χέρι—χέρι. Δυὸ καλοβαλμένες γυναῖκες μὲ ἀστεῖα ψάθινα καπέλλα πέρασαν σοβαρές, σοβαρές ὀδηγώντας ὁμορφα σταχτιά γαϊδουράκια. Μιὰ προγεωμένη χλωμὴ καλόγρηα προσπέρασε βιαστικὴ. Μιὰ ὥραία γυναῖκα πέρασε μπροστὰ της καὶ ἄφησε νὰ τῆς πέσουν ἓνα ματσάκι βιολέττες, καὶ ἓνα μικρὸ ἀγόρι ἔτρεξε πίσω της νὰ τῆς τὰ δώσει, καὶ ἐκείνη τὸ πῆρε καὶ τὸ πέταξε μακριά, θαρρεῖς καὶ οἱ βιολέττες ἦταν φαρμακωμένες. Κύριε τῶν δυνάμεων! Ἡ Μίςς Μπρίλλ δὲν ἤξερε ἂν ἔπρεπε νὰ θαυμάσῃ τὴν χειρονομίαν ἢ ὄχι. Καὶ νὰ τὴν μιὰ τόκα ἀπὸ ἐρμίνα καὶ ἓνας κύριος στὰ γκρί ποῦ συναν-

τήθηκαν ἀκριβῶς μπροστά της. Ἐκεῖνος ἦταν ψηλός, ἀλύγιστος, ἀξιοπρεπής, κι ἐκείνη φοροῦσε τὴν τόκα ἀπὸ ἐρμίνα ποῦχε ἀγαράσει ὅταν τὰ μαλλιά της ἦταν ξανθά. Τώρα τὸ καθετί, τὰ μαλλιά της, τὸ πρόσωπό της, ἀκόμα καὶ τὰ μάτια της, εἶχαν τὸ ἴδιο χρῶμα μὲ τὴν κακομοιριασμένη ἐρμίνα καὶ τὸ χέρι της μέσα στὸ κολλοπλυμένο κοβαρὸ γάντι ἔτσι, ὅπως τὸ σήκωσε νὰ βάψει τὰ χεῖλη της, ἔμοιαζε μ' ἓνα κιτρινισμένο τοσοδὲ παδαράκι ζώου. "Α! εὐχαριστήθηκε τόσο πού τὸν εἶδε, χάρηκε τόσο πολύ. "Ὅ,τι ἴσα—ἴσα εἶχε σκεφεῖ πῶς θὰ συναντιόταν ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα. Τοῦ περιέγραψε τὰ ταξίδια πού εἶχε κάνει, εἶχε πάει παντοῦ, ἐδῶ κι ἐκεῖ, κοντὰ στὴν θάλασσα. Ἡ μέρα ἦταν θαῦμα —δὲν συμφωνοῦσε καὶ κεῖνος; Καὶ δὲν θᾶθελε ἴσως;... Ἀλλὰ ἐκεῖνος κούνησε τὸ κεφάλι ἀρνητικά, ἄναψε ἓνα τσιγάρο, πῆρε μιὰ βαθειὰ ρουφηξιὰ καὶ ἀργὰ ἀργὰ φύσηξε τὸν καπνὸ μέσα στὸ πρόσωπό της καὶ ἐνῶ ἐκείνη ἀκόμα μιλοῦσε καὶ γελοῦσε, πέταξε τὸ σπέρτο μακρὰ καὶ συνέχισε τὸν δρόμο του. Ἡ τόκα ἀπὸ ἐρμίνα ἔμεινε μόνη. Χαιμογέλασε μ' ἓνα χαμόγελο φωτεινότερο παρὰ ποτέ. "Ὅμως ἀκόμα κι ἡ μπάντα φάνηκε νὰ ξέρη τὶ ἐνοιῶθε κι ἔπαιξε πιὸ ἀπαλά, πιὸ τρυφερά, καὶ τὸ τύμπανο χτύπησε σὰ νὰ ἔλεγε ξανὰ καὶ ξανὰ «τὸ κτήνος!! τὸ κτήνος!». Τὶ θᾶκανε ἀραγε; Τὶ θὰ γινόταν; Ἀλλὰ ἐνόςω ἀκόμα ἡ Μὶς Μπρίλλ κάθονταν κι ἀναρωτιόταν τὶ ἀραγε θᾶκανε, ἡ τόκα ἀπὸ ἐρμίνα γύρισε, σήκωσε τὸ χέρι της σὰν νᾶχε δεῖ κάποιον ἄλλον τώρα ἀκριβῶς λίγο παρακάτω, κάποιον πολὺ καλύτερο κι ἔφυγε μὲ μικρὰ γρήγορα βηματάκια. Καὶ ἡ μπάντα ἄλλαξε ρυθμὸ κι ἔπαιξε πάλι πιὰ γρήγορα, πιὸ εὐθυμα παρὰ ποτέ, καὶ τὸ ἡλικιωμένο ζευγάρι δίπλα στὴν Μὶς Μπρίλλ σηκώθηκε κι ἔφυγε περπατώντας μὲ βῆμα ἀργὸ καὶ ἰπίσημο, κι ἓνα ἀστεῖο γεροντάκι μὲ μακρὲς φαβορίτες πλησίασε κούτσα—κούτσα μὲ τὸ τέμπο τῆς μουσικῆς καὶ παρ' ὀλίγο νὰ τοῦ ρίξουν κάτω τέσσερα κορίτσια πού περπατοῦσαν ὅλα μαζί στὴν ἀράδια.

"Α! πόσο τὴν γοήτευαν ὅλα αὐτά! Πόσο χαίρονταν μὲ ὅλα! Πόσο ἀγαποῦσε νὰ κάθεται ἐκεῖ, νὰ παρακολουθεῖ τὰ πάντα! Ἦταν ὅπως στὸ θέατρο, ἀκριβῶς ὅπως στὸ θέατρο. Ποιὸς θὰ πίστευε ποτὲ πῶς ὁ οὐρανὸς ἐκεῖ στὸ βάθος δὲν ἦταν ζωγραφισμένος; Ἀλλὰ μόνο ὅταν ἐνῶ μικρὸ καφετὶ σκυλάκι ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του καὶ πέρασε μπροστά της σοβαρό, σοβαρό, σὰν ἓνα σκυλάκι «τοῦ θεάτρου», ἓνα σκυλάκι πού πιθανὸν τῶχαν ναρκῶσει κι ὑπνωτίσει, μόνο τότε ἡ Μὶς Μπρίλλ ἀνακάλυψε τὶ ἦταν ἐκεῖνο πού τὴν ἐνθουσίαζε τόσο πολύ. "Ὅλοι ἦταν πάνω στὴν σκηνή. Δὲν ἀποτελοῦσαν μόνο τὸ ἀκροατήριον, δὲν ἦταν μόνο θεατές. Ἐπαιζαν κιόλας, Ἀκόμα καὶ κείνη εἶχε ἓνα ρόλο κι ἐρχόταν νὰ τὸν παίξει κάθε Κυριακή. Δὲν ὑπῆρχε ἀμφιβολία. Κάποιος ὅπωςδήποτε θὰ τᾶβλεπε ἂν δὲν ἦταν ἐκεῖ. Στὸ κάτω κάτω τῆς

γραφῆς ἦταν κι αὐτὴ ἓνα μέρος τῆς παρὰστασης. Τὶ περίεργο πού δὲν τόχε σκεφτεῖ ἀπὸ πρὶν! Κι ὅμως ἴσα—ἴσα αὐτὸ ἐξηγοῦσε γιατί τὸ θεωροῦσε τόσο σπουδαῖο νὰ ξεκινήσει ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς ἀκριβῶς τὴν ἴδια ὥρα κάθε βδομάδα —ὥστε νὰ μὴν ἀργήσει γιὰ τὴν παρὰσταση— κι ἐξηγοῦσε ἀκόμα γιατί ἔνοιωθε ἓνα περίεργο αἶσθημα δειλίας κάθε φορὰ πού ἔλεγε στοὺς μαθητές τῆς πῶς περνοῦσε τὰ Κυριακάτικα ἀπογευματινὰ τῆς, Δὲν ἦταν καθάλου παρὰξενο! Ἡ Μις Μπρίλλ γέλασε σχεδὸν δυνατὰ. Βρίσκονταν τῶρα πάνω στὴν σκηνή. Συλλογίστηκε τὸν ἡλικιωμένο ἄρρωστο κύριο πού τοῦ διάβαζε ἐφημερίδα τέσσερες φορὲς τὴν βδομάδα, ἐνῶ αὐτὸς κοιμόταν στὸν κήπο. Τὸν εἶχε συνηθίσει πιά, ἓνα ἀδύναμο κεφάλι, πάνω σὲ μαξιλάρι βαμβωκωτό, βαθυλωμένα μάτια, στόμα μισάνοιχτο καὶ σουδλερὴ μύτη. Ἄν πέθαινε, θὰ περνοῦσαν βδομάδες πρὶν τὸ πάρει εἶδηση, δὲν τὴν ἔνοιαζε. Ἀλλὰ τῶρα ξαφνικὰ ἐκεῖνος ἤξερε πῶς μιὰ ἡθοποιὸς τοῦ διάβαζε τὴν ἐφημερίδα. Τὸ γέρικο κεφάλι ἀνασηκώθηκε. Κάποιο φῶς τρεμόσβησε μέσα στὰ γέρικά μάτια. «Ἡθοποιός, ἐ; εἶστε ἡθοποιός;». Καὶ ἡ Μις Μπρίλλ ἔδωξε τὴν ἐφημερίδα σὰ νάταν τὸ κείμενο τοῦ ρόλου τῆς καὶ εἶπε μὲ φωνὴ ἀπαλὴ: «Ναί, εἶμαι ἡθοποιὸς ἐδῶ καὶ πολὺ καιρό».

Ἡ μπάντα εἶχε κάνει διάλλειμα καὶ τῶρα ξανάρχισε πάλι. Κι αὐτὸ πού παίζαν εἶχε ζεστοσιά, θορρεῖς τῶλουζε ὁ ἥλιος κι ὅμως σὰν νὰ τὸ διαπερνοῦσε μιὰ ἐλαφριά, ἀνεπαίσθητη κρύα πνοή —κάτι, τὶ νάταν τᾶχα;— ὄχι θλίψη, ὄχι, ὄχι θλίψη μὰ κάτι πού σ' ἔκανε νὰ θές νὰ τραγουδήσεις. Ἡ μελωδία δυνάμωσε, δυνάμωσε ἀκόμα κι ἄστραψε ὅλο φῶς. Κι ἡ Μις Μπρίλλ νόμισε πῶς σὲ λίγο, μιὰ στιγμὴ ἀκόμα κι ὅλοι τους, ὅλη ἡ συντροφιά μαζί, θάρχισε νὰ τραγουδᾷ. Πρῶτα οἱ νέοι, αὐτοὶ πού γελοῦσαν καὶ περπατοῦσαν μαζί, αὐτοὶ πρῶτα θάρχιζαν κι οἱ φωνές τῶν ἀνδρῶν, ἀπαφασιστικὲς κι ἀνδρειωμένες θὰ ἐνώνονταν μαζί τους. Κι ἔπειτα κι αὐτὴ, ἡ ἴδια ἡ Μις Μπρίλλ καὶ οἱ ἄλλοι πάνω στὰ παγκάκια θάρχιζαν νὰ τραγουδοῦν —ἓνα εἶδος ἀκαμπανιαμένου— κάτι χαμηλὸ πού σχεδὸν δὲν δυνάμωνε οὔτε ἔπεφτε, κάτι τόσο ὁμορφο καὶ συγκινητικό... Καὶ τῆς Μις Μπρίλλ τὰ μάτια γέμισαν δάκρυα καὶ κοίταξε χαμογελῶντας ὅλα τᾶλλα μέλη τῆς συντροφιάς. Ναί, σκέφτηκε, καταλαβαίνομε, ἂν καὶ τὶ ἦταν ἀκριβῶς ἐκεῖνο πού καταλάβαιναν δὲν ἤξερε νὰ πεῖ.

Ἐκείνη ἀκριβῶς τὴν στιγμὴ ἦρθαν καὶ κάθησαν δίπλα τῆς ἐκεῖ ὅπου πρῶτα κάθονταν τὸ ἡλικιωμένο ζευγάρι, ἓνα ἀγόρι κι ἓνα κορίτσι. Ἦταν ὁμορφα ντυμένοι —ἦταν ἐρωτευμένοι. Ὁ ἥρωας καὶ ἡ ἡρωίδα φυσικὰ πού μόλις εἶχαν φτάσει ἀπὸ τὸ γιῶτ τοῦ πατέρα του. Κι ἐνῶ ἀκόμα ἄφωνη τραγουδοῦσε κι ἓνα τρεμουλιαστὸ χαμόγελο ἔπαιζε στὰ χεῖλη τῆς, ἡ Μις Μπρίλλ σταμάτησε ν' ἀκούσει πάλι:

—«Όχι, όχι τώρα, όχι δώ» έλεγε τὸ κορίτσι.

—«Όχι, έδωπέρα, δέν μπορώ».

—«Καί γιατί όχι; Μόνο καί μόνο γι' αὐτὸ τὸ κουτόπλοσμά έ-
κειδὰ στήν ἄκρη;» γώπησε τὸ ἄγόρι. «Γιατὶ τέλος πάντων ἔρχεται, έ-
δῶ —ποιοὺς τὴν θέλει; Τί θέλει καί βγαίνει ἔξω καί δέν κάθεται στ'
σὺγά της ἡ ἡλίθια»;

—«Εἶναι ἡ γου—ἡ γούνα της ποὺ εἶναι τόσο ἄσπεία» χαιχάνισε
στὰ κρυφὰ τὸ κορίτσι. Εἶναι ἄκριδῶς σὰν τηγανισμένο ἄσπράδι».

—«Α, ξεφορτώνου μας τώρα!» ψιθύρισε θυμωμένα τ' ἄγόρι. Κι
ἔπειτα: «Πές μου —μικρὴ μου ἀγαπημένη.

—«Όχι, όχι έδωπέρα, όχι ἄκόμα» εἶπε τὸ κορίτσι.

Συνήθως ἀγόραζε ἓνα κομμάτι μηλόπητα ἀπὸ τὸ ψωμάδικο κα-
θὼς γυρνοῦσε σπίτι. Ἦταν τὸ Κυριακάτικὸ της κέρασιμα. Καμμιά φο-
ρὰ τύχαινε ἓνα ἀμύγδαλο στὸ κομμάτι της. Κι αὐτὸ εἶχε μεγάλη ση-
μασία. Ἄν ὑπῆρχε στὸ κομμάτι της ἀμύγδαλο ἦταν σὰ νὰ κουβα-
λοῦσε σπίτι της ἓνα δωράκι —μιὰ ἔκπληξη— κάτι ποὺ στὸ κάτω—
κάτω τῆς γροίφης μποροῦσε καί νὰ μὴν ἦταν ἐκεῖ. Τὴν Κυριακὴν ποὺ
πετύχαινε τὸ ἀμύγδαλο πήγαινε βιαστικὴ σπίτι κι ἄναβε γρήγορα
γρήγορα τὴν φωτειὰ γιὰ τὸ τσαιγερό.

Ἀλλὰ σήμερα πέρασε ἀπὸ τὸ ψωμάδικο, σκαρφώλωσε τὶς σκά-
λες τοῦ σπιτιοῦ της, μπήκε μέσα στὸ σκοτεινὸ δωματιάκι —τὸ δω-
μάτιό της ποὺ ἔμοιαζε μ' ἓνα ντουλάπι— καί κάθισε πάνω στὸ κόκ-
κινο πουπουλένιο πάπλωμα. Κάθισε ἔτσι πολλὴ ὥρα. Τὸ κουτὶ ἀπ' ὅ-
που εἶχε βγάλει τὴν γούνα ἦταν πάνω στὸ κρεβάτι. Ξεκούμπωσε γρή-
γορα τὸ κλίπς τῆς γούνας, γρήγορα γρήγορα χωρὶς νὰ τὴν κοιτάξει
τὴν ξάπλωσε μέσα στὸ κουτί. Ἀλλὰ ὅταν ἔβγαλε τὸ κομμάκι στὸ κου-
τί, νόμισε πὼς κάτι ἄκουσε νὰ κλαίει.

Μεταφραστὴς: ΚΑΙΤΗ ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ

9

Ἡ κριματισμένη

Δέν εἶχαν περᾶσει παρά λίγες μέρες ἀπ' τῇ μάχῃ τοῦ Φέριμπελ-
λιν. Πανικόβλητος ὁ σουηδικὸς στρατὸς ὑποχωροῦσε ἄτακτα κι οἱ ἀ-
γριεμένοι χωριάτες θέριζαν καὶ τὰ βραδεμβουργικὰ συντάγματα κυνη-
γοῦσαν μὲς τοὺς βάλτους κάθε σουηδὸ πού, ἀπακαμωμένος, δὲν μπο-
ροῦσε νὰ ἀκολουθήσει τὸν κύριο στρατιωτικὸν ὄγκο. Ἔτσι ξέπεσε καὶ
στὸ μετόχι τοῦ Γκολτσόβ, πάνω στὰ νειᾶτα του καὶ μισοπεθαιμένος
ἀπ' τὴν ἐξάντληση, ἓνας σουηδὸς σηματοφόρος. Χτύπησε τὴν πύλη. Μὰ
μὲ τὸ ἀνοιγμα ἀναταράχθηκε σύγκορμος πρὸς τὰ πίσω· περίμενε νὰ
βρεῖ ἓνα ἀπόσπασμα σουηδικοῦ ἱππικοῦ, ποὺ εἶχε καταυλιστεῖ ἐδῶ
μπροστὰ ἀπὸ λίγες μέρες, καὶ τοῦ παρουσιαζόταν τὼρα ἄντρας μὲ
χωριάτικη φορεσιὰ τῆς περιοχῆς, μὲ ἄγριο βλέμμα, τὸ δίχως ἄλλο,
βαμμένος ὡς τὸ κόκκαλο βραδεμβουργινός. Ὁ χωριάτης τὸν ἔσπρωξε
μὲ ὀρμὴ μέσα, τραβῶντας πίσω ἀπ' τὶς πλάτες του τὸ βαρὺν ἀπεράτη.

— Ἄμ πέρνα μέσα κάθαρμα, φονιά, ἀλογοσύρτη! ἔγρουξε. Τὶς
ἀφεντιές σας τὶς ξέρομε πολὺ καλὰ ἐδῶ πέρα. Γι' αὐτὸ θὰ σὲ δε-
χτοῦμε βέρα βραδεμβουργινά, ποὺ νὰ μὴν νοιώσεις στὸν αἰῶνα τὸ
μεράκι νὰ ξαναπέσεις στὸν τόπο μας.

Σφύριξε καὶ δυὸ μπρατσωμένοι ὑποταχτικοὶ πετάχτηκαν ἀπ' τὴν
πόρτα ἐνὸς ἀδειανοῦ στάβλου.

— Σὰς βγήκε μεροκάματο, Γιόχαν καὶ Ἑρρίκε! εἶπε. Ἀρπάξτε
τὰ στυλιάρια σας...

Ὁ σουηδὸς ποὺ εἶχε ρίξει καὶ τὴν τελευταία του πιστολιὰ ἔκανε
νὰ πιάσει τὸ ξίφος του, μὰ ὁ χωριάτης μὲ μιὰ δυνατὴ γροθιά τὸν
πρόλαβε κι ἔτσι ζάπωσε τὰ χέρια του. Τὸ πρόσωπο τοῦ παλληκαρι-
οῦ χαράχτηκε βαθειὰ ἀπ' τὸν τρόμο — πᾶναισε. Ὀπλισμένοι μὲ τὰ
στυλιάρια οἱ ἄλλοι δυὸ ἔφταναν κιόλας. Ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμή ἄνοι-
ξε ἡ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ καὶ στὸ κατῶφλι φάνηκε μιὰ γυναίκα μὲ νέο
ἀκόμη, ἀλλὰ τραηγμένο καὶ θλιμμένο πρόσωπο, ποὺ τὸ πλαισίωνε τὸ
πέπλο χήρας γυναικας. Βλέποντας ὁμως τὸ σουηδὸ καὶ τὴ φασαρία
τῶν ὑποταχτικῶν τῆς ὀρμησε πάλι πίσω γιὰ νὰ ἀφίσει ἔτσι στὰ χέ-
ρια τους τὸν ἐχθρὸ τῆς πατρίδας τῆς. Μὰ δὲν πρόφτασε νὰ κλείσει ἡ
πόρτα· ὁ σουηδὸς βάζοντας ὅση δύναμη τοῦ ἀπάρμενε ξέφυγε ἀπὸ τὴ
λαβὴ τοῦ χωριάτη. Ὁρμησε στὸ σπῖτι, γονάτισε καὶ σήκωσε ἱκετευ-
τικὰ τὰ χέρια του μπροστὰ τῆς, ἔτσι ποὺ ἡ γυναίκα ἔνοιωσε ὅλη τὴν
ἀγωνία τοῦ θανάτου νὰ τῆς τρυπάει βαθειὰ τὴν καρδιά. Ὁ κυνηγημέ-
νος, ποὺ εἶχε ἀντιληφθεῖ πιὰ πὼς ἡ γυναίκα αὐτὴ ἔφερνε στὰ σπλά-
χνα τῆς παιδί, τραύλισε μὲ τὰ σπασμένα γερμανικά του, πνιγμένα:

— Μάννα, ἀφοῦ εἶσαι μιὰ μάννα, σῶσε με!...

Γιὰ πρώτη φορά στὴ ζωὴ τῆς ἄκουγε ἡ Ἄννα Ἐλισάβετ νὰ τὴ φωνάζουν μὲ τὸ γλυκὸ ὄνομα τῆς μάννας καὶ στάθηκε μπροστά του ἀδύναμη. Πίσω τῆς ξεχύθηκαν ἀκράτητοι οἱ τρεῖς βραδεμβουργινοὶ. Ὁ πρῶτος ποὺ εἶχε πρὶν λίγο ἀνοίξει τὴν πύλη, τὸ δίχως ἄλλο ὁ οἰκονόμος τῶν μετοχιῶν, πῆρε ἀμέσως τὸ λόγο:

—Κυρὰ, εἶπε, αὐτὸς ἐδῶ εἶναι ὁ χτήρὸς τοῦ τόπου μας καὶ τοῦ χρειάζεται ἓνα καλὸ συγγύρισμα. Γύρισε πίσω στὴ κάμαρά σου, φέρνεις στὰ σπλάχνα σου παιδι καὶ πρέπει νὰ φυλαχτεῖς μὴ σοῦ πάθει κανένα κακὸ.

Ἡ πικραμένη γυναῖκα φάνηκε ἀλλαγμένη:

—Ἐσεῖς νὰ γυρίσετε πίσω, εἶπε, κι ἀφήστε ἡσυχον αὐτὸ τὸ δυστυχημένο. Νικημένος ἐχθρὸς, δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς βλάψει.

—Τὶ θὰ πεῖ νικημένος, ἐχθρὸς; φώναξε ἀφηνιασμένος ὁ ἄλλος.

—Τὶ θὰ πεῖ νικημένος ἐχθρὸς; φώναξε ἀφηνιασμένος ὁ ἄλλος. νου ἐχθροῦ του;

—Στὴ κυρὰ τοῦ Γκολτσόβ ἔρχεται, ἀπάντησε ἡ γυναῖκα περήφανα.

—Ὡραῖα, καὶ στὸ σπίτι τοῦ ἀντρα τῆς κυρᾶς, ποὺ ἔχει σκοτωθεῖ στὸ πόλεμο ἀπ' αὐτοὺς ἐδῶ, μπορεῖ νὰ ρθεῖ; ξαναφώτισε ὅλο θράσος, μὰ δὲν τόλμησε νὰ ἀρπάξει τὸ σουηδό, ποὺ στεκόταν γονατισμένος μπρὸς στὰ πόδια τῆς.

—Λοιπὸν καλὰ! Θὰ περιμένουμε, εἶπε, ἔτσι δὲν εἶναι λεβέντες;

Δὲ θὰ μᾶς γλυτώσει ὁ φιλαράκος...

Τοὺς πάτησε τὸ μάτι ὅλο ὑπονοούμενα καὶ ἔτσι τὸ ἔσκασαν κι οἱ τρεῖς.

Ἡ γυναῖκα ἔμεινε μόνη τῆς μὲ τὸ σουηδὸ κι ἐκεῖνος σωριάστηκε ἐξαντλημένος. Τεντώθηκε κατὰχαμαι καὶ τὰ ματάκιαδὸς του ἐκλείσαν βαρειά,

Τὶ νὰ ἴγινε κείνη τὴ στιγμὴ στὴ ψυχὴ τῆς Ἄννας Ἐλισάβετ; Τάσα λίγα, ἀλήθεια, σῶθηκαν γι' αὐτήν... Στὴ ξερὴ ἔκθεση ποὺ ὑποβλήθηκε ἀργότερα στὸ δούκα οἱ παραδουλεῦρες τῆς κατέθεταν, πὼς μισοῦσε θανάσιμα τοὺς σουηδοὺς καὶ πὼς ἀπὸ τότε ποὺ σκοτώθηκε ὁ ἀντρας τῆς, μέρα καὶ νύχτα, ἔκλαιγε κι ἦταν ἀδύνατο νὰ παρηγορηθεῖ μὲ τὸ τέκνο ποὺ ἔφερνε στὰ σπλάχνα τῆς. Γιὰ καιρὸ τὴν εἶχε κυριέψει ἡ ἀπελπισία. Κι ἴσως γιὰ πρώτη φορά, ὅταν αὐτὸς ὁ ἀπελπισμένος ἄνθρωπος τὴν εἶπε μάννα, ἄστραψε μέσα τῆς φῶς μητρικῆς ἐλπίδας. Κι ἴσως γιὰ πρώτη φορά ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρὸ ἔλαμψε κείνη τὴ στιγμὴ τὸ θλιμμένο νεανικὸ πρόσωπό τῆς — ἴσως, γιὰτὶ κανεὶς αὐτὸ δὲν τὸ ξέρει.

Ἡ κάμαρα σκοτείνιασε, τὸ πρῶτο φεγγάρι ἦταν ἀκόμη κρυμμένο πίσω ἀπ' τὶς ψηλὲς ἀχυροκαλύβες κι ἡ πόρτα τῆς Ἄννας Ἐλι-

σάβει χτύπησε. Ἐνοιξε γρήγορα κι ἡ Στίνα, μιὰ γρη῏α παραδουλεύ-
τρα της, σύρθηκε μέσα ξυπόλητη, κρατώντας τὰ τσόκαρα στὰ χέρια
της. Ἐρριξε μιὰ ματιά γεμάτη μῖσος στὸ σουηδὸ πού κοιμόταν καὶ
ψύχισε:

—Κόρη μου, αὐτὸς πρέπει νὰ τσακιστεῖ ἀπὸ δῶ. Ταχιά θαρθεῖ
ὁ στρατὸς μας καὶ θὰ τὸν φονέψει —κι αὐτὸς ὁ καταραμένος καλὰ νὰ
πάθει... μὰ ἓνας σκοτωμένος στὸ σπῖτι μιᾶς γυναίκας σ' ἄλλη ἀρά-
δα.., εἶναι συμφορὰ γιὰ τὸ τέκνο.

—Ναί... θὰ φύγει τὴ νύχτα, ἀποκρίθηκε ἡσυχὰ ἐκείνη.

—Ζωντανὸς δὲ θὰ βγεῖ ἀπ' τὸ σπῖτι, συνέχισε βλοσυρῇ ἡ γρη῏α.
Οἱ ἄντρες θὰ ἀγρυπνήσουν ὅλη τὴ νύχτα καὶ θὰ τοῦ στήσουν καρτέ-
ρι. Κι ἂν τὸν σκοτώσουν μπροστὰ στὴν πόρτα μας, φοβᾶμαι μὴν πά-
θει κανένα κοκὸ ἀπ' τὸ οὐρλιαχτό του. Γι' αὐτὸ ἦρθα νὰ τὸν ξεβγά-
λω ἐγὼ ἀπ' τὴ θυροπούλα τοῦ κελλαριοῦ καὶ νὰ τοῦ δείξω τὸ δρόμο
γιὰ τὸ βάλτο.

—Λές νὰ μπορέσει νὰ βρεῖ τοὺς δικοὺς του ἀπὸ κεῖ;

—Θὰ μπορέσει, θὰ μπορέσει... εἶπε κρυφογελῶντας ἡ γριά. Ἄν
τὸν ἀφήσει ὁ βάλτος... Μὰ αὐτός, κεῖ στὸ «πέρασμα τοῦ θανάτου», κα-
μακίζει γιὰ τὰ καλὰ κοθέναν πού τὸν περνάει χωρὶς ὁδηγό. Ἀλλὰ ἀπὸ
κεῖ κάτω ὅ,τι κοὶ νὰ γίνει δὲν θὰ ἀκουστεῖ δῶ. Ὁ βάλτος κάνει κα-
λὰ τὴ δουλειά του...

Ἡ γυναίκα ἔμεινε ἀσάλευτη. Τὸ πρόσωπό της εἶχε χαθεῖ στοὺς
ῥοκίους τῆς σκοτεινῆς πιά καὶ ἡσυχῆς κάμαρας. Τέλος εἶπε κοφτὰ μὰ
πολὺ ἥρεμα:

—Ναὶ ἀπὸ κεῖ δὲν θὰ ἀκουστεῖ ὅ,τι καὶ νὰ γίνει... Κι ἀμέσως ὤ-
στερα:

—Καλὰ, σύρε νὰ πλαγιάσεις ἐσύ Στίνα. Θὰ τὸν ξεβγάλω ἐγὼ
ἀπ' τὴ θυροπούλα...

Κι πειδὴ ἡ γρη῏α ἀργούσε: —Κατάλαβες; λοιπὸν πήγαινε! εἶ-
πε κοφτὰ καὶ περήφανα.

Κι ἔμεινε μόνη της πάλι μὲ τὸ νέο στρατιῶτη ἡ Ἄννα Ἐλισά-
βετ. Ποιὸς ξέρει τί νὰ βάραινε τὴν καρδιά της. Νὰ πάλευε τάχα μὲ
τὴ σκέψη πὼς κι οὗτος ἐδῶ ἦταν ἓνας ἀπὸ κείνους πού φύτεψαν τὸ
βάλι στὴν καρδιά τοῦ ἄντρα της; Ποιὸς νὰ τῆς τὸ ἔλεγε, πὼς ὅχι
δὲν ἦταν αὐτὸ τὸ ὁλόϊδιο χέρι πού σκόρπισε τὸ θάνατο;...

Πάνω ἀπ' τὶς στέγες εἶχε ἀνεβεῖ τῶρα τὸ φεγγάρι. Τὸ μελένιο
φῶς του ἔπεφτε στὸ σανιδένιο πάτωμα καὶ στὸ πρόσωπο τοῦ σουη-
δοῦ, πού κοιμόταν κατὰχαμαι. Ἀδυνατισμένος καὶ ξανθὸς καὶ νέος
—τόσο νέος γιὰ τὸν πόλεμο... ἀλήθεια, τόσο πολὺ νέος... Μιὰ βα-
θεά, γεμάτη πόνο ρυτίδα αὐλάκωνε τὸ πρόσωπό του ἐκεῖ ἀνάμεσα
στὰ ξανθὰ του φρύδια, σὰν βαθὺ σημάδι τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου

που υπήφερε. Καί κοιτόνταν σαν βαρειά πληγωμένο κι άβοήθητο στον ύπνο του παιδί, σχεδόν τόσο άνυπεράσπιστο, όπως τὸ παιδί που κοιμόταν μέσα στα σπλάχνα της. Ἀλήθεια κανείς δὲν ξέρει τί βάραινε στην καρδιά της —μαθεύτηκε μονάχα τί ἔκανε.

Περίμενε πολύ. Τὸ σκυλί τοῦ μετοχιοῦ τραβοῦσε ἀκόμα τὸν ὄλυσσο κι ἔτριζε ἀκόμα κάποιοι πόρτα στα στάβλο. Βήματα ἄγρυπνων σέρνονταν γύρω στὸ σπίτι. Ἀλλὰ ἡ νύχτα σιγὰ—σιγὰ ἔπνιξε στὴ σιωπή της κάθε θόρυβο: κουρασμένα βαρεῖα κεφάλια χάνονταν μέσ' στὶς κάμαρες —κι ἡ Ἄννα Ἐλισάβετ ἀκουγε κι ἐνοιώθε τὴν ἀνάσα τοῦ κοιμισμένου στραπιώτη ἀθῶα καὶ βαθεία, σαν τὴν ἀνάσα τῶν κοντινῶν τους χωραφιών. Στὰ σκοτεινά, μόνο μὲ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, ἔφερε κοντὰ του ψωμί καὶ γάλα, τὸ φτωχὸ φαΐ τῆς κατεστραμμένης τους γῆς. Ὑστερα τὸν ξύπνησε καὶ τοῦ μίλησε νὰ σηκωθεί. Ἐκεῖνος τὴν ἀκουγε ἄφωνος, μεθυσμένος σχεδόν ἀπ' τὴν ἐξάντληση καὶ τὸν ὕπνο. Καὶ μόλις τοῦ παράγγειλε νὰ τὴν ἀκολουθήσει, ἀλαφιάστηκε, ἔκανε νὰ πετοιχεῖ, μὰ θυμήθηκε ὅσα εἶχαν γίνει πρὶν καὶ τὴν ἀκολούθησε χωρὶς ἀντίρρηση.

Ἀπὸ τὸ κελλάρι βρέθηκαν σ' ἓνα μικρὸ ἀνθόκηπο που φάνταζε σαν μιὰ παράξενη ἀνθοδέσμη κι εὐώδιαζε στὴ ζεστὴ νύχτα τοῦ θερτῆ. Τὸ φεγγάρι γκρέμιζε φωτεινοὺς καταρράχτες ἀνάμεσα ἀπὸ κοιμένα πυξαρόδεντρα. Κι ἀστραφταν ἐδῶ καὶ κεῖ σαν ραντισμένα μὲ ἀσημένιο νερὸ τὰ κάτσιπρα καλίκια. Ὅμως μέσα σ' αὐτὴν τὴν ὁμορφιὰ ὁ κίνδυνος φώλιαζε κι αὐτός. Εὐτυχῶς ἡ σκάλα τοῦ κήπου δὲν ἦταν μακριὰ: κατέβηκαν γλιστρώντας ἐλαφρὰ πάνω σὲ σκαλοπάτια γεμάτα βρῦα, δίχως ἄλλο ἐμπόδιο, στὸ ὑπαιθρο. Ὡρα που σηκώνονταν ἀπ' τὸ διπλανὸ βάλτο οἱ νυχτιάτικες ὁμίχλες. Οἱ ἱτιές καὶ τὰ σκλήθρα, χαμένα μέσ' στα πέπλα της, μόλις διακρίνονταν.

Σὲ λίγο ἓνα τεράστιο ἐλάφι στάθηκε στὴ μέση τοῦ δρόμου· κοῦνησε μέσ' στὶς ἀντάρες τὸ στεφανωμένο κεφάλι του καὶ φάνταζε ὑπερφυσικό. Ὑστερα σκίζοντας τὰ χαιμηλά σκλήθρα χάθηκε μοναμιᾶς. Παραπέρα ξεδιπλώθηκε ἓνα ἤρεμο κανάλι μὲ μιὰ στίβα κουβαλημένα νερόχορτα καὶ μιὰ βάρκα που ἀκίνητοῦσε στὰ νερά του, σχεδόν ἑτοιμὴ γιὰ ταξίδι στὸν ἄλλο κόσμο. Ἔτσι βάρκα καὶ νερόχορτα ἀνοίχτηκαν μακριὰ, κι ὅλα χάνονταν σ' ἓνα πηχτὸ γρίζο, σαν νὰ εἶχαν τυλιχτεῖ μὲ κρουστὸ ὑφάδι τὰ πρόσωπά τους.

Κι ὁ δρόμος ὅσο πήγαινε καὶ στένευε πρὶν πολὺ, ὁ ἀέρας φύσαγε πηχτός, ὑγρὸς μὰ ζεστὸς ἀκόμη ἀπ' τὴν προηγούμενη καλοκαιριὰτικὴ μέρα. Κι ὅμως ἡ Ἄννα Ἐλισάβετ πότε—πότε πόνωνε, ἄξαφνα καὶ βίαια, σαν νὰ τὴν ἄρπαζαν ἀπὸ πίσω μεγάλα παγωμένα χέρια που ξεφυτρώναν ἀπ' τὴ γῆ. Κι ἔκλαιγε πέρα μακριὰ ἓνας φρῦνος —ἴδια ψυχὴ κάποιου που τὸν κατάπινε ὁ βάλτος.

Περπατούσαν ἀμίλητοι, ἡ γυναίκα μὲ τὸ βαρὺ κορμί της ἀργὰ· κι ἀθόρυβα κι ἐκεῖνος, πάντα σὰν ὄνειροπαρμένος, ἀκολουθώντας τὶς ποτημασιές της. Σ' ἓνα σημεῖο σὰν νὰ σφύριξε κάτι κάτω ἀπ' τὰ πόδια τους, γέμισαν νερὸ καὶ πηδούσαν πάνω ἀπ' τὰ παπούτσια τους κρύα τὰ βατράχια. Μύρισε καλάμι καὶ βολτόνερο. Στὸ μεταξὺ ὁ σουηδὸς εἶχε μιὰν αἴσθησι πού τὸν τάραιζε: ἔλεγε πῶς ἡ μορφή πού ὤδευε μπροστά του, δὲν ἦταν παρὰ καθαρὸ πλάσμα τῆς φαντασίας του ἢ πῶς μπορούσε ἀπὸ στιγμή νὰ γίνεῖ ἓνα τέτοιο πλάσμα. Πῶς κι ἡ ἴδια ἦταν τόσο ἀβέβαιη γιὰ τὸν ἑαυτὸ της καὶ γιὰ τὸ δρόμο πού ἀκολουθοῦσε. Γιατὶ ἔβλεπε ἀπ' τὶς δυὸ ἄκρες τοῦ πένθιμου πέπλου της πῶς γύριζε ἀνήσυχα τὰ κεφάλι ἐξετάζοντας τὸ δρόμο — μὰ κι αὐτὰ σὰν ὄνειρο.

Μακριὰ μιὰ κραυγὴ ἔσχισε τὸ βάλτο, κάποιου πού τὸν ἔβαψε μὲ αἷμα. Ἄγριο ἀρπαιχτικὸ τάχα νὰ ἔπνιγε κάποιον ζῶον ἀμέριμνο ἢ νὰ ἔβγαίνε ἀπὸ ἀνθρώπινο λαρύγγι αὐτὴ ἡ κραυγὴ; Κι ἄλλον κυνηγημένο νὰ κατάπινε ὁ βάλτος; Ἡ Ἄννα Ἐλισάβετ ἀφουκράστηκε καλά: Δίχως ἄλλο. Ἐπαύσαν ντουφεκιές βραδευουργινές κι ἀκούονταν καθαρά οἱ φωνές τοῦ ἐχθροῦ. Γι' αὐτὸ τῶρα ἔπρεπε νὰ τελειώσει πιά ἔπρεπε νὰ ξεμπερδεύει μὲ τὴν τύχη αὐτοῦ τοῦ σουηδοῦ. Κι οἱ πυροβολισμοὶ ἀκούονταν μακριὰ ὅλο καὶ πιὸ πυκνοί, γίνονταν φωνές πού τὴν καλοῦσαν, φωνές τῶν δικῶν της, φωνές ὅσων χάθηκαν πιά μαζί μὲ τὸν ἀγαπημένο της, ἡ ἴδια φωνὴ τῆς πατρίδας πού ἄγγιζε τὴ βραδευουργινὴ της συνείδησι, ἀνελέητα σκληρή, κι ἔνοιωθε νὰ σφυρακοποῦν τὴν καρδιά της τὰ ἴδια χέρια τῶν σκοτωμένων πατεράδων... Ἐπρεπε νὰ τελειώνει... καὶ τινάχτηκε ἔξω ἀπ' τὸ γλυκὸ ὄνειρο τῆς εὐτυχίας της — ἔνοιωθε τώρα γιὰ πρώτη φορὰ τὶ τῆς ζητοῦσε αὐτὴ ἡ γῆς.

Ὁ σουηδὸς ἀκουσε κι αὐτὸς τοὺς πυροβολισμούς. Μαρμάρωσε:

— Για πού μὲ τραβάς γυναίκα; εἶπε κι ἡ φωνὴ του, πού εἶχε χαθεῖ γιὰ ὁλόκληρο τὸ δρόμο ὡς τώρα, ἀντήχησε φοβερή. (Ἦταν ὁ ἀνήμερος στρατιώτης πού τινάχτηκε ἢ μιὰ σπῖθα ἀπ' τὴ δική της φωτιά νὰ τὸν εἶχε ἀνάψει;). Ἀνατριχιάζοντας γύρισε πίσω ἀπότομα — ναμίζοντας πῶς θὰ τὴν ἄρπαζε καὶ θὰ τὴ σύντριβε. Εἶχε σχεδὸν παραιλῦσει, δὲ μπορούσε νὰ δεῖ τὸ πρόσωπό του μέσ' στὴν ὁμίχλη, δὲν μπορούσε νὰ τὸ ἀναπολήσει, σὰν νὰ εἶχαν τυλιχτεῖ ἀπὸ ἐφιαλτικὰ πνεύματα κι οἱ δυό. (Τὶ νὰ πεῖ; τὸ ἄκακο κι ἐτοιμοθάνατο ὡς τώρα παιδί ἔγινε ὁ ἐχθρὸς πού ἔπρεπε γρήγορα νὰ τὸν ἐξολοθρέμει πρὶν τὴν ἀφανίσει; Ἡ ἦταν ἀνίκανη γιὰ μιὰ τέτοια συμφορὰ ὅπως ἀνίκανη ἦταν κι αὐτή;).

Καὶ βρίσκονταν τώρα ἀκριβῶς στὸ μέρος πού ἄρχιζε τὸ περίφημο «πέραςμα τοῦ θανάτου», αὐτὸ πού εἶχε στὸ νοῦ της ἡ Στίνα ὅταν

είπε: «Ο βάλτος κανονίζει για τὰ καλὰ καθένα πού περνάει χωρίς ὀδηγό...». Κι ἂν τοῦ ἔλεγε: «Ἐμπρός, τράβα μόνος σου, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα δὲν ἔχεις κανένα φόβο...», θὰ τὴν πίστευε. Ἐκεῖνος θὰ περπατοῦσε πασπατευτὰ μιὰ μικρὴ ὀπóσταση κι οὕτῃ θὰ τραβοῦσε γιὰ τὸ σπίτι, ἐνῶ μιὰ κραυγὴ ἀκόμη, περισσότερο τρομαχτικὴ, θὰ ἔσκιζε τὸ βάλτο. Γιατὶ τὰ λόγια τῆς Στίνας: «Ο βάλτος κάνει καλὰ τῇ δουλειά του» παίρναν γιὰ ὅσους βρισκόνταν κλεισμένοι στὸ σπίτι μακριά, γιὰ κείνους πού θὰ ἔφηναν τῇ Στίνα νὰ ξεβγάλει τὸ σουηδό. Ἐκείνη θὰ διασκέδαζε μὲ τὸ οὐρλιαχτό του, δὲν κοιλοπονοῦσε ἡ Στίνα παιδί. Ἀλλὰ αὐτὴ... αὐτὴ κοιλοπονοῦσε ἓνα παιδί ἢ δυὸ παιδιὰ ἔπρεπε τώρα νὰ σώσει;

Ἡ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ τῆς εἶχε κρεμαστεῖ ἀλήθεια ἀπ' τὴ ζωὴ αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ σουηδοῦ καὶ τὸ νοιωθε νὰ φωνάζει «μάννα!...» ἀπαράλληλα κοιτῶς ἐκεῖνος κάμποσες ὥρες πρὶν. Κι ὁ θεὸς μονάχα τὸ ἔφερε, ἔπρεπε νὰ τελειῶνει.. διώχνοντας τῇ Στίνα σπαιταροῦσε μέσα τῆς ἡ καρδιὰ τῆς γῆς τῆς! Καὶ δὲν θὰ ἦταν πιά γιὰ τὸν τόπο τῆς παρὰ ἡ αἰώνια ἀφορεσμένη καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς πάντα ἡ ἀρματωλή...

Ἡ φωνὴ τοῦ σουηδοῦ ἀντήχησε φοβερώτερη γιὰ δεύτερη φορά:

—Γιὰ πού μὲ τραβάς; Ξέρεις καλὰ τὸ δρόμο;...

Κι ὅμως, ἔνοιωθε φευγάτα τὰ πνεύματα τοῦ κακοῦ. Ἀναπολοῦσε πάλι τὸ πρόσωπό του, ὅπως τὸ εἶχε δεῖ πρὶν στὸ σπίτι, τόσο ξανθὸ καὶ νέο, τόσο πολὺ νέο γιὰ τὸν πόλεμο... γιὰ νὰ τὸ σπλαιχνιστεῖ... Κι ἔπρεπε τώρα νὰ σηκώσει ὅλο τὸ βάρος τῆς ἀμαρτίας τῆς —αὕτῃ ἡ ἔρημη, μὲ τὰ σχισμένα φυλλοκάρδια.

—Ναί, τὸν ξέρω καλά, εἶπε, δῶσ' μου τὸ χέρι σου... σ' αὐτὸ τὸ μέρος πνίγονται πολλοί...

Συνέχιζαν τώρα ἀμίλητοι τὸ δρόμο. Τὸ ἔδαφος στέρνωνε πιά κι ἔτριζαν ἐλαφρὰ κάτω ἀπ' τὰ πόδια τους τὰ ρείκια. Ἡ ὁμίχλη γίνονταν ὅλο καὶ πιὸ διάφανη, ξανοίγονταν μιὰ ἀμουδιὰ, μοσχοβολοῦσαν θάμνα κέδρου καὶ ρετσίνι. Στὸ γκρίζο λυκαυγὲς φάνηκε κάτι σὰν μακρὺς μὰ χαμηλὸς τοῖχος, μιὰ λουρίδα πεῦκα. Πίσω τῆς φωτεινὲς γλῶσσες, πού ἀνέβαιναν στὸν οὐρανό. Ἡ Ἄννα Ἐλισάβετ στάθηκε:

—Νὰ οἱ φωτιὲς κι οἱ κατομλισμοί σας, εἶπε. Γιὰ κεῖ τράβα, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα δὲν κινδυνεύεις. Κι ἔκανε νὰ γυρίσει πάλι γιὰ τὸ βάλτο, ἐνῶ στὸ βάθος ἔπεφτε κι ἄλλη ντουφεκιά.

—Μὰ κυρά, κινδυνεύεις σὺ τώρα, τῆς εἶπε. Γλύτωσης ἐχθρό, κι εἶναι φόβος νὰ σὲ τουφεκίσουν... Ἔχεις ἄντρα νὰ σὲ προστατέμει;

Ὁ ἄντρας μου σκοτώθηκε, ἀπάντησε ἄγρια ἡ Ἄννα Ἐλισάβετ!

—Στὸν πόλεμο μὲ τοὺς σουηδούς;... ξαναρώτησε πονεμένα.

Οἱ ἄκρες τοῦ πέπλου τῆς ἀναρριπίστηκαν σὰν πληγωμένες φτε-

ρουγες πουλιού. Χωρίς νὰ γυρίσει, προχώρησε. Μὰ ἐκεῖνος κράτησε μιὰν ἄκρη τοῦ μουσκεμένου ἀπ' τὴν ὀμίχλη φουστανιού της.

—Καὶ μὲ γλύτωσες, καὶ μὲ σπλαιχνίστηκες, γυναίκα;...

Στράφηκε πίσω: —Τὸ παιδί μου κι ὄχι ἐγώ! εἶπε. Γυναίκα ποὺ φέρνει στὰ σπλάχνα της νέα ζωή, δὲ δέχεται στὸ σπιτικό της τὸ θάνατο. Καὶ τράδηξε ὀρμητικὰ τὸ φόρεμά της ἀπὸ τὸ χέρι του.

Βιάστηκε ὅμως καὶ τὴν ξανακράτησε:

—Εὐλογημένο νὰ 'ναι ἀπ' τὸ θεὸ τοῦτο τὸ παιδί, εἶπε, κι ὅλα τὰ τέκνα του καὶ τὰ τέκνα τῶν τέκνων του. Μακάρι νὰ σῶνονται ὅπως ἐγὼ κάθε φορὰ ποὺ κινδυνεύουν. Ὁ Θεὸς νὰ φυλάει τὶς γενεὲς τῶν γενεῶν του!

Γέμισε ἀγάπη ἡ καρδιά της Ἄννας Ἐλισάβετ, ξεχείλισε. Ἐνοιώθε τόσο χαρὰ γιὰ τὴ ζωὴ αὐτοῦ τοῦ παλληκαριού, σὰν νὰ 'χε ἀποχτήσει ἀδερφὸ τὸ παιδί μέσα στὸν κόλπο της.

—Ὁ Θεὸς νὰ εὐλογεῖ καὶ σένα, ποὺ πρῶτος μὲ φώναξες, μάννα, ψιθύρισε γλυκά.

Ξυπνοῦσαν πιά οἱ θόρυβοι τῆς μέρας, ὅταν ἡ Ἄννα Ἐλισάβετ περνοῦσε τὸ βάλτο. Ὁ φρῦνος εἶχε βουβαθεῖ, τὰ ψαροπούλια ξυπνοῦσαν. Ἐνα κοπάδι ἀγριόπαπιες πέρασε πάνω μὲ δυνατὸ φτερούγισμα καὶ χάθηκε. Βατραχάκια καὶ φρῦνοι χαραπιδούσαν παραπέρα στὸ στενὸ μονοπάτι. Κι ἡ Ἄννα Ἐλισάβετ σὲ κάθε βῆμα της φυλάγονταν μὴν πατήσῃ αὐτὴ τὴν πληθώρα τῶν ζωντανῶν, νοιώθοντας τώρα μιὰ πρωτόγνωρη ἀνάγκη νὰ τὰ προστατέψῃ. Πάνω ἀπ' τὸ βάλτο ἡ ὀμίχλη ἄστραφτε πιὸ πολύ. Ἡ αὐγὴ ἀνθίζε στὴν ἐρημιὰ τοῦ ὀρίζοντα. Στὴ μαύρη ὑδάτινη ἐπιφάνεια ἡ ἀνταύγειά της καθρεφτίστηκε τρυφερά καὶ μυριάδες μικρὰ ἔντομα ἄρχισαν νὰ ζουζουνίζουν γύρω ἀπ' τὰ καφετιά ἀνθισμένα βούρλα. Τὸ κοιλάμι μὲ τὸ πρωῒνὸ ἀγέρι σφύριζε καὶ ἤχουσε τραχὺ μὰ ὠραῖο ἄρπισμα. Ὅλα φανερώνονταν ἤσυχα κι ἀνυπόκριτα στὸ ἀπέριττο τοῦτο τοπίο, στολισμένα γιὰ τὸ πανηγύρι τῆς καινούργιας μέρας. Κι ἡ Ἄννα Ἐλισάβετ ἔνοιωθε τὴν ἀνάγκη νὰ τραγουδήσῃ. Ἦξερε πῶς ἔφερνε στὸ σπίτι ζωντανὸ τὸ παιδί της καὶ τὸ 'νοιωθε νὰ μεγαλώνει καὶ νὰ γυρεύει ὅλο καὶ περισσώτερο χώρο μέσ' στὸν κόλπο της, σὰν νὰ 'πρεπε νὰ χωρεθοῦν ἐκεῖ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς! Κι ἀβέλητα θυμήθηκε τὸ μῦθο τῶν καθολικῶν γιὰ τὸν Ἅγιο Χριστόφορο ποὺ πέρασε τὸ Χριστό, μικρὸ παιδί, πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα καὶ ποὺ φτάνοντας στὴν ἄκρη κατάλαβε πῶς εἶχε μεταφέρει ἔτσι ἐπάνω του ὁλόκληρο τὸν κόσμο. —Ἀλήθεια ὅποιος πλημμύριζε ἀγάπη νὰ 'σωνε στὴν πραγματικότητα τὸ μικρὸ Χριστό;...

Κι ὁ πόλεμος τελείωνε πιά, περνοῦσαν πιά οἱ συμφορές, κι οἱ πόνοι μαλακώναν.

Μὰ τὴν ἴδια μέρα μιὰ ἀμάδα βραδεμβουργικοῦ στραποῦ ἔμπαινε στὸ Γκολτσόβ. Ζητοῦσε νὰ συλλάβει κάποιο νεαρὸ σουηδὸ ἀξιαματικό, ποὺ κοτὰ πάσαν πιθανότητα, εἶχε σπουδαίες πληροφορίες γιὰ τὴν ὑποχώρηση τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ φυσικὰ δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ ἐξακριβωθεῖ ἂν ὁ καταζητούμενος ἦταν ὁ σουηδὸς ποὺ φυγάδαμε ἡ "Αννα Ἐλισάβετ. Μονάχα ἓνα ἦταν βέβαιο: πὼς ἐκείνη βοήθησε ἓναν ἐχθρὸ τους, ποὺ τῶρα εἶχε κάνει φτερά. Ἔτσι τὴν ἔσυραν μπροστὰ στὸ Στραπαδικεῖο. Ἀλλὰ ὁ δούκας, ἐνθουσιασμένος ἀπ' τὴ γενναία νίκη τοῦ στραποῦ του, ἔλαβε πολὺ ὑπ' ὄψη του τὸ γεγονός πὼς ἡ γυναίκα ἔφερνε σπὰ σπιλώχνα τῆς παιδὶ· γενναϊόφρονα τὴ δίκασε μὲ ἀναστολὴ καὶ τῆς χάρισε τὴ ζωὴ τῆς.

Μεταφραστής: ΦΑΝΗΣ ΤΟΥΛΟΥΠΗΣ

ΤΑΚΗΣ ΚΑΡΒΕΛΗΣ

Τώρα θυμάμαι

Τώρα θυμάμαι.

Στὰ μάτια τῆς κυκλοφοροῦσεν ὅλη ἡ φύση,
πίσω ἀπ' τὰ μάτια τῆς κυκλοφοροῦσε τὸ ὄνειρο.
Θάπρεπε κάποιος νὰ μιλῇσει πρῶτος,
κάποιος νὰ διοχετευθεῖ μὲ λέξεις.
Δὲ μίλησε κανεὶς — νικήθηκαν οἱ λέξεις,
βούλιαξαν μὲς σιὴ σιωπηλὴ βροχὴ τῶν αἰσθημάτων.

«Ένας μικρός αϊγαγρος»

Τὰ μάτια σου παγιδεύουν τὴ μνήμη
κι εἶναι τὸ σῶμα σου τοῦ σώματός μου ὁ ἐφιάλτης
ποὺ μὲς σιὴ νύχτα ἀκροᾶται τὴ μοναξιά του.
Μόνο κι ἀνυπερόπτιστο
μὲς σιὴ θριαμβικὴν ἐλεγεία τῶν θαυμασίων σου
ποῦ μὲ πᾶς;
Κι εἶσαι ἓνας μικρός, ἀπύθαστος αἶγαγρος
μιὰ σκοτεινὴ διάχυση τῆς ὕλης
μιὰ μακρινὴ χειρονομία τοῦ ὀνείρου,
μέσα μου.

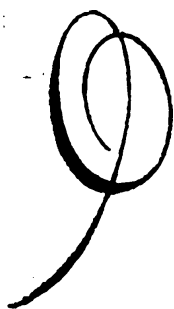
Μιά τύψη...

Μιά τύψη μὲς σιὴ νύχια τῶν ὀνείρων,
 σιὰ μάτια μου ἢ ἀναλλοιώτως ἐμφανιζομένη.
 Θὰ σχηματίσω πρῶτα τ' ὄνομά σου
 κι ὕστερα θὰ καὼν μὲς σιὸν ἀντικατοπτρισμὸν τοῦ πάνθους
 ποὺ τρέμουν πάνω σιὰ λεπτοφυΐ, κόκκινα χεῖλλη
 γεμάτοι ριγηλοὶ σιωπῇ.
 Κι διαρ μέσα μου πιά
 θάχει τὸ κάθε τι δικό σου διαχνυθεῖ
 θὰ ἐπιστρέφω σιὴ θλίψη τῆς ἀπουσίας σου.

Ἡ φωνή μου

Αὐτὸ τὸ κεφάλι δὲν μπορῶ νὰ τὸ κρατήσω
 βαραίνει ἀκόμα ὁ ὕπνος πάνω του,
 τὰ χέρια μου λυγρίζουν
 τὰ μάτια μου θυμωοῦνται
 ποῦ ν' ἀκουμπήσω τὰ μάτια μου
 ποῦ πιά δὲ μὲ βοηθοῦν,
 ποῦ ν' ἀποθέσω τὴ φωνή μου
 ποὺ ἀρέσκεται νὰ φλυαρεῖ μαζί σου.
 Αὐτοτιμωρούμενη
 τὸ αἷμα μου εἶναι ποτάμι καὶ σὲ τραγουδεῖ.
 βυθίζει τὰ ρέματά της σιὸ αἷμα μου,

Πάντοτε κλυδωνιζόμενη,
 μετεωριζόμενη
 ἡ φωνή μου.

★ Πρὸς ἄνωνυμογράφον καὶ Μεδίκους

Στὴν πόλιν μας, οἱ καρδιές ἀντὶ νὰ δίνονται ἐγκάρδια σ' ὅ,τι φέρνει κελάδημα, τίμιο μήνυμα ἢ μᾶς ἀνεβάζει σπὸ «πρῶτο σκαλί», ἀπεναντίας δείχνουν ἀγκάθια σκαντζόχοιρου ἔτοιμα νὰ τρυπήσουν τὴ νέα φύτρη, νὰ τὴ βουδάνουν κατὰ πῶς τὸ θέλουν, νὰ βγάλουν σφεντόνες καὶ νὰ πετροβολήσουν πίσω ἀπὸ τὸ φράχτη τῆς ἄνωνυμίας ὅπου κλωσσοῦν τ' αὐγὰ τῆς ματαιοδοξίας τους καὶ μάταια —χρόνια τώρα— περιμένουν πουλιά. Γιατί; ρωτοῦμε εἰλικρινά, γιατί δὲ ζυγίζουν τὰ πράγματα μὲ σωστὸ καντάρι; Ἡ γνώση δὲ φαίνεται νὰ λείπει ἢ τιμιότητα, καὶ ἡ πανάκριβη στοὺς καιροὺς μας τιμιότητα ἀπουσιάζει. Πότε ἡ ἐπαρχία μας, πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκδοσή μας, παρουσίαζε συλλογικὰ τόσον ὥριμες ἐργασίες ποὺ προχωροῦν σὲ ὑψηλὲς καὶ ὡραῖες περιοχὲς ὕψους καὶ ἡθους; Ἴσως νὰ χρειασθοῦν ἄλλα τόσα τεύχη γιὰ νὰ πειστοῦν —ἂν φυσικὰ συμφιλωθοῦν ὥς τότε μὲ τὴν καιλοπιστία— καὶ θὰ τὰ ἔχουν, πάντα καθαρὰ ἀπὸ ὑπνοφόρες μυῖγες τσέ—τσέ καὶ ὑποπροϊόντα λαογραφίας κι ἐπιστήμης. Γι' αὐτὸ ἀποτελεῖ χρέος καὶ τιμὴ τῶν Μεδίκων τοῦ τόπου μας ν' ἀφαιρέσουν τὰ ὑλικά ἐμπόδια ποὺ τρικλοποδίζουν τὴν ἔκδοσή μας. Ἐκτὸς ἂν δὲν πρόκειται γιὰ Μεδίκους...

★ Μερικὲς συντάξεις...

Στὸ «Βῆμα» τῆς 27—2—1962 ὁ πολὺ γνωστὸς κ. Ἡλ. Βενέζης γράφει (ὅπως πάντα!) πολὺ ἐνδιαφέροντα πράγματα γιὰ τὴ σύγχρονη πᾶνω στὰ προβλήματά τους, τὴ θέλησή τους νὰ μάθουν σωστὰ γιὰ τὸν σφάλιση τῶν συγγραφέων μας. Εἶναι τόσο σοφὰ τὰ συμπεράσματά του, ιδίως τὰ σχετικὰ μὲ τὴ νέα ἐλληνικὴ γενιά, ἀξίζει νὰ μεταφέρουμε μερικὰ:

«Ἡ ὠριμότητα, λέγει, τῆς νέας γενιᾶς ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία. Καὶ αὐτὸ τὸ βλέπουν καλύτερα ὅσοι ἔχουν παιδιὰ. Χαιρόμαστε τὴν καθαρὴ σκέψη τους, τὴν τιμιότητα μὲ τὴν ὁποία σκύβουν ἀπᾶνω στὰ προβλήματά τους, τὴ θέλησή τους νὰ μάθουν σωστὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, καὶ γιὰ τὴν τέχνη, καὶ γιὰ τὸ παρελθὸν καὶ γιὰ τὸ τί εἶναι ἀλήθεια καὶ τί θρύλος σὲ ὅ,τι λέμε παράδοση...».

Θέλοντας ἐπίσης νὰ συμβάλει στὴ συνταξιοδότηση τῶν λογοτεχνῶν, καταλήγει μὲ τὴν ἐξῆς ἀποστροφή πρὸς τὸν κ. Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας:

«Κύριε Ὑπουργέ τῆς Παιδείας, κοιτάξτε το, σᾶς παρακαλοῦμε, καὶ αὐτὸ μέσα στὰ τόσα ποὺ ἔχετε νὰ σκεφθεῖτε».

Να μιὰ φράση πού δὲν θὰ τὴν ὑπέγραφε ποτέ, στ' ἀλήθεια, ἡ νέα γενιά. Καὶ γιὰ νὰ ἰδῆτε τὴ διαφορά, θὰ κάνουμε κι ἐμεῖς τὴν ἴδια ἀποστροφή. Συγκρίνατε, καὶ μὴ πείτε πὼς εἶναι ζήτημα ὕφους. Τὸ ὕφος δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἔκφραση τοῦ ἥθους.

—Λοιπὸν, κύριε Ὑπουργέ τῆς Παιδείας, δώστε ἐπιτέλους μερικὲς συντάξεις. Μὲ λίγα ἔξοδα θὰ προκύψει μεγάλο καλὸ: Ξεκαθάρισμα!

★ Ἀφορμὴ τὰ «Μοιρολόγια τῶν Πραμάντων»

Ἀφορμὴ τὰ «Μοιρολόγια τῶν Πραμάντων», ἀνάπτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικά» ὅπου ὁ κ. Ν. Κοσμᾶς συγκέντρωσε 38 μοιρολόγια τῶν Πραμάντων καὶ τὰ παρουσιάζει μὲ μέθοδο, γνώση κι ἀγάπη. Τὸ τελευταῖο εἶναι πού βαραίνει περισσότερο. Γιὰ νὰ συλλέξεις κάτι ἀφιλοκερδῶς πρέπει νὰ τὸ ἀγαπήσεις μὲ πάθος μὰ καὶ μὲ γνώση τῆς ἀξίας του καὶ ὁ κ. Κοσμᾶς μὲ τὴν ἐργασία του —τὰ μοιρολόγια εἶναι ἀπὸ πρῶτο στάμα, παρμένα ἀπὸ τὴν πηγὴ τους— φανερῶνει πὼς γνωρίζει νὰ ἐργάζεται μὲ ἐπιστημονικὸ τρόπο καὶ κυρίως δὲν προδίνει τὸ ἀντικείμενό του μὲ προσωπικὲς ἐπεμβάσεις (προσθαφαίρεσεις ὅπως στὰ τεφτέρια τοῦ μπακάλη). Γιατί, δυστυχῶς, τὸ εἶδαμε κι αὐτὸ στὴν πάλη τῶν «γραμμμάτων»: Αὐτὴ τὴ φοβερὴ καὶ τελείως ἀποράδεκτη ἐπέμβαση σ' ὅτι δημοτικὸς λόγος, χορευτικὸς ρυθμὸς, σχέδιο. Οἱ ἐπεμβάσεις, οἱ πλαστογραφήσεις αὐτές, προδίνουν καὶ ἄγνοια καὶ ἀσέβεια καὶ ἔλλειψη αἰσθητικῆς ἀγωγῆς. Ὁ τρόπος ἐργασίας τοῦ κ. Ν. Κοσμᾶ (τὸ κάθε τι ἀπὸ τὴν πηγὴ του, σωστὰ καταγραφισμένο, κι ἀντὶ τοῦ μποροῦμε σχολιασμένο) ἄς μᾶς παραδειγματίσει.

★ Τὸ σπίτι τοῦ Σικελιανοῦ

Ἐγραψε λοιπὸν ὁ κ. Γ. Φτέρης («Βῆμος» 10 Σεπτεμβρίου) σχετικὰ μὲ τὴν τύχη τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Α. Σικελιανοῦ στοὺς Δελφούς. Καὶ μεταξὺ ἄλλων τὰ ἐξῆς: «... Ἀλλὰ ἡ περίπτωσις τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Σικελιανοῦ, εἰδικὰ στοὺς Δελφούς, παρουσιάζεται διαφορετικὴ, γιὰτὶ ὅλοι καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ Ἐξωτερικόν, ξέρουν ὅτι ἀπὸ κεῖ ἄρχισε ἡ μεγάλη ἐξόρμησις γιὰ τὴ Δελφικὴ ἰδέα. Ἐτσι μποροῦσε νὰ προβλέψει κανένας, θὰ λέγαμε μὲ βεβαιότητα, ὅτι τὸ σπίτι τοῦ Ἀγγελου Σικελιανοῦ στοὺς Δελφούς θὰ γινόταν ἀπὸ χρόνια μουσεῖο. Θέλετε νὰ μάθετε τὴν τύχη του; Ἐγὼ νὰ ἀχοῦρ!...». Κι εἶναι ἀλήθεια θλιβερό! Ὅ,τε κατόπτημα ἔχει τὸ σπίτι τοῦ Σικελιανοῦ εἶναι κατόπτημα δικό μας. Ἀποτελεῖ τὴν ἀμεση ἀντανάκλασις τοῦ ξεπεσμοῦ μας καὶ μᾶς ἐκφράζει. Γιατὶ ἀτυχῶς δὲν φαίνεται νὰναι μόνον πρόβλημα μιᾶς ἐπιδημικῆς διακυβερ-

νησης, αλλά κάτι που ανάγεται σε γενικώτερη καταβολή... "Ας φωνάζει λοιπόν ο αγαπητός Φτέρης και περισσότερο ας είναι βέβαιος πώς κανένας δεν τον ακούει.

★ Περιοδικά συρμού

Έκυκλοφόρησε τελευταία κι η «Καλλιτεχνική». Ένα φύλλο του «... καλλιτεχνικού κόσμου». Καθώς την ξεφυλλάς, με τις πολλές της εικόνες, τις φτηνές κρίσεις και τα τέτλια σιχόλια, διαπιστώνεις άμέσως πώς τα «παθήματα» δεν πήγαν χαμένα. Δεν πρόκειται άλλωστε για την «Καλλιτεχνική», όσο γι' αυτό που είπαμε: Τα παθήματα. Μέσα στην δεκαετία που πέρασε, ένας άρκετος αριθμός από σοβαρές περιοδικές εκδόσεις έκλεισαν σύνταμα κι απόταμα τον κύκλο τους. (Και τώρα ψιθυρίζεται το ίδιο για ένα —δυο ξεχωριστά έντυπα). Τι γίνεται λοιπόν; Βρισκόμαστε τόσο μικρά από το χώρο του αξιόλογου, βρισκόμαστε τόσο μπροστά από τον άλλο κόσμο που αδυνατεί να συμπορευτεί ή πρόκειται για εκμαιλισμό;.. Μπορεί και το ένα κοί τ' άλλο, μπορεί και περισσότερα μαζί. "Ομως σε μέρες που ο «Θησαυρός» και η πληθώρα των πιστών ακολούθων του άποτελούν πόρους οίκονομίας και τα έντυπα που μπορεί μέν να μην είναι όλα πρότυπα μορφής και ύλης, μα όπωσδήποτε, διάβλεψε, κάτι άναζητάν περισσότερο από γαργαλισμούς, σε μέρες λέμε τέτοιες, κάτι δεν πάει καθόλου καλά. Θες από ψηλά, από τις θέσεις των «άξιωματών» θες από χαμηλότερα, ή διαπίστωση είναι ή ίδια: Για να τραθήξεις μπροστά θα πληρώσεις.

★ Εύαισθησία λογίου

Τι χρυσή καρδιά ο κύριος Δημαράς! "Ως και τα συμπλέγματα ένοχής που τον κατατρίχουν μάς εξομολογείται

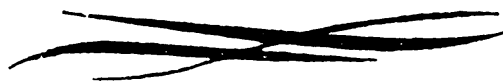
«Έχω πολύ άραιώσει τα σημειώματά μου τα αφιερωμένα στα ταπικά περιοδικά, και τούτο μου προκαλεί κάποιο σύμπλεγμα ένοχής. Κινδυνεύω να θεωρηθώ αδιάφορος για κάτι που κατ' έσοχην κινεί την προσοχή μου, την άνησυχία μου, και την έμπιστοσύνη μου: για την πνευματική ζωή της ελληνικής έπαρχίας».

"Ε, λοιπόν πραγματικά, παρά λίγο να τον παραξηγήσουμε! "Οχι βέβαια από «ηύξημένη εύαισθησία λογίου που ζεί μακριά από τα κέντρα». Και προ πάντων όχι για αδιαφορία! Μά να, μ' εκείνη την «μιότητα με την οποία σκύβουν πάνω στα προβλήματά τους οι νέοι, με τη θέλησή τους να μάθουν σωστά για τον άνθρωπο» (όπως λέ-

γει, κι ὁ κύριος Βενέζης) σκεφτόμαστε πῶς, ἔτσι πού χάθηκε, ἴσως νὰ μᾶς ἦταν θυμωμένος. Νὰ ὅμως πού ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα ὁ καλὸς μας φίλος μᾶς διαισθεσιῶναι πῶς δὲν ξεχνᾷ τὴν ἐπαρχία. Κι ἔτσι εἴχαμε τὴν τύχη νὰ μάθουμε τόσο ἐνδιόφέροντα πράγματα γιὰ τὰ «Βυζι-κιώτικα», βιβλίο ἀφιερωμένο στὸ χωριὸ Βιζίτσι τῆς Γορτυνίας.

★ Μνημόσυνο

Δὲ γνωρίζαμε τὸν ἄνθρωπο, γνωρίσαμε τὴν προσφορά του καὶ μάλιστα σὲ κρίσιμη ἡλικία. Ἦταν τότε τὸ τέλος τῶν παιδικῶν μας χρόνων, πρὶν τῆς ἐφηβείας, γύρω στὰ '32. Τότε ἦταν πού μπήκαμε σὲ μιὰν ἄλλη ζωὴ ἐξ ἴσου γοητευτικὴ, παιδευτικὴ καὶ πολύτιμη, μὲ τὰ ὄνειρα καὶ τὰ παιγνίδια μας. Κι ἐκεῖνος πού μᾶς ἄνοιξε τὴν πύλη τοῦ πάμφωτου παραδείσου ἦταν ὁ ἐκδότης Κώστας Ἑλευθερουδάκης. Δὲ σχολιάζουμε τὴν ἄλλη προσφορά του στὰ Γράμματά μας, τὴν πρᾶγματικὰ τεράστια, στεκόμαστε στοὺς σαράντα τόμους, τοὺς ἀριστα μεταφρασμένους, ἀπὸ τὴν παγκόσμια παιδικὴ λογοτεχνία. Σήμερα κυκλοφοροῦν πάμπολλα παιδικὰ βιβλία, ἀμφίβολης ποιότητος τὰ περισσότερα, πού σκοπεύουν κυρίως στὸ ἐμπορικὸ κέρδος ἢ, ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ ἀριστουργηματικὸς λόγος ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ καιαίσθητες ζωγραφιές. Ἡ περίπτωση «Ἑλευθερουδάκη» παρσιμένει κορυφαία. Τὸ μικρὸ μῦθος σχόλιο εἶναι μνημόσυνο τῶν παιδιῶν τοῦ '32 πρὸς τὸν εὐεργέτη τους Κώστα Ἑλευθερουδάκη πού στὸν σκεπάζει πιά ἡ Ἀττικὴ γῆ.

Ἡ ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ἑντυπώσεις ἀπὸ ποιητικὰ βιβλία *

Ὁ καιρὸς φεύγει κάθε μέρα πιὸ ρευστὸς ἢ πιὸ πυκνὸς συγχέοντας ἢ φιλτράροντας τὴν ποίηση. Ἀνάγκη γ' ἀκούσομε τὴ φωνή της καὶ νὰ ἀποδελτιώσομε μερικὲς συνοπτικὲς ἐντυπώσεις ἀπὸ μιὰν ἄμεση ἐπαφὴ της.

Ὁ Μηνᾶς Δημάκης ποιητὴς μὲ διακριτικὴ παρουσία (διακρίθη-

* Στὸ προσεχὲς τεῦχος κριτικὲς γιὰ τὰ βιβλία τοῦ Μ. Περάνθη, Α. Κανακάρη, Ν. Καρούζου, Δ. Χριστοδοῦλου, Τ. Σινόπουλου κ.ἄ.

κε ἄλλωστε καὶ ἀπὸ τὸ Κράτος) εἶπε τὸ μῆνυμά του ἤδη ἀπὸ τὸ 1939. Στὸ «Ταξίδι» (1960) ἐγγίζει μὲ τὴν ποίησή του κάτι ἀπ' τὴν τελευταία πνευματικὴ ἐπικαιρότητα. Θέλω νὰ πῶ ὅτι διατηρῶντας ἀρκετὲς μαγικὲς ρωγμὲς ἐπιπολλάζει στὸ κλίμα τοῦ «ὑποστυσιακοῦ»: Ἀφαίρεση μέσα στὰ πράγματα τὰ δοκιμασμένα ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ ἀπὸ τὴν τυραννίαν ἑνὸς γίγνεσθαι, ὅχι ἀδιέξοδου ἢ ἀποραγόρητου, ἀλλὰ ἐλαφρὰ φιλοσοφημένου. Ὅλα ὀλίγα καὶ ὑπαινικτικά, ρέποντας πότε πρὸς μιὰ ἄμεση ὁμολογία βιοθεωρίας καὶ πότε πρὸς μιὰ ἔμμεση μυθοποίηση τῆς ζωῆς. Πού καὶ πού ἐλλοχεύει, σὰν κίνδυνος, ὁ στίχος —κατὰ παράθεση ἢ τὸ ποίημα— ἐπίγραμμα. Μικρὰ ὑστερόγραφα ἢ μεταστροφικὸς κρίκος τοῦ ποιητοῦ τῆς «Χαμένης γῆς»;

Ὁ «ἐνδοξὸς μας Βυζαντινισμὸς» (ἔτσι μὲ τὴν πολλαπλὴ Καβάφεια ἔννοια) εἶναι τὸ κλίμα καὶ τὸ ὕφος τοῦ Γ. Σ. Πατριαρχέα ὅπως παλαιὰ καὶ στίς τελευταῖες συλλογές του τοῦ 1959 καὶ τοῦ 1962. Ψάχνεις πίσω ἀπ' τὸ καλλιγράφημα καὶ τὰ τεχνοπαίγνια σὰν σὲ κλοιούς ψυχῆς. Δισκρίνεις πού καὶ πού τὸ στίγμα ἑνὸς ἄλλου ἐρωτισμοῦ, ψήγματα τοῦ καθόλου μέσ' ἀπ' τὸν φεγγίτη τοῦ μερικοῦ. Τῆς «ψυχῆς τὸ ὄχημα» τελικὰ ὑποφέρει μὲς ἀπὸ πνευματικὰ καὶ συχνὰ πνευματῶδη σχήματα, (παρ' ὀλίγον λεκτικὰ ἀραβουργήματα). Ὅπου, πέρα ἀπ' τὴ λεξιμαγεία, ἡ ἐννοιομαγεία γίνεται σύττοσκοπός.

Μόνιμη καὶ πολύτιμη, μολονότι ἄνιση, παρουσία «Ἡ πείρα καὶ ἡ πυρὰ» τοῦ Α. Θ. Νικολαΐδη. Ὁ πιὸ προχωρημένος καὶ κατακτημένος Σεφέρης σ' ὅλα τὰ ποιήματα τῆς «Ἀπουσίας» τῆς «Σπουδῆς ἔρωτος» καὶ τῆς «Ἀλωσης». Πρόκειται γιὰ ἀληθινὲς καὶ τελεσίδικα κερδισμένες κοκκίσεις τοῦ σύγχρονου ποιητικοῦ λόγου. Τέτοιες «λινικὲς» διαγνώσεις τοῦ νοήματος τοῦ παρόντος μέσ' ἀπὸ τὰ τεκμήρια τῆς καθημερινῆς διασποράς, τέτοιοι «ὀριστικοί» χειρισμοὶ τοῦ μοντέρνου ποιητικοῦ λόγου θὰ χρειασθεῖ καιρὸς πολὺ νὰ τὶς ὑπερφαλαγγίσει ἡ ποίηση τῶν νεωτέρων. Καὶ ξαφνικὰ στίς ἐπόμενες ἐνότητες παρακολουθοῦμε γενικεύσεις ἢ ποιητικὰ σχήματα ἰδεολογικοῦ διασυρμοῦ ἢ ἐλέγχου. Μὲ τοὺς παλιούς Καβάφειους κάποτε τρόπους ἐπιστρέφουμε ἔτσι καὶ ἀπὸ ἄπαση οὐσίας καὶ γραμμῆς στὴν ἐποχὴ καὶ στίς θέσεις τοῦ Καϊστλερ.

Εὐοίωνη ἐκπληξὴ οἱ «Καθημαγμένοι» (1960) τοῦ Γ. Νεγρεπόντη. Εἶναι ἀπὸ τὴν ἐντελῶς νεώτερη γενιὰ ἡ πιὸ προικισμένη καὶ καίρια φωνή. Ἀδίστοιχτη εἰσβολὴ μὲς στὰ μεγάλα καθημερινὰ ἐπεισόδια μὲ μ.α. γλώσσα πού ξέρεي νὰ ζευγαρώνει τὸ πρᾶγμα μὲ τὴν ιδέα. Νύξεις συνειδησιακοῦ σπαραγμοῦ ἢ ταλαιπωρίας τοῦ σεξουαλικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀνθρώπου; Ποιήματα πάντως σὰν ἀνοιγμένοι καιροὶ ἢ ἐντόσθια ζῶν. Ἴσως ἀνοιχτός ἀκόμη κόσμος καὶ ποίησῃ πού συχνὰ

παραμένει κοντὰ στὴν καταγραφή. Καὶ ὅμως κι' ἐκεῖ ποὺ ἡ καταγραφή συνθέτει ποιήματα ἀφηγηματικὰ ὑπάρχει, παρ' ὅλη τὴν πεζολογία, δυνάμει πνοῇ καὶ προσωπικὸς χειρισμὸς πέρα ἀπὸ τὴν διδασχὴ τοῦ Ρίτσου.

Ἀναντίρρητα ὁ Κλεῖτος Κύρου, ποιητὴς ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐφοδιασμένους τῆς γενιᾶς μας, κάνει μιὰ ἀποφασιστικὴ στροφή μετὰ τὴς «Κραυγὲς τῆς νύχτας» (1960). Σύνθεση ἀβίαστη, ὅπου ὁ ποιητὴς ἀπὸ πολλὰ πρίσματα βλέπει τὸ ὄραμα τῆς χαμένης νεότητος, ἀλλὰ καὶ τραγουδᾷ τὴ νεότητα τοῦ δράματος μιᾶς ἐποχῆς. Καὶ μοιλαυτὰ πέρα ἀπὸ κραυγὲς καὶ διδασκτισμοὺς ἡ φωνὴ τοῦ ἐδῶ εἶναι ἓνας μουσικὸς ἀπολογισμὸς. Τὸ ὅτι ξέφυγε τοὺς δραματικὸς τόνους καὶ τὴς ἰσχυρὰς καθὼς καὶ τὴν πεζολογία τῶν συμβάντων, τὸ ὀφείλει στὴν ἀφαίρεση ποὺ ἐδῶ ὑποτάσσει τὴ μνήμη καὶ τὴν πιὸ καυτὴ σπὴν πιὸ γνήσια αἰσθησι τοῦ ποιητικοῦ, ὥστε νὰ περιμένουμε σχεδὸν κάτι σὰν ποιητικὲς ποίρτιτοῦρες. Ἄς ὑποθέσωμε: προσπάθεια γιὰ δικαίωση τοῦ νέου σώματος μας, ὅπως ξεφύτρωνε ἀπὸ τὴς συμπληγάδες τοῦ '40 καὶ τῆς Κατοχῆς.

«Πράγματα καὶ Ἀριθμοὶ» (1962) εἶναι ἡ τελευταία ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Π. Θασίτη. Τίτλος εὐγλωττος γιὰ νὰ καταλάβεις πὼς ἔρχεσαι σ' ἐπαφὴ μετὰ μιὰ «φταισμένη» συνείδηση. Φταισμένη, γιὰτὶ δὲν ἀναπτύσσει πιὰ διαθέσεις, παρὰ μὲς ἀπὸ εἰκόνες πάντα συμπτύσσει τὰ ἀνεικονικὰ νοήματα τοῦ καροῦ. Πρόκειται γὰρ μιὰ προχωρημένη τεχνικὴ ποὺ ἔφτασε νὰ ἐκφράζεται μετὰ τὰ λιτότερα μέσα. Φταισμένη συνείδηση ὅμως σημαίνει ἀκόμα πὼς ἡ φαντασία ἐδῶ συχνὰ εἶναι πιὸ πολλὴ κριτικὴ παρὰ αἰσθητικὴ. Βλέπεις τὴν ἀντίφαση τοῦ καθημερινοῦ καὶ τοῦ σύγχρονου νὰ καθαίρεται σὲ μιὰ κρυστάλλωση ποὺ τὴν εὐχεσθαι μαγικὴ. Ματερικισμὸς ποὺ πηγαινέει νὰ γίνῃ μεταφυσικὸς καὶ μάλιστα στὰ χέρια ἑνὸς Καρτεσιανοῦ. Ζηλευτὸς πάντως στόχος ἡ σχεδὸν μαθηματικὴ γλῶσσα ποὺ εἰσάγει στὴν ποίηση ὁ Π. Θασίτης.

Τὸ «Πηγαινέμα ἀνατολικὰ» εἶναι ἡ πρώτη, κι ὅμως καθόλου πρωτόλεια, ἐμφάνιση τῆς Μαρίας Λαμπράκη.

Γράφει κάπου πὼς ὁ θάνατος
πουλάει κούκλες ποὺ κυττᾶνε
μέσ' ἀπ' τὴς ρωγμὲς τῶν κεραυνῶν
ἓνα οὐρανὸ δίχως πατέρας,

κι ἄλλου γιὰ τὰ περιστέρια:

μὰ δὲ λυπάστε λοιπὸν τὴ φαμίλια τοῦ Νῶε;

Εὐαίσθησία γνώριμη ποὺ τρέφεται ἀπὸ τὰ καθημερινὰ προσωπικὰ βιώματα καὶ πλάθει σχήματα εὐρύτερης ἀδελφосύνης καὶ εἰρήνης. Χαίρεσαι τὴ νεανικὴ καρδιὰ ποὺ χτυπᾷ μέσα σ' αὐτὰ τὰ ποιήματα μα-

κρυὰ ἀπὸ «ἄγχη». Στὸ μέλλον θὰ πρέπει νὰ ἐλπίζαμε σὲ πιὸ συγκεκριμένα θέματα ἢ ἐμπειρίες καὶ πιὸ ἐλλειπτική, πιὸ προσωπικὴ ἔκφραση. Γιατὶ ἡ Μ. Λαμπράκη μᾶς ἀνοίγει ὅπωςδήποτε μιὰ πόρτα καὶ δὲν περιμέναμε παρὰ νὰ μᾶς ὁδηγήσει μὲ τὴν ἐπόμενη συλλογὴ τῆς στὰ ἐνδότερα τοῦ ποιητικοῦ χώρου.

Γ. ΛΑΛΛΑΣ

Ἐπιστολαὶ

Ἀθήνα 16 Ἀπριλίου 1962

Φίλοι τῆς «Ἐνδοχώρας»

Στὸ τελευταῖο τεύχος σας, κάποιον ὀρισμὸ γιὰ τὴν ποίηση, ποὺ εἶναι σχετικὸς μὲ τὴν... ποδηλασίαν, τὸν ἀποδίδετε στὸν Ἐγγονόπουλο, ἐνῶ εἶναι στίχος τοῦ Ἀνδρέα Ἐμπειρίκου. Τὸν παρεμβέτω: «Ἡ ποίησις εἶναι ἀνάπτυξις στίλβοντος ποδηλάτου». Ἀξίζει, ἔχω τὴ γνώμη, νὰ ἐπιστρέψετε τῇ ἰδίᾳ τῆς τοῦ ὀρισμοῦ αὐτοῦ σ' αὐτὸν ὅπου ἀνήκει. "Ἀλλωστε, μὴν τὸ λησμονεῖτε, οἱ ποιητὲς μὲ κάτι τέτοιες «μικρὲς μνεῖες» σώζονται στ' ἀνθρώπινα χεῖλη, κι' ἀλλοίμονο σὰν τοὺς ἀδικοῦμε ἔτσι...

Με φιλικούς χαιρετισμούς
ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ

Ἀγαπητὴ «Ἐνδοχώρα»,

Θὰ μοῦ δώσεις λίγο χώρο νὰ μιλήσω γιὰ κάτι ποὺ ἔγινε τελευταῖα στὴν Πρωτεύουσα καὶ μὲ γέμισε χαρά.

Ἐπὶ τέλους —μπορεῖ μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς εἰσόδου μας στὴν Κοινὴ Ἀγορὰ καὶ θέλοντας νὰ «εὐρωπαϊίσουμε» λίγο— ἀρχίσουμε καὶ μεῖς νὰ τιμᾶμε τοὺς πνευματικὸς μας ἀνθρώπους. Καὶ βρήκαμε τὸ κατάλληλο πρόσωπο ν' ἀρχίσουμε: τὸ γνωστὸ ἀκαδημαϊκὸ μὲ τὸ πασίγνωστο παρελθὸν καὶ τίς πολὺ φιλότιμες προσπάθειες νὰ μπεῖ ἡ Ἑλλάδα σὲ μιὰν ἄλλη Νέα Εὐρωπαϊκὴ Τάξι το 1941... Συγκεντρώσεις, γεύματα, ὁμιλίες σὲ συλλόγους, σὲ θεάτρα, ὁμιλητὲς οἱ γνωστότεροι Ἕλληνες λόγιοι· σφῆς ἀναλύσεις τοῦ ἔργου τοῦ κ. Ἀκαδημαϊκοῦ κι' ἔπαινοι βέβαια ἀφθονοί. Σὰ νὰ μὴν ἔφταναν ὅλ' αὐτὰ βρέθηκε κι' ἓνας σύλλογος ἀποφοίτων κάποιου ἰδιωτικοῦ σχολείου —οἱ σύλλογοι ἀλήθεια ἰδρύονται ὅταν τὰ μέλη τους ἔχουν κάποιο κοινὸ σκοπό, οἱ ἀπόφοιτοι ὅμως ἐνὸς γυμνασίου δὲν ἀκολουθοῦν καθένας τὸ δρόμο του;— ὠργάνωσε μεγαλόπρεπη βραδυὰ σὲ κεντρικὸ ἀθηναϊκὸ θέα-

τρό. Πολύ σοφὰ νὰ γίνουν ὅλ' αὐτά. Μήπως δὲν τιμήσαμε τὸν Παλαμᾶ —ζωντανὸ καὶ πεθωμένο— μὲ τὸ παραπάνω; Μήπως ξεχάσαμε τὸν Κάλθο, τὸ Σκελιανό; Μὰ, θυμούμαστε καλὰ, Ἰάλη ἢ Ἑλλάδα —περισσότερο ἢ πνευματικὴ— ἦταν «ἐπὶ ποδός» ὅταν ὀργανώσαμε τὰ «ἔτη» τους; Βέβαια ξεχάσαμε τὸν Κιζισντάκη, τὸ Βουτυρᾶ ἀπὸ τοὺς «ἐκλείφαντας», τὸ Μυριθήλη καὶ πολλοὺς ἀκόμα ἀπὸ τοὺς «ζῶντας». Μὰ δὲν φταίμε ἡμεῖς ὅς παρουν κι αὐτοὶ μαθήματα θορύβου —καὶ τότε θὰ χορτάσουν τιμές. Ἄς βγοῦν σὲ σκηνὲς καὶ σὲ πρωτοσέλιδες στήλες ἐφημερίδων. Ἄς μάθουν τέλος πάντων πῶς μπαίνει σὲ κίνηση ὁ μηχανισμὸς ποὺ προσφέρει «ἀπαιτητὲς τιμῶν». Μήπως δὲ ζοῦμε σὲ καιροὺς ὅπου οἱ μηχανεὲς παίζουν τὸν κύριο ρόλο στὴ ζωὴ μας;

Μὲ πολλὲς εὐχαριστίες γιὰ τὴ φιλοξενία.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ -

Μεσολόγγι 13—3—1962

Ἀγαπητὴ «Ἐνδοχώρα».

Ὁ Σπ. Μελάς ὁ μεγάλος ἀκοδημαϊκὸς καὶ λογοτέχνης γιορτάζεται φέτος ἀπὸ τὰ Γράμματά μας μὲ τιμὴ ποὺ τοῦ ταιριάζει. Τὸ κράτος ὅμως πρέπει νὰ ὀρίσει ἐπίσημα ἓνα ἔτος Μελά. Σὰν λαὸς μὲ τὰ σχολεῖα καὶ τὶς ὀργανώσεις μας πρέπει νὰ μάθομε νὰ πανηγυρίζομε καὶ τοὺς ζωντανούς. Γιὰ τὸ Μελά κιόλας δυὸ εἶναι φαντάζομαι, τὰ δυναμικὰ στοιχεῖα ποὺ πρέπει νὰ τονισθοῦν. Πρῶτα ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ ποὺ πάλλει στὰ πιὸ διαλαλημένα ἀπὸ τὰ ἔργα του. Καὶ μαζὶ ἡ λογοτεχνικὴ ἀξιάδα του. Ρίχνω τὴν ἰδέα ἀπὸ τὰ φύλλα τοῦ περιοδικού σας.

Μὲ ἀγάπη

ΔΗΜΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

Υ. Γ. Ἀκόμα καὶ γιὰ τὸ παρελθὸν ποὺ ἀκούω νὰ γράφεται θὰ ὑπάρχει κάποιος λόγος γιὰ ἓνα πατριώτη. Τὸ κάτω—κάτω ὁ Χάμπουν, μ' ὅλες τὶς ναζιστικὲς ἀρχές του, ἔπομε νὰ 'ναι μεγάλος; —Δ. Στ.

Ἀγαπητὴ «Ἐνδοχώρα».

Ἡ κριτικὴ σελίδα στὸ 13)14 τεῦχος σας φιλοξενεῖ, ἀνάμεσα ἀπὸ ἄλλα σημειώματα τοῦ κ. Φρ. Τζιόβα, κι ἓνα ποὺ σχολιάζει τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Ὀδὴν καὶ φῶς» τοῦ κ. Β. Κρασίτη. Θὰ σταματήσω μονάχα σ' αὐτό, ὅχι ν' ἀμφισβητήσω τὸ ἥθος καὶ τὴν πρόθεση τοῦ κριτικοῦ —εἶναι ἀδιάκριτη μιὰ τέτοια συνάντηση— ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐχθρικὴ του ἐπίθεση κατὰ τοῦ ἐπιθέτου στὴ ποίηση —ὀλοφάνερα ζήτημα γνώσης του— πρᾶμα ποὺ ἀδηγεῖ σὲ γενικώτερες ἀντίρρησης στὸ χωρὸ τῆς κριτικῆς καὶ συνακόλουθα καὶ τῆς Τέχνης.

Δύσκολη ἡ ἐπαφὴ μὲ τὸ ξένο δημόργημα, σὰν καταπιάνεται ὁ

κριτικός με τὰ ἐπίθετα καὶ τὰ οὐσιαστικά. στὴ ποίηση καὶ δὲ μπορεῖ ἀπ' ἄλλη θέσῃ νὰ στοχοιστεῖ βαθύτερα τὴν ἀξιολόγησιν ποὺ προσπαθεῖ. Μένει περισσότερο ἓνας «δάσκαλος» μὲ κωδικοποιημένους γνώσεις παρὰ κριτικός μὲ συναίσθησιν εὐθύνης.

Λέει, λοιπόν, ὁ κ. Τζιόβας: «Ἐλπίζαμε πὼς στὴν νέα συλλογὴ τοῦ θα βρίσκαιμε στίχους ἀπαλλοτριωμένους ἀπὸ τὸ φόρτο τῶν ἐπιθέτων ποῦ, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, δὲ γεννοῦν ποτὲ θάμβος ἢ μαγεία.... Ὁ σύγχρονος ποιητικὸς λόγος στηρίζεται ἐξ ὁλοκλήρου στὸ οὐσιαστικόν». Ἀπορῶ εἰλικρινά. Πῶς ὁ συμπαθὴς σὲ ὅλα τοῦ κ. Τζιόβας, ποὺ θέλει ν' ἀκούει καὶ στ' ὄνομα τοῦ λογοτέχνη, καὶ ὑποτίθεται —δὲν ξέρω— νὰ ζεῖ στὴ πράξιν τὰ μυστικά τῆς Τέχνης, ὅπως τὰ θέλει κι ἡ γνώση τῆς Ἐπιστήμης ποὺ τὰ ἐξετάζει, ἀναζητᾷ ψευτοθεωρίες καὶ ἐφευρήματα τέτοια, ἀκόμα ἀπ' τὴ σχολὴ τῆς Ἀρνήσεως τοῦ Γιάννη Ἀποστολάκη, γιὰ ν' ἀξιολογεῖ τὴν ποίηση σὰν Τέχνη καλὴ ἢ κακὴ.

Ἡ λέξις, ὁ ρυθμός, ἡ ρίμα, ἡ συγκινημένη σκέψις, δὲν εἶναι παρὰ τ' ἀπλὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ σύνθεσιν τῆς μορφῆς τοῦ ποιητικοῦ λόγου, καὶ ἡ ἐπιτυχία τοῦ γιὰ ἓνα αἰσθητικὸ καὶ κοινωνικὸ ἀποτέλεσμα ὀφείλεται ὁλότελα στὴ ποιότητα τῆς σύνθεσης, κι ὅχι στὴ ποιότητα τῶν στοιχείων τοῦ. Τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ στὴ ποίηση καὶ γενικὰ στὴ Τέχνη ποτὲ δὲ γίνεται ὠραῖο ἢ ἀσχημο ἀπὸ αἰσθητικούς προσδιορισμούς, ἀλλὰ ἡ τύχη τοῦ ἐξοριστᾶται μονάχα ἀπ' τὴν ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τῆς αἰσθητικῆς μετουσίωσής τοῦ. Ἀπ' ἄλλου ὀφείλει νὰ ξεκινᾷ καὶ νὰ καταδύεται ἡ ὄρασις τοῦ κριτικοῦ, κι ὅχι νὰ σταματᾷ ἐξώδερμα στὸ δημιουργημα, στὰ οὐσιαστικά καὶ τὰ ἐπίθετα τῆς ποίησης. Δὲν εἶναι ζήτημα οὐσιαστικοῦ ἢ ἐπιθέτου, μὰ εἶναι ὁλοκάθαρα ζήτημα «σύνολου» καὶ σικοποῦ.

Κι ἀκόμα κεῖνο ποὺ φταίει περισσότερο στὴ ποίηση καὶ σ' ὅλα τὰ εἶδη τοῦ ἀνθρώπινου λόγου, δὲν εἶναι ἡ ἄλλειψη τοῦ οὐσιαστικοῦ, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἴδια σκέψις ὅταν πάσχει ἀπὸ ἄλλειψη οὐσιαστικοῦ. — «αὐτισμός» λέγεται αὐτὴ ἡ πάθησίς της ἀπ' τοὺς νευρολόγους— κι ἀκαδημαΐζει ἔξω ἀπ' τὴ πραγματικότητα τῆς ζωῆς —οὐσιαστικὸ σημαίνει πράγμα— μὲ κούφιας κι ἀφαιρεμένες ιδέες. Κι ὕστερα λέμε, πὼς ἔτσι κάνουμε ποίηση ἢ στοχαζάμαστε κριτικά...

Τὰ πράγματα εἶναι ζόρικα, κι ἄλλου εἶναι τὸ πρόβλημα,

Εὐχαριστῶ

ΦΩΤΗΣ Ι. ΠΑΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ

Πρόβεζα 2 Ἀπρίλη 1962

Ἀγαπητοί μου φίλοι,

σὲ μιὰ κριτικὴ τοῦ περασιμένου τεύχους σας καλὰ τὰ εἶπε ὁ κριτικὸς

τοῦ περιοδικοῦ γιὰ μιὰ ὠρισιμένην συλλογὴν, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε ὅμως νὰ δικαιολογήσῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ καλύτερα τὶς θέσεις του. Θέλω νὰ πῶ ὅτι δίνεται κάποτε μεγάλη ἀξία στὸ περιεχόμενο ἢ στὴν κοινωνικὴ θέση τοῦ ποιήματος καὶ παραμελεῖται ἡ ἔκφρασις. Τότε ὅμως ἔχομε σκέτες θεωρίες, ιδέες καὶ πεζολογίες ἢ ἔχομε κραιουργές καὶ μπροσοῦρες. Κάθε ιδέα χρειάζεται νὰ πάρει αἰσθητικὴ μορφή καὶ τότε νὰ τὴν ἀσπαστῶ. Καὶ τοῦτο μὲ τὴ δύναμιν τοῦ ἐντεχνου λόγου, μὲ τὴν λογοτεχνικὴ γλῶσσα. Διαφορετικὰ τὸ ποίημα εἶναι κύμβαλλον ἀλολάζον. Φυσικὰ ὅχι καὶ σὰν ἄλλους νὰ τὸ φορτώνομε μόνον καὶ μόνον μὲ κοσμητικὰ ἐπιθέτα.

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ φιλοξενία

Ν. Α. ΠΑΠΑΝΗΛΙΑ

Ἐν Κομοτηνῇ τῇ 15ῃ Ἀπριλίου 1962

Ἀξιότιμοι κύριοι,

Ὁ φίλος μου καὶ γνωστός σας διανοούμενος κ. Σώτος Ἰορδάνογλου μοῦ ἀνέγνωσε πρὸ ὀλίγου τὰ σχετικὰ μὲ τὸν «ἀραιμπᾶ». Ὑπὸ τὴν ιδιότητά μου διαμαρτύρομαι διὰ τὸ περιεχόμενον καὶ συμφῶνως τῷ νόμῳ ἐπιθυμῶ νὰ δημοσιεύσετε τὴν παρούσαν.

Κύριοι, ἴσως νὰ ἔχετε παράπονα μὲ ἄλλους ἀνθρώπους τῶν Γραιμμάτων. Ἀλλ' ὅμως ἄς μὴ ξεχνάτε, ὅτι ὁ ἀραιμπᾶς ἐξυπηρέτησε τὰς ἀνάγκας πολλῶν γενεῶν καὶ προήγαγε τὸν πολιτισμόν. Ὅπως ὅλα τὰ παλαιὰ ἐνθύμια εἶναι· κι αὐτὸς ἔνα καμμάτι ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας καὶ πρέπει νὰ στεκόμαστε μπροστὰ του μὲ εὐγνωμοσύνη καὶ εὐλάβειαν.

Ὁ ἀραιμπᾶς μὲ τοὺς γλυκεῖς τριγμούς του, οἱ βωδάμαξες μὲ τοὺς τραχηλάτους βουδάλους, αἱ γραφικαὶ καμῆλες καὶ τὰ ὑψηλόκορμα καδάκια (λεῦκες) —ἀφίνω δὲ καὶ τὰ ἀρχοντικὰ τῆς περιοχῆς— ἀποτελοῦν τὴ φυσιογνωμίαν τοῦ τοπίου μας καὶ μαγεύουν τοὺς ξένους. Ὁ ἀραιμπᾶς εἰσέτι εἶναι μέσον βιοπορισμοῦ μιᾶς εὐαρίθμου ἐπαγγελματικῆς τάξεως, ἣτις κινδυνεύει νὰ στερηθῇ καὶ αὐτὸν τὸν ἐπιούσιον μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νέων μεταφορικῶν.

Τοῦτα, καὶ ἐλπίζομεν νὰ μᾶς κατανοήσετε τόσοι ἐσεῖς, ὅσον καὶ ὁ κ. Ἐγγονόπουλος.

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Συλλόγου Καραγωγέων

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ